

# Česi u Hrvatskoj i održivost dvojezičnog obrazovanja

---

Rohlik, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:909830>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)



**Monika Rohlik**

**Česi u Hrvatskoj i održivost  
dvojezičnog obrazovanja**

**Diplomski rad**

**Zagreb  
2018.**

**Monika Rohlik**

# **Česi u Hrvatskoj i održivost dvojezičnog obrazovanja**

**Diplomski rad**

predan na ocjenu Geografskom odsjeku  
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu  
radi stjecanja akademskog zvanja  
magistre edukacije geografije

**Zagreb  
2018.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija  
*Geografija; smjer: nastavnički*  
na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,  
pod vodstvom doc. dr. sc. Ksenije Bašić.

Sveučilište u Zagrebu  
Prirodoslovno-matematički fakultet  
Geografski odsjek

Diplomski rad

## Česi u Hrvatskoj i održivost dvojezičnog obrazovanja

Monika Rohlik

**Izvadak:** Česi u Hrvatskoj predstavljaju jednu od 22 zakonski priznate nacionalne manjine. Rad donosi povijesni okvir naseljavanja Čeha na hrvatske prostore, kretanje njihovog ukupnog broja, suvremeni prostorni razmještaj, demografska obilježja Čeha u Hrvatskoj, njihov gospodarski značaj te kulturna obilježja manjine. Na temelju statističkih podataka i rezultata provedenog anketnog istraživanja analizirana je održivost dvojezičnog obrazovanja. Faktori koji utječu na održivost dvojezičnog obrazovanja su depopulacija i asimilacija Čeha u Hrvatskoj, interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem njihove djece u budućnosti te gospodarska održivost prostora.

66 stranica, 38 grafičkih priloga, 8 tablica, 25 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Česi u Hrvatskoj, povijesni okvir naseljavanja, demografska i društvena obilježja manjine, održivost dvojezičnog obrazovanja, depopulacija, asimilacija, interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Ksenija Bašić  
prof. dr. sc. Laura Šakaja  
doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 8. veljače 2018.

Rad prihvaćen: 3. srpnja 2018.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD
--------------------------

University of Zagreb  
Faculty of Science  
Department of Geography

Master Thesis

## **Czechs in Croatia and sustainability of bilingual education**

Monika Rohlik

**Abstract:** Czechs in Croatia represent one of the 22 legitimate national minorities. This paper shows historical immigration of Czechs to Croatian territory, number of Czechs in Croatia over time and their contemporary spatial distribution, demographic features, economic significance and cultural features of Czechs in Croatia. Sustainability of bilingual education is analyzed based on statistical data and Questionnaire survey results. Factors that affect sustainability of bilingual education are depopulation and assimilation of Czechs in Croatia, interest of young people for bilingual education of their children in future and economic sustainability.

66 pages, 38 figures, 8 tables, 25 references; original in Croatian

**Keywords:** Czechs in Croatia, historical immigration, demographic and social features of minority, sustainability of bilingual education, depopulation, assimilation, interest of young people for bilingual education

**Supervisor:** Ksenija Bašić, PhD, Assistant professor

**Reviewers:** Ksenija Bašić, PhD, Assistant professor  
Laura Šakaja, PhD, Full professor  
Ružica Vuk, PhD, Assistant professor

**Thesis submitted:** 8th February 2018

**Thesis accepted:** 3rd July 2018

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

## Sadržaj

1. Uvod .....	1
1.1. Predmet istraživanja, prostorni i vremenski obuhvat.....	1
1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja .....	2
1.3. Ciljevi i zadatci istraživanja.....	2
1.4. Metodologija istraživanja .....	3
1. 5. Hipoteze .....	3
2. Nacionalne manjine .....	4
2.1. Nacionalne manjine u Hrvatskoj.....	5
2.2. Češka nacionalna manjina u Hrvatskoj.....	7
3. Doseljavanje Čeha u Hrvatsku .....	8
3.1. Obilježja i uzroci doseljavanja.....	8
3.2. Valovi doseljavanja.....	12
3.2.1. Doba manufaktura .....	13
3.2.2. Vojna krajina .....	14
3.2.3. Civilna Hrvatska.....	15
3.2.4. Naseljavanje nakon ukinuća Vojne krajine .....	16
3.2.5. Gradske kolonije .....	18
3.2.6. Sekundarna kolonizacija .....	18
4. Kretanje broja Čeha u Hrvatskoj .....	20
5. Suvremeni prostorni razmještaj Čeha u Hrvatskoj .....	21
5.1. Prostorni razmještaj Čeha po županijama.....	21
5.2. Prostorni razmještaj Čeha u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji .....	22
6. Demografska obilježja Čeha u Hrvatskoj .....	28
6.1. Prirodno kretanje.....	28
6.2. Biološki sastav .....	32
7. Doprinosi Čeha hrvatskom prostoru i društvu.....	34
7.1. Gospodarski značaj Čeha u Hrvatskoj .....	34
7.2. Politička uloga Čeha u Hrvatskoj .....	37
7.3. Kulturna obilježja Čeha u Hrvatskoj .....	38
8. Obrazovanje Čeha u Hrvatskoj.....	44

9. Održivost dvojezičnog obrazovanja Čeha u Hrvatskoj .....	49
9.1. Obilježja ankete .....	50
9.2. Obilježja ispitanog uzorka populacije.....	50
9.3. Mišljenje mladih o dvojezičnom obrazovanju i obrazovanju njihove djece u budućnosti .....	55
10. Zaključak .....	65
Popis literature i izvora.....	VIII
Literatura.....	VIII
Izvori.....	IX
Popis slika, tablica i priloga.....	X
Popis slika.....	X
Popis tablica.....	XII
Popis priloga .....	XII
Prilog 1: Fotografije iz zbirke fotografija obitelji Rohlik.....	XIII
Prilog 2: Anketni upitnik .....	XV
Pisana priprema za projektnu nastavu geografije .....	XVIII



## Zahvala

Ovaj diplomski rad posvećujem mojoj obitelji,  
koja je očuvala našu kulturu i tradiciju.

Zahvalu dugujem mojim roditeljima,  
Alenki i Daliboru,  
za odgoj prožet ljubavlju, za vrijeme koje su mi posvetili,  
za skrb kojom su o meni brinuli, za mogućnost sanjanja i ispunjenja snova,  
za potporu i pouku prilikom ispravljanja grešaka.  
Zahvaljujem na pomoći,  
na Vašim nevidljivim krilima zaštite, kojima me obavijate.  
Zahvaljujem na domu u kojeg se svakog dana rado vraćam.

*„Čovjek je navodno iznašao obitelj kada se uvjerio da nikome ne može vjerovati. Tome ima već jako puno vremena, ali od tada nitko nije proiznašao ništa kvalitetnije – čak niti postmoderno doba. Obitelj je idealan izvor zaštite u teškim vremenima.“*

(Ivo Možný)

## Poděkování

Tuto diplomovou práci věnují své rodině,  
která uchovala naši kulturu a tradice.

Poděkování patří mým rodičům,  
Alence a Daliborovi,  
za lásku se kterou mě vychovali, za čas který mě věnovali,  
za péči se kterou se o mě starali, za možnost snít a plnit si sny,  
za možnost dělat chyby a v nich hledat poučení.  
Děkuji za pomoc, za Vaše neviditelná ochranná křídla, která nade mnou držíte.  
Děkuji za domov, kam se každý den ráda vracím.

*„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel – ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“*

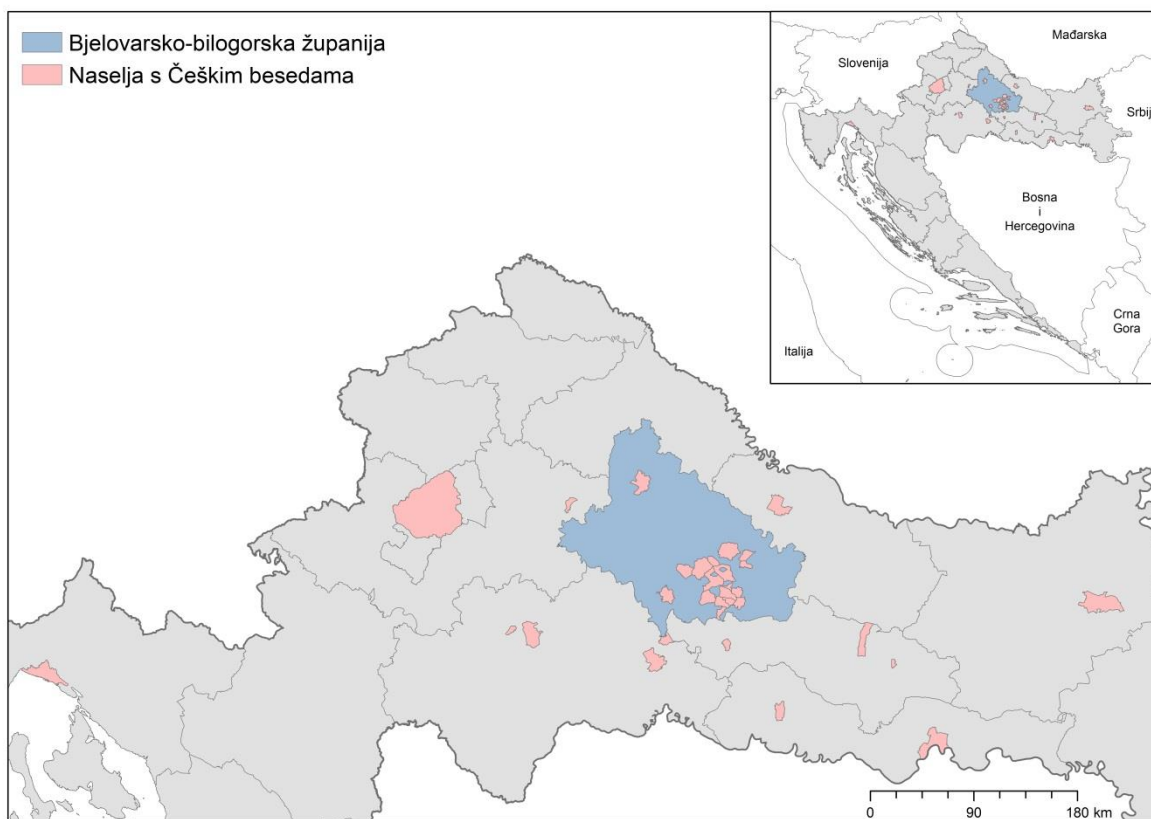
(Ivo Možný)

## 1. Uvod

### 1.1. Predmet istraživanja, prostorni i vremenski obuhvat

Predmet istraživanja ovog rada jest češka nacionalna manjina u Hrvatskoj. Njena prisutnost u Hrvatskoj istražiti će se s historijskog, demografskog, gospodarskog, kulturnog i obrazovnog aspekta.

Kako će biti prikazano prilikom analize prostornog razmještaja Čeha u Hrvatskoj, Česi su prisutni u svim županijama Hrvatske, ali u vrlo različitom broju. Najviše Čeha u Hrvatskoj živi na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije, odnosno šireg daruvarskog područja. Ta je činjenica odredila prostorni obuhvat ovog istraživanja, ali on ponekad izlazi iz tih okvira s obzirom na to da Česi žive i djeluju i u drugim naseljima Hrvatske, u kojima imaju organizirana kulturna društva – Češke besede (sl. 1).



Sl. 1. Prostorni obuhvat istraživanja

Za povijesni okvir naseljavanja Čeha u Hrvatsku korišteni su izvori koji sadrže podatke koji datiraju iz vremena 18. i 19. stoljeća. Ovi izvori služe i u svrhu analize gospodarskog doprinosa Čeha hrvatskom prostoru. Kretanje broja Čeha i demografska obilježja Čeha u Hrvatskoj proučavani su od 1880. g. do posljednjeg popisa stanovništva

2011. g. Analiza obrazovanja Čeha u Hrvatskoj donosi povijesni pregled osnivanja čeških škola te njihovo suvremeno stanje. U svrhu analize održivosti dvojezičnog obrazovanja provedena je anketa u razdoblju od veljače do svibnja 2018. godine.

## **1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja**

S obzirom na sveobuhvatnost predmeta istraživanja, o Česima u Hrvatskoj pisao je respektabilan broj autora, svaki s određenog aspekta, od kojih je većina autora češkog podrijetla.

Najznačajnije djelo o Česima u Hrvatskoj objavio je autor Josef Matušek 1996. g. – *Česi u Hrvatskoj*. Knjiga detaljno opisuje povijest naseljavanja Čeha u Hrvatsku i kulturno-umjetnička društva koja djeluju u Hrvatskoj. Značajne su i monografije čeških naselja u Hrvatskoj, koje su većinom pisali lokalni autori (Ivanovo Selo – Herout, 1996; Brestovac i Končanica – Herout, Kuzle, Matušek i Orct, 1988). O historiografiji Čeha u Hrvatskoj i češkoj manjini u međuratnoj Jugoslaviji piše autorica Vlatka Dugački (2009; 2013).

S geografskog aspekta o Česima u Hrvatskoj pisao je Ivo Nejašmić (1990) te Ana Vodvarka koja je analizirala demografsku problematiku Čeha u Hrvatskoj (1993). Zlatko Pepeonik pisao je o doseljenu i migracijama Čeha na hrvatskom prostoru do šezdesetih godina 20. stoljeća (1967).

Kulturom, kulturnom djelatnošću, jezikom, identitetom i asimilacijom Čeha u Hrvatskoj bavio se niz autora – Bahnik (2017), Burger (2017), Ivić (2017), Novotni Golubić (2017), Pejić (2017) i Stranik (2017).

## **1.3. Ciljevi i zadatci istraživanja**

Rad čine dvije glavne tematske cjeline s dva osnovna cilja.

Prvi je cilj rada utvrditi opća obilježja Čeha u Hrvatskoj – povijesni okvir naseljavanja, kretanje ukupnog broja Čeha u Hrvatskoj, njihov suvremeni prostorni razmještaj, demografska obilježja Čeha, gospodarski značaj te kulturna obilježja manjine. Drugi se cilj rada odnosi na obrazovanje, odnosno istražuje se trenutno stanje obrazovanja Čeha u Hrvatskoj te njegova budućnost i održivost.

Zadatci istraživanja uključili su historijskogeografsku, demografsku, gospodarsku te analizu kulture Čeha u Hrvatskoj. Istraživanje održivosti dvojezičnog obrazovanja temelji se na osnovnim postavkama – padu ukupnog broja Čeha u Hrvatskoj, njihovoj asimilaciji te interesu i stavovima mladih o dvojezičnom obrazovanju.

#### **1.4. Metodologija istraživanja**

Metodologija rada temelji se na proučavanju stručne literature, pojedinih povijesnih izvora i kulturne ostavštine, obradi statističkih podataka te provedbi anketnog istraživanja.

Pojedini prikupljeni podaci obrađeni su i grafički prikazani u programu Microsoft Excel. Podaci koje je moguće pridružiti prostornim jedinicama također su statistički obrađeni i kartografski vizualizirani uz pomoć alata ArcGIS 10.3. Slojevi prostornih podataka korišteni u ArcGIS-u 10.3. su iz Registra prostornih jedinica, Državne geodetske uprave.

Kako bi se okarakterizirali Česi u Hrvatskoj, proučavane su fotografije iz obiteljskih zbirki. Na taj je način analiziran i prikazan sustav vrijednosti Čeha u Hrvatskoj.

Anketno ispitivanje provedeno je od veljače do svibnja 2018. godine putem interneta. Anketom su ispitana mišljenja mladih o dvojezičnom obrazovanju i obrazovanju njihove djece u budućnosti. Rezultati anketnog istraživanja analizirani su na način da su povezivana obilježja pojedinih skupina ispitanika s njihovim stavovima kako bi se utvrdile zakonitosti o interesu mladih za dvojezičnim obrazovanjem.

#### **1. 5. Hipoteze**

Na početku provođenja istraživanja postavljeno je pet hipoteza koje će usmjeravati istraživanje i omogućiti ispunjenje ciljeva istraživanja. Na temelju proučene literature te vlastitog iskustva i znanja o predmetu istraživanja provjeravane su sljedeće hipoteze.

- 1 – Česi su doprinijeli razvoju hrvatskih prostora koje su naselili.
- 2 – Proces asimilacije Čeha u Hrvatskoj intenzivira se tijekom 20. i 21. stoljeća.
- 3 – Najveću ugrozu za održivost dvojezičnog obrazovanja predstavljaju depopulacija i asimilacija Čeha u Hrvatskoj.
- 4 – Smanjuje se interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem njihove djece u budućnosti.
- 5 – Dvojezično obrazovanje svoje djece u većoj će mjeri poticati roditelji koji su se i sami obrazovali po tom modelu.

## 2. Nacionalne manjine

„Nije duga vijeka shvaćanje da se manjine u razgraničenju od vladajuće većine moraju ne samo zaštititi, nego ih čak treba i podupirati“, ističe Ludwig (1995, 7). Važnost i snaga nacionalnih manjina uočene su, dakle, relativno kasno, a upravo su nacionalne manjine odraz raznolikosti društva države te međusobnog poštivanja.

Buđenje nacionalne svijesti intenzivira se tijekom 19. stoljeća. Tada su brojni narodi koji su živjeli u mnogonacionalnim državama nastojali osnovati vlastite države. Razlog tome su društveno-politički uvjeti koje su nužno određivali vladajući (narodi). Primjer mnogonacionalne države jest Habsburška Monarhija (od 1867. g. Austro-Ugarska Monarhija) u kojoj su, između ostalih naroda, živjeli i Hrvati i Česi. Na prostorima današnje Hrvatske često je provođena mađarizacija, odnosno germanizacija, ovisno o prostornom i vremenskom okviru. Upravo su takvi uvjeti doveli do želje za stvaranjem vlastite države u kojoj Hrvati (ili neki drugi narod Monarije) ne bi bili manjina, nego većina, koja bi mogla donositi zakone koji odgovaraju hrvatskom narodu.

Nakon Prvog svjetskog rata nastaje novi politički krajolik Europe – od triju mnogonacionalnih država (Ruskog Carstva, Austro-Ugarske i Osmanskog Carstva) nastao je veći broj manjih država, od kojih su neke ponovno bile višenacionalne (primjerice Čehoslovačka i Kraljevstvo SHS). Osnovna je promjena što su novonastale države bile u prosjeku znatno manje pa je samim time u njima živjelo manje nacionalnih manjina. Ipak, nisu postignuti značajniji rezultati u pogledu ostvarivanja nacionalnih prava. Nacionalne su se manjine našle u nezavidnom položaju za vrijeme Drugog svjetskog rata zbog masovnih likvidacija i genocida potaknutih određenim ideologijama. Posebice su stradali Židovi i Romi, a slavensko je stanovništvo smatrano nižom rasom u usporedbi s germanskim (Ludwig, 1995).

U drugoj polovici 20. stoljeća nacionalne su manjine imale problema s izjašnjavanjem nacionalnog opredjeljenja, kao što je to uostalom nerijetko slučaj i u današnje vrijeme. Europa ima relativno velik broj manjih država, čiji je nastanak temeljen na načelu etničke pripadnosti. To međutim nije dovelo do smanjenja broja nacionalnih manjina. Naprotiv, europske države nisu etnički homogene, zbog čega se prikaz naroda u Europi uspoređuje s leopardovom kožom (Hill, 1993).

U Europi postoje narodi koji nemaju svoje države – Baski i Katalonci u Španjolskoj, Sardinci u Italiji, Škoti i Velšani u Ujedinjenom Kraljevstvu i mnogi drugi. Također, postoje brojni narodi u Europi koji žive izvan svoje nacionalne države. To su primjerice Albanci u susjednim državama, Hrvati u Austriji, Makedonci u Bugarskoj i Grčkoj, Rusi u

susjednim državama, Turci u Bugarskoj i drugi. Posljedice su to određivanja novih granica nakon ratova, iseljeničkih valova zbog gospodarskog osiromašenja ili progona ili pak ciljanog naseljavanja radi kolonizacije određenih prostora (Ludwig, 1995).

Nacionalne manjine u različitim državama Europe uživaju različit stupanj prihvaćanja od strane društva i korištenja građanskih prava. U slučajevima kada se pripadnicima nacionalnih manjina onemogućava korištenje prava dolazi do građanskih i zakonodavnih problema. Osim toga, nacionalne se manjine često susreću s problemom zadržavanja kontinuiteta naseljenosti. Ovaj je problem posljedica prirodnog kretanja stanovništva manjine, poremećene dobno-spolne strukture, demografskog starenja, ali i asimilacije. S demografskim se problemima susreće većina naroda u Europi pa je tako asimilacija ključan problem kojeg valja spriječiti ili barem usporiti. Pri tome poseban značaj ima očuvanje kulturne baštine i nacionalne svijesti. Poželjan je obrazovni sustav na materinskom jeziku, kao i kulturne ustanove i mediji koji će poticati korištenje vlastitog jezika i pisma. Za manjine u drugim državama često skrbe matične države različitim donacijama i slanjem stručnjaka iz obrazovnog i kulturnog područja (Horina, 2007).

### **2.1. Nacionalne manjine u Hrvatskoj**

U znanosti je prisutna terminološka problematika u vezi pojma „nacionalnih manjina“. Naime, termin *nacija* se u zapadnoeuropskoj i američkoj literaturi često poistovjećuje s pojmom *države*. Heršak ističe kako „...nacija ne čini državu, već država čini naciju“ (1998, 159). Nadalje, termin *etnijska zajednica* označava društvenu zajednicu utemeljenu na povijesnom kontinuitetu zajedništva, koju vežu kultura, jezik i ostale socioantropološke značajke. Prema tome, nacija je politički osviještena etnijska zajednica koja prisvaja pravo na državnost. Termin *narod* je u južnoslavenskim jezicima služio kao prijevod, odnosno sinonim terminu *nacija*. Zbog sveg navedenog dolazi do terminoloških problema, te se predlaže da se umjesto termina *nacionalna manjina* koristi termin *etnijska skupina*, jer pripadnike istih ne vežu teritorij i državnost već kulturna obilježja. Navedeno nije predmet istraživanja ovog rada pa je dovoljno upozoriti na terminološku heterogenost. U ovom će se radu koristiti termin *nacionalna manjina*, zbog činjenice da tako stoji u hrvatskim zakonima.

Prema Popisu stanovništva 2011. godine, a u skladu s Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, priznate su 22 nacionalne manjine (URL 1). Nacionalna se manjina, prema hrvatskom Ustavu i navedenom Zakonu definira kao skupina hrvatskih državljana čiji su pripadnici tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju

etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja (URL 2).

Broj priznatih nacionalnih manjina relativno je velik, ali je broj pripadnika nacionalnih manjina razmjerno mali. Potonji iznosi 328 738, što u ukupnom stanovništvu čini samo 7,7 % (*Popis stanovništva, 2011*).

Najbrojnija nacionalna manjina u Hrvatskoj su Srbi koji čine 4,36 % ukupnog stanovništva Hrvatske te 56,8 % svih pripadnika nacionalnih manjina. Po brojnosti slijede Bošnjaci, ali je njihov broj znatno manji nego broj Srba te čine 0,73 % ukupne populacije Hrvatske. Slijede Talijani (0,42 %), Romi (0,4 %), Mađari (0,33 %), Slovenci (0,25 %) te Česi koji čine 0,22 % ukupnog stanovništva Hrvatske ili 2,9 % svih pripadnika nacionalnih manjina.

Tab. 1. Ukupan broj stanovnika i pripadnika nacionalnih manjina te udio pripadnika nacionalnih manjina po županijama u Republici Hrvatskoj 2011. godine

Županija	Ukupan broj stanovnika	Ukupan broj pripadnika nacionalnih manjina	Udio pripadnika nacionalnih manjina (%)
Vukovarsko-srijemska	179 521	35 586	19,8
Istarska	208 055	33 673	16,2
Sisačko-moslavačka	172 439	27 331	15,8
Ličko-senjska	50 927	7 517	14,8
Bjelovarsko-bilogorska	119 764	16 505	13,8
Osječko-baranjska	305 032	39 714	13,0
Karlovačka	128 899	15 383	12,0
Šibensko-kninska	109 375	12 781	11,7
Primorsko-goranska	296 195	31 745	10,7
Požeško-slavonska	78 034	6 634	8,5
Virovitičko-podravska	84 836	6 028	7,1
Zadarska	170 017	10 803	6,4
Međimurska	113 804	6 529	5,7
Grad Zagreb	790 017	41 550	5,3
Dubrovačko-neretvanska	122 568	5 461	4,5
Brodsko-posavska	158 575	6 842	4,3
Koprivničko-križevačka	115 584	3 866	3,3
Zagrebačka	317 606	7 131	2,2
Splitsko-dalmatinska	454 798	9 935	2,2
Varaždinska	175 951	2 659	1,5
Krapinsko-zagorska	132 892	1 065	0,8
Republika Hrvatska	4 284 889	328 738	7,7

Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

Županije s najmanjim udjelom pripadnika nacionalnih manjina su Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Splitsko-dalmatinska i Zagrebačka (tab. 1). Razlog zbog kojeg

sjeverniji djelovi Hrvatske imaju manje pripadnika nacionalnih manjina leži u povijesnim zbivanjima. Zbog osmanskih prodiranja i okupacija, hrvatsko je stanovništvo iseljavalo iz istočnih i južnih (graničnih) područja, koja su zbog toga opustjela, a naseljavalo je sjevernije prostore. Nakon prestanka osmanskih najezdi, opustjela su područja naselili pripadnici drugih naroda.

Županije s najvećim udjelom pripadnika nacionalnih manjina su Vukovarsko-srijemska, Istarska, Sisačko-moslavačka, Ličko-senjska te Bjelovarsko-bilogorska (tab. 1). Uzrok ovakvom recentnom stanju je granični geografski položaj Vukovarsko-srijemske, Istarske, Sisačko-moslavačke i Ličko-senjske županije. U navedenom se poretku ističe Bjelovarsko-bilogorska županija koja nije granična, a ipak ima relativno visok udjel pripadnika nacionalnih manjina. Razlog tome jest prisutnost češke nacionalne manjine. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji nalazi se najveći broj i udio Čeha u Hrvatskoj.

## **2.2. Češka nacionalna manjina u Hrvatskoj**

Popisom stanovništva iz 2011. godine utvrđeno je kako je u Republici Hrvatskoj prisutan 9641 pripadnik češke nacionalne manjine te su 6292 stanovnika kao svoj materinski jezik naveli češki jezik.

Između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Češke Republike 2001. godine sklopljen je Sporazum o suradnji u području kulture, prosvjete i znanosti. U članku 8. navedenog Sporazuma utvrđeno je da će ugovorne strane, u skladu sa svojim unutarnjim zakonodavstvom, osigurati pripadnicima češke i hrvatske nacionalne manjine uvjete za očuvanje njihovog kulturnog i povijesnog naslijeđa, te za razvitak njihove vlastite kulture i njezinih različitih aspekata, uključujući jezik, književnost i religiju, kao i uvjete za sudjelovanje u nastavi na materinskom jeziku.

Republika Hrvatska, sukladno pozitivnim propisima, osigurava ostvarivanje posebnih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina, pa tako i Čeha, koja oni uživaju pojedinačno ili zajedno s drugim osobama koje pripadaju istoj nacionalnoj manjini, a naročito: pravo na izjašnjavanje o pripadnosti nacionalnoj manjini, uporabu imena i prezimena na manjinskom jeziku i pismu, služenje svojim jezikom i pismom privatno i u javnoj upotrebi, odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu kojim se služe, kulturnu autonomiju, samoorganiziranje, zastupljenost u predstavničkim i izvršnim tijelima na državnoj i lokalnoj razini te u upravnim i pravosudnim tijelima te zaštitu od svake djelatnosti koja ugrožava ili može ugroziti njihov opstanak i ostvarivanje prava i sloboda (URL 2).



### 3. Doseljavanje Čeha u Hrvatsku

#### 3.1. Obilježja i uzroci doseljavanja

Prostorna pokretljivost stanovništva karakteristična je za ljudsko društvo i podrazumijeva sve vrste teritorijalne mobilnosti stanovništva u određenom vremenu i prostoru. Migracija ili seljenje oblik je prostorne pokretljivosti stanovništva, koji se odnosi na preseljenje iz jedne administrativne jedinice u drugu i uključuje trajnu promjenu prebivališta (Graovac Matassi, 2004).

Prema prostornom obuhvatu, migracije dijelimo na unutarnje (preseljenja unutar granica države) i vanjske (preseljenje preko državnih granica), pri čemu vanjske migracije mogu biti međudržavne, kontinentalne i interkontinentalne (Friganović, 1990). Do kraja Prvog svjetskog rata prostori današnjih država Češke i Hrvatske bili su u sastavu Austro-Ugarske Monarhije (sl. 2). Stoga doseljavanje Čeha na područje današnje Hrvatske ubrajamo u unutarnje migracije. Raspadom Austro-Ugarske, nastaju nove državne tvorevine, prostori Češke i Hrvatske više nisu pod istom vlašću te iz tog razloga nastupa razdoblje vanjske međudržavne migracije Čeha na prostore današnje Hrvatske.



Sl. 2. Austro-Ugarska Monarhija početkom 20. stoljeća

Izvor: URL 3

Prema vremenskom obuvatu, odnosno prema trajanju, migracije mogu biti privremene i konačne. Privremene se migracije odnose na preseljenja s namjerom zadržavanja na određeno vrijeme, dok se konačne migracije odnose na preseljenja s namjerom konačnog ostanka u mjestu doseljenja (Friganović, 1990). Doseljavanje Čeha na prostore današnje Hrvatske u najvećem dijelu predstavlja konačnu migraciju. Samo u iznimnim i rijetkim slučajevima, doseljeni Česi su se vratili na prostor Češke, jer nisu bili zadovoljni zatečenim uvjetima. Ali, valja istaknuti kako je njihova namjera prilikom prvotnog doseljavanja bila konačna migracija.

Uzroci migracija mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine: potisni faktori (koji su prisutni u mjestu prebivališta) te privlačni faktori (koji su prisutni u potencijalnim odredištima) (Graovac Matassi, 2004). Tako su i prilikom doseljavanja Čeha na prostore današnje Hrvatske postojali razlozi za napuštanje matične zemlje i za dolazak u novu zemlju. Kako bi se ovi razlozi definirali, valja proučiti društvenu, gospodarsku i političku situaciju koja je vladala u Češkoj i Hrvatskoj za vrijeme migracija.

Od sredine 18. stoljeća počinje stvaranje uvjeta za emigraciju stanovništva iz Češke. „U Češkoj su sazrijevali uvjeti za veliki odlazak brojnih obitelji iz domovine“, navodi Matušek (1996, 15). Radi se o vremenu kada su nemiri i bune u društvu vrlo česti, intenzivno je iskorištavanje najamne snage, kuluk je velik, nadnice su razmjerno niske, vladala je katastrofalna nerodica i epidemija od koje je tijekom 18. stoljeća umrlo oko četvrt milijuna ljudi, a nerijetko je i vjersko tlačenje (Matušek, 1996). Jedan od osnovnih razloga iseljavanja Čeha leži u relativno visokoj gustoći naseljenosti tadašnje Češke. Naime, gustoća naseljenosti iznosila je 54 stanovnika po kvadratnom kilometru. U isto vrijeme, u južnim dijelovima Monarhije, na prostoru Vojne krajine i civilne Hrvatske i Slavonije, gustoća naseljenosti iznosila je 27 stanovnika po kvadratnom kilometru (Savez Čeha u RH, 2017). Ova situacija uzrokovala je agrarnu prenaseljenost i nedostatak obradivog zemljišta u Češkoj. Događaj koji je također potaknuo emigraciju jest patent Josipa II. iz 1785. g. kojim je kmetovima dozvoljena ženidba bez odobrenja veleposjednika, slobodno odseljavanje s posjeda i potraga za poslom negdje drugdje. Kmetovima je također bilo omogućeno da bez privole veleposjednika uče neki zanat ili obrt tzv. „kunst“ (Matušek, 1996). „Broj onih koji su htjeli iseliti se 1790. g. znatno povećao: u austrijskim je zemljama stupio na snagu zakon po kojemu samo jedan sin nasljeđuje zemlju, a ostala djeca moraju otići da bi postali najamni radnici na tuđim posjedima ili radnici u manufakturama“, navodi Matušek (1996, 16). Ovim je zakonom spriječena daljnja pulverizacija zemljišta jer je ostajala u vlasništvu jednog nasljednika, a

ostali su se trebali zaposliti u manufakturama, čime je vlast nastojala osigurati radnu snagu za iste. Međutim, manufakture u brojnim krajevima još nisu bile dovoljno razvijene, zbog čega mnogo ljudi nije moglo osigurati egzistenciju i bili su prisiljeni na emigraciju (Matušek, 1996). Uz navedeno, značajna je visina nadnica. Iskorištavanje radnika u manufakturama na području Češke bilo je mnogo teže nego na prostorima današnje Hrvatske. Radnik u tkaonici na prostoru Češke radio je u ono vrijeme za 2,5 krajcara dnevno, a na prostoru Hrvatske radnici su za jednak posao zaradili 10 krajcara dnevno (Savez Čeha u RH, 2017).

S druge strane, od 18. stoljeća na prostorima današnje Hrvatske, razvijali su se uvjeti u kojima je doseljavanje stanovništva bilo potrebno i poželjno. Prostori vojnog i civilnog dijela Hrvatske dugo su bili pod učestalim naletima i osvajanjima Osmanlija što je uzrokovalo razaranje krajolika te društvenu i gospodarsku nesigurnost. Loše obrađena pa stoga i nerodna zemlja uzrokovala je glad i bolesti. Nije bilo liječnika ni bolnica (Matušek, 1996). „Počelo se razmišljati što poduzeti da se Vojna granica a i civilna Slavonija izvuku iz nezavidne situacije, da se njeno gospodarstvo podigne na viši stupanj“, ističe Matušek (1996, 13). Uz to, na ovim je prostorima živjelo graničarsko stanovništvo koje je za vrijeme nemira branilo Monarhiju od naleta Osmanlija, a za vrijeme mira Austrija je iskorištavala Vojnu krajinu kao izvor jeftine i brojne vojske. Trebalo je, dakle, stabilizirati prostor - stanovništvom i gospodarstvom. Josip II. je na svojim putovanjima Slavonijom i Hrvatskom uočio loše gospodarenje, još gore ceste i rijetko nastanjene oblasti. Kratko nakon njegovih inspekcijskih putovanja počelo se s izgradnjom cesta, uvođenjem školskog sustava i promjena u pravnom sustavu – razbojнике i hajduke po šumama se progoni i za njih je uvedena stroga kazna. U drugoj polovici 18. stoljeća stanje u Slavoniji i Vojnoj granici toliko se poboljšalo da se moglo započeti s kolonizacijom. Prostor današnje Hrvatske češkim je doseljenicima nudio kupnju ili obrađivanje zemljišta te rad u manufakturama gdje bi bili bolje plaćeni nego u domovini. Na početku, doseljavali su sami, a kasnije uz poticaj i poziv vlasti i veleposjednika.

Većina Čeha doselila je s prostora istočne Češke i sjeverne Moravske (Matušek, 1996). Prvi češki doseljenici bili su iz najsiromašnijih slojeva stanovništva. „Rijetko koji od njih je došao kolima, dovezao plug, konja ili kravu“, navodi Matušek (1996, 18). Putovanje prvih doseljenika trajalo je i po nekoliko mjeseci. Izgradnjom željezničke mreže putovanje je olakšano. Gradnja željezničkih trasa kojima su se Česi najviše koristili trajala je od 1870. g. (Zagreb – Budimpešta) do 1896. g. (Dugo Selo – Banova Jaruga – Novska).

Ipak, željeznicom je doseljavalo mnogo manje Čeha nego zaprežnim kolima (Horina, 2007).

Osim što su doselili gotovo bez ičega, prvi su češki doseljenici živjeli u groznim uvjetima. Matušek (1996) navodi kako je pod jednim krovom živjelo više obitelji, živjelo se u jadnim kućicama od pruća i blata pokrivenih slamom, spavalo se na slami ili sijenu, a higijenu nisu poznavali. Uz to, „prehrana je bila jedna: krumpiri i mlijeko“, a „zbog loše ishrane su najviše trpjela djeca“ – „...prema nekim zapisima okolo polovine ih je umiralo“, navodi Matušek (1996, 19). Prve generacije čeških doseljenika imale su puno djece koja su morala pomagati u domaćinstvu i seljačkim poslovima. To i nedostatak škola rezultiralo je nepismenošću. Doseljenici druge polovine 19. stoljeća bili su imućniji, mnogi su dopremili i namještaj i živjeli su u pristojnijim uvjetima. Svi su nastojali kupiti što više zemlje, jer su za njom čeznuli u svojoj prvobitnoj domovini. Iako su bili imućniji od prethodne generacije doseljenika, samo oko dvadeset obitelji si je moglo priuštiti kupnju više od 100 jutara zemlje. U mnogim slučajevima, više je obitelji zajedno kupilo veći posjed, a kasnije su se međusobno podijelili (Matušek, 1996).

**Nekakav Pemac na mašinu vrši na deseti dio ... ima devetero djece ... gledam ga tamo na gumnu, ne znaš je li mršaviji on ili ona kljusad; ovo desetak dana, što vrši na mašinu, nije toplog zalogaja okusio, već dan na dan samo jede krumpir bez soli i bez kruha, i on, i žena, i četiri najstarija djeteta; niti vam on zna kada je ručak, niti kada je večera, već onako kad ugrabi koji čas za vršenja, proguta dva-tri krumpira pa onda opet vrši jovo-nanovo, niti je tu hamova, niti uzda već povezao nekakve krpe i remenje po konjima pa tako okreću mašinu više mrtvi nego živi. A kada konji malakšu, onda se upne i on i žena u jaram samo da mašina ne stane.**

**(Odlomak romana „Živi kapitali“ Josipa Kozarca, odnosi se na život čeških doseljenika u Lipovljanima poslije 1880. godine.)**

Sl. 3. Način života čeških doseljenika krajem 19. stoljeća opisan u romanu „Živi kapitali“  
Izvor: Savez Čeha u RH, 2017

Razlog zbog kojeg je upravo češko stanovništvo odgovaralo vlastima i veleposjednicima na prostoru Hrvatske, leži u karakteristikama Čeha. Graničarima je uzgoj stoke bila glavna djelatnost. Stoka se pri povlačenju pred neprijateljem mogla spasiti, za razliku od nepokretne imovine. Zbog toga se zemlja loše obrađivala, a u doba ratovanja je često bila neiskorištena. Za vrijeme ratovanja „...dobro su ovdje došli doseljenici Vlasi i Srbi koji su se najbolje uklopili u ratne okolnosti“, a „kada se počelo razmišljati o gospodarskom razvoju dobro su došli doseljenici iz Češke, Austrije, Njemačke, Italije, Mađarske – ljudi koji su poznavali gospodarstvo. Veliki interes je vladao za koloniste iz Češke koji su bili poznati kao disciplinirani, radišni i dobri gospodari (sl. 3). (...) Došlo je do prijedloga da se osnuje nekoliko naselja s iskusnim, pobožnim, marljivim i štedljivim češkim i šleskim porodicama, koje bi bile primjer domaćem stanovništvu u uvođenju novih načina gospodarenja. Česi su imali tu prednost što su govorili njemačkim i sličnim slavenskim jezikom, te su se dobro sporazumijevali s domorocima i s predstavnicima vlasti“, zaključuje Matušek (1996, 15).

### **3.2. Valovi doseljavanja**

Iako su Česi u Hrvatsku doseljavali i u ranijim razdobljima, glavni valovi doseljavanja zbili su se krajem 18. i u 19. stoljeću. Doseljavanje Čeha u Hrvatsku trajalo je gotovo sto pedeset godina, ali vremenski nije teklo ujednačeno.

Među prvim doseljenicima prevladavale su obitelji iz češko-njemačkih kotareva, a kasnije su doseljavali uglavnom Moravljani. Najviše su naseljavali prostor Vojne krajine, odnosno današnje Bjelovarsko-bilogorske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravske županije (Dugački, 2013). Zanimljivo je također napomenuti da je među doseljenicima bilo i nekoliko slovačkih obitelji, koje su se ubrzo bohemizirale, odnosno počele su koristiti češki jezik i prilagođavati se češkoj kulturi (Dugački, 2009).

Doseljavanje Čeha provodilo se u određenim periodima uz različit broj doseljenika, kao i njihovu različitu strukturu. Česi su u Hrvatsku doseljavali u niže navedenim valovima, od kojih se neki vremenski preklapaju:

- doba manufaktura, 18. st.
- Vojna krajina, 1792. – 1873.
- Civilna Hrvatska, 1800. – 1873.
- nakon ukinuća Vojne krajine, 1873. – 1914.
- gradske kolonije, 1850. – 1941.
- sekundarna kolonizacija, 1880. – 1941. (Matušek, 1996)

### *3.2.1. Doba manufaktura*

Razdoblje 18. stoljeća označeno je u Hrvatskoj propagiranjem merkantilističke politike, koja se zalagala za veću proizvodnju, što je potaknulo razvoj manufaktura. Najprije su bile osnivane na području između Karlovca i mora, ponajprije zbog velike uloge pomorskog prometa u transportu roba i sirovina. Prostor Hrvatske bio je bogat sirovinama, ali je nedostajalo kvalitetnih stručnjaka za snažniji razvoj.

Manjak stručnjaka na hrvatskim prostorima bio je razlog doseljavanja Čeha – vrsnih zanatlija. Vlastelini su pozivali Čehe, uglavnom kao potrebnu radnu snagu u staklanama, mlinarstvu i tiskarama.

Prvu staklanu u kojoj su radili Česi utemeljio je 1760-ih František Holoub u Sušicama kraj Mrkoplja. Poduzetnik Holoub za doseljenike je kupio obiteljske kuće i parcele. Doselile su brojne obitelji te 31 slobodan muškarac. Staklana je uspješno radila sve do Holoubove smrti 1812. g. Smatralo se da će ovakva dobro organizirana kolonija opstati, međutim ljudi se nisu mogli naviknuti na surovo podneblje i teške životne uvjete pa su se njihovi potomci razišli po Gorskom kotaru i primorju gdje se češka prezimena pojavljuju i danas. Grof Ivan Janković 1792. g. utemeljio je staklanu u Ivanovom Polju kod Daruvara (za Čehe privlačniji i ugodniji prostor). Ubrajala se među najbolje staklane u Hrvatskoj. Do njenog gašenja dolazi tek 1925. g. zbog jake konkurencije jeftinijeg češkog i talijanskog stakla.

Druga važna zanatska djelatnost, kojom su se bavili Česi koji su doselili u Hrvatsku, bila je mlinarstvo, koje nije imalo dugu tradiciju u Hrvatskoj. Vlasnici vodenih mlinova, prije kojih se mljelo ručno, bili su veleposjednici i oni su mlinove davali u zakup. S mlinarstvom je povezan nastanak sela Mlinovac, koji se povezuje s doseljavanjem češkog i njemačkog stanovništva u predgrađe graničarskog centra Bjelovara (Matušek, 1996).

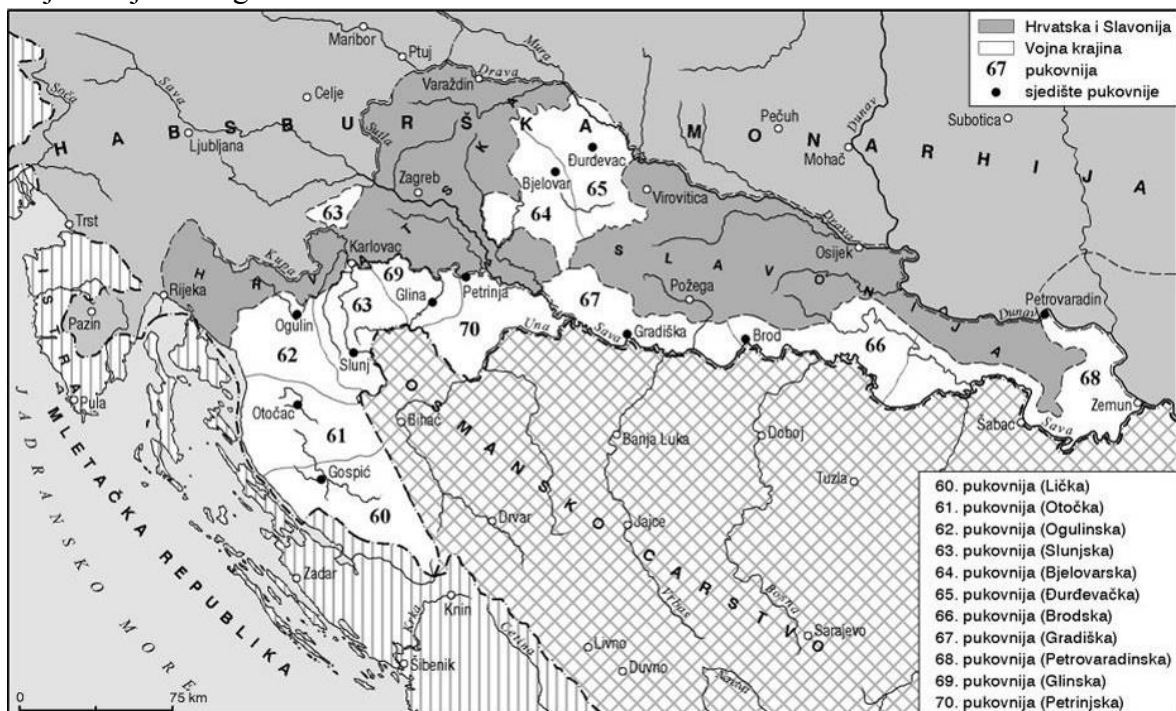
Češki su tiskari najznačajniji trag ostavili u Zagrebu, Karlovcu i Rijeci, no njihov broj nije bio ni približno jednak broju staklara, koji su pretežno živjeli u ruralnim prostorima.

Ni pivovarstvo u Hrvatskoj nije imalo (dužu) tradiciju. Prva pivovara u Hrvatskoj utemeljena je u Daruvaru 1840. g., gdje se pivo najprije proizvodilo samo za potrebe veleposjednika. Od osnutka pivovare u njoj su radili češki pivari i radnici.

U ovom razdoblju na prostor Hrvatske nije doselio velik broj Čeha i broj se ne može precizirati. Međutim, dolazak različitih stručnjaka i vrijednih i sposobnih radnika utjecao je na rast proizvodnje te je omogućio otvaranje novih radnih mjesta u nepoljoprivrednim djelatnostima.

### 3.2.2. Vojna krajina

Na inspeksijskim putovanjima Slavonijom, Josip II. uočava plodna, a loše obrađena polja, rijetko naseljene krajeve i nedostatak muškaraca sposobnih za oružje. Želio je nešto oko toga poduzeti te je odmah nakon smrti Marije Terezije počeo s nizom mjera, kojima bi olakšao premještanje stanovništva „...iz uljuđenijeg i gospodarski razvijenijeg sjevera na zaostali jug“, donosi Matušek (1996, 23). Par godina nakon njegove smrti započela je planirana selidba u Varaždinski generalat te Slavonsku i Banatsku granicu (sl. 4). Znalo se da će za doseljenike biti osigurana najplodnija zemlja u najzdravijim dijelovima Slavonije, Srijema i južne Ugarske.



Sl. 4. Ustroj Vojne krajine i civilne Hrvatske i Slavonije nakon 1745. godine

Izvor: URL 4

Česi su većinom doseljavali na prostor Varaždinskog generalata i Đurđevačke pukovnije (sl. 4). Iz vremena prvog organiziranog doseljavanja Čeha potječe i pitanje točne lokacije njihova doseljavanja. Utvrđeno je da su prvi češki doseljenici, zajedno s njemačkim stanovništvom naselili selo Ivanovčane u blizini Bjelovara. Prvih 14 obitelji iz kotara Hradec Králové doselilo je krajem 1791. ili početkom 1792. g. na zemlju koju im je dodijelila vojna uprava u Ivanovčanima (Matušek, 1996). Ove kao ni idućih devedeset doseljenih obitelji nisu bile koncentrirane u nekom naselju pa je s vremenom došlo do njihove asimilacije.

Najviše zanimanja istraživača zaokupilo je Ivanovo Selo (Presad), kao najhomogenije naselje čeških doseljenika. Ivanovo Selo predstavlja iznimku, jer je vojna uprava tamo sve

pripremila, tako da su dosljenici odjednom kolonizirali cijelo naselje. Drugdje Česima nije pošlo za rukom od prve osnovati češko naselje, već su se morali naseljavati među starosjedioce. Ivanovo Selo osnovano je 1826. g., kada je Dvorsko ratno vijeće dopisom potvrdilo dozvolu za preseljenje Čeha u Vojnu krajinu. Doseљeno 68 obitelji, koje su bile oslobođene od plaćanja poreza prvih nekoliko godina, kako bi mogli izgraditi kuće i iskrčiti okolne šume (Matušek, 1996).

Česi su u doba Vojne krajine naselili Bjelovar, Ivanovčane, Laminac, Mlinovac, Nove Plavnice, Novoseljane, Pavlovac, Prokuvljane, Rovišće, Sredice, Velike Zdenice, a u manjoj mjeri i druga naselja. Sve to govori o kontinuiranom doseljavanju u Varaždinski generalat (Matušek, 1996). Utvrđeno je kako je najviše Čeha doseљilo iz kotara Nový Bidžov, Chrudim, Mladá Boleslav, Rakovnik i Žatec (Matušek, 1996).

U crkvenim knjigama češki su se doseljenci evidentirali kao Bohemus, Bohema, a u njemačkim je dokumentima stajalo Böhme, Böhmin. Od toga je domaće stanovništvo stvorilo izvedenicu Pemac, Pemica. Naselja koja su naselili Česi nazivala su se Pemija. Tako se precizirao etnički sastav stanovništva i naselja. Naziv Pemije kod Ivanovog Sela održao se do današnjih dana. Dosljenici nisu smatrali pogrdnim kada ih se nazivalo Pemcima. Tek nakon doseljavanja nove velike grupe samosvjernih Čeha krajem 19. stoljeća, ovaj se naziv počeo smatrati uvredljivim (Matušek, 1996).

Većina Čeha koji su doseљili u ovoj etapi, doseљila je prije 1830-ih. Nakon toga dolazi do pada broja doseљenika, a doseљavala je uglavnom rodbina već doseљenih Čeha.

### *3.2.3. Civilna Hrvatska*

Na područjima civilne Hrvatske i Slavonije (sl. 4) prevladavali su veleposjedi, koji su u većini slučajeva pripadali strancima ili djelomice ponijemčenom ili pomađarenom plemstvu. Okolica Zagreba i Hrvatsko zagorje bili su gusto naseljeni pa na tim prosotrima kolonizacija nije bila moguća, a niti potrebna. Međutim, istočni su krajevi, od Moslavine do Srijema, bili gotovo nenaseljeni, a zemlja neobrađena. Najveće zasluge za češku kolonizaciju imali su ranije doseљeni Česi koji su na veleposjedima bili službenici, upravitelji, šumari, vrtlari i slično (Matušek, 1996). Njihova želja za dovođenjem sunarodnjaka nije bila toliko odraz domoljublja, koliko potreba za sposobnim i radišnim zemljoradnicima. Interes za češkim doseљenicima rastao je i zbog dobrih čeških zanatlija i radnika, naseljenih u većim gradovima i Vojnoj krajini. Osim siromašnih seljaka, doseљavali su i kovači, zidari, postolari, krojači i bravari.



Dva su politička događaja 1848. g. potaknula intenzivnije doseljavanje Čeha. Prvi se odnosi na gušenje praške revolucije u Češkoj, nakon kojeg neki revolucionari iseljavaju u Hrvatsku. Drugi se događaj odvija u Hrvatskoj, a odnosi se na Jelačićevo ukidanje kmetstva, radnih obaveza i crkvenog desetka (Matušek, 1996).

Na daruvarskom području, grof Izidor Janković i njegov sin Julije podupirali su češke, mađarske i njemačke doseljenike. Imanje Jankovića obuhvaćalo je područje između Pakračke Poljane i Lipika na zapadu, Cjepidlaka na sjeveroistoku, Psunja na jugu i Ilove na sjeveru.

Doseljavanje Čeha u Končanicu i Daruvarski Brestovac započelo je 1826. g. Ova su dva naselja već postojala kada su Česi doselili i u njima je živjelo stanovništvo većinom pravoslavne vjere (Herout i dr., 1988). Grof Izidor Janković pozvao je Čehe zbog nezadovoljstva tamošnjim stanovništvom, koje je odbijalo izvršavanje određenih poslova i obaveza. Započela je intenzivna kolonizacija Čeha, pri čemu se pravoslavno stanovništvo, naredbom grofa Jankovića, moralo preseliti u Brestovac, a Česi su naselili Končanicu. Dakle, Končanica nije osnovana kao češko selo, već su se Česi doseljavali među starosjedioce, ali je nakon 50-ak godina postala u potpunosti češko selo. „Najvjerojatnije da je starosjedioce istjerao sam način gospodarenja. Oni su kao stočari puštali stoku slobodno na ispašu, što je bilo nedopustivo za obrađena polja čeških ratara“, navodi Matušek (1996, 33) kao osnovni razlog promjene strukture stanovništva.

Česi su naseljavali Moslavinu, prostor oko Petrinje i Kutine te okolicu Požege, ali ne u tolikoj mjeri kao što su naseljavali daruvarski prostor, gdje su se ujedno i najduže zadržali u najvećem broju – sve do danas. Značajno je doseljavanje u sela Končanicu, Daruvarski Brestovac, Dežanovac, Ljudevit Selo, Doljane, Golubinjak i Sređane.

Matušek (1996) navodi kako je na prostoru civilne Hrvatske i Slavonije u ovo vrijeme živjelo 2658 Čeha.

#### *3.2.4. Naseljavanje nakon ukinuća Vojne krajine*

Nakon dugogodišnjih pregovora, 1873. g. ukinuta je Vojna krajina, a prostor bivše Vojne krajine s civilnom Hrvatskom i Slavonijom ujedinjen je 1881. g. Svaki od ova dva prostora, koji su se zbog dugogodišnje razdvojenosti razlikovali, suočavao se s vlastitim karakterističnim problemima.

Na prostoru bivše Vojne krajine graničari su postali vlasnici zemlje pri čemu su državi za istu plaćali poreze. Većina obitelji svoje nove posjede nije mogla obrađivati zbog nedostatka stojeva za obradu i stoke za vuču. Samim time, nisu mogli plaćati poreze i

postali su prezaduženi. „Najteže je bilo to što nitko od novih gazda nije znao neki zanat“, ističe Matušek (1996, 39) pa niti na taj način nisu mogli doći do zarade. Njihovi su posjedi stoga često završavali na dražbama i prodavani daleko ispod njihove vrijednosti, a kupovali su ih državni moćnici ili novi doseljenici.

Dugovi su bili prisutni i na prostoru civilne Hrvatske, ali su se ovdje s njima borili veleposjednici. U tešku financijsku situaciju dovele su ih skupe građevine kao i loše gospodarenje. Nakon 1848. g. svoj problem nisu mogli riješiti većim iskorištavanjem kmetova, zbog čega su bili prisiljeni prodavati dio po dio svog posjeda. Takvu sudbinu nije mogao izbjeći niti posljednji iz grofovske obitelji Jankovića, Julius (Matušek, 1996). Te su posjede kupovali bogati poduzetnici i banke, ali im unaprijeđivanje poljoprivrede i gospodarstva prostora nije bilo cilj. Činili su to zbog osobnog dobitka – daljnjeg bogaćenja. Naime, kupovali su velike posjede, dijelili ih na manje posjede te prodavali zemljoradnicima.

Pojava velike količine relativno jeftine zemlje bila je novi poticaj za doseljavanje Čeha. Kako je u Češkoj u to doba bila puno veća agrarna gustoća naseljenosti, a posljedično je i zemlja bila puno skuplja, seljaci koji su doseljavali iz Češke bili su oduševljeni mogućnošću da kupe velike parcele zemlje. Međutim, često nakon kupnje zemlje nisu imali dovoljno novca za nabavu gospodarskih strojeva pa su dio zemlje morali prodati. Posljedično je doselilo još Čeha, jer su doseljenici dio svoje zemlje često prodavali znancima i rodbini iz Češke, koje su pozvali da također dosele na prostor Hrvatske.

Informacije o jeftinoj zemlji na prostoru Hrvatske u Češku su donosili Česi koji su već ranije doselili u Hrvatsku ili češki vojnici koji su prolazili Hrvatskom kada su išli ratovati u Bosnu i Hercegovinu krajem 19. stoljeća. „Bilo je slučajeva da je ratni veteran žurio u Češku, tamo prodao sve što je imao, ponovno se vratio i ovdje kupio nekoliko puta veći imetak negoli je imao u Češkoj“, iznosi Matušek (1996, 41).

Intenzivnijem doseljavanju Čeha u Hrvatsku doprinosi razvoj željeznice u ovom razdoblju. U ranijim su se razdobljima migracije većinom odvijale pješice ili kolima. Upravo je tako i doselila većina Čeha, ali je željeznica također značajna, jer je olakšala migraciju onim pojedincima koji su si to mogli priuštiti.

Razdoblje nakon ukinuća Vojne krajine predstavlja doba najintenzivnog doseljavanja Čeha na prostor Hrvatske. Ujedno je i posljednje razdoblje značajnijeg doseljavanja jer su kasniji dolasci većinom individualni i manje brojni. Sve je više doseljenika od ovog razdoblja nadalje dolazilo iz moravskih krajeva. Česi su većinom nastavili naseljavati prostore koje su naseljavali i u ranijim razdobljima. Na daruvarskom području, Česi su

doseljavali u naselja u kojima su već živjeli njihovi sunarodnjaci, tako da se ovdje njihov broj kontinuirano povećavao. U ovom razdoblju Česi naseljavaju i Posavinu – Međurić, Lipovljane, Novu Kapelu i Staro Petrovo Selo (Matušek, 1996).

Ovo posljednje značajnije doseljavanje trajalo je otprilike do početka 20. stoljeća, kada postupno počinje slabjeti. Rezultat je najveći zabilježeni broj Čeha u Hrvatskoj 1910. godine, a iznosio je 32 376 (Vodvarka, 1993).

### *3.2.5. Gradske kolonije*

Nakon 1848. g. i nacionalnog buđenja nastupa razdoblje Bachovog apsolutizma – sputavanja nacionalnih interesa i germanizacija društva. Na prostor Hrvatske doseljava veći broj čeških učitelja koji su poučavali na njemačkom jeziku. Doseljavali su i glazbenici te kazališni glumci radi kulturnog djelovanja. Liječnici i industrijalci doseljavaju zbog manjka ovih struka na hrvatskim prostorima. Inženjeri i arhitekti koriste situaciju nakon ujedinjenja civilne i vojne Hrvatske jer je prostor bio izrazito neizgrađen. Radi se o zanimanjima koja dominiraju u urbanim prostorima zbog čega dolazi do stvaranja kolonija Čeha u sljedećim gradovima: Zagrebu, Osijeku, Varaždinu, Karlovcu, Novoj Gradiški, Požegi, Slavanskom Brodu i Virovitici.

Hrvatsko primorje Česi nisu naseljavali sve do pojave turizma. Utemeljenjem prvih hotela i lječilišta, Česi se pojavljuju u Crikvenici, Dubrovniku, Kaštelima, Makarskoj, Omišu i na Rabu. Međutim, u tim gradovima Česi nisu zadržali svoju tradiciju, o čemu svjedoči podatak da danas ne postoji nijedna Češka beseda južnije od Rijeke (Matušek, 1996).

Gradske kolonije Čeha nisu zadržale češku kulturu zbog specifičnosti tih doseljenika. U gradovima se ljudi slabije poznaju i druže te su manje povezani nego u ruralnim sredinama. U gradovima doseljeni Česi čak nisu osnivali niti profesionalna društva (Matušek, 1996). Zbog profesionalne usmjerenosti i slabijeg tradicionalnog naboja ovog tipa doseljenika, češka tradicija nije se zadržala kao u ruralnim područjima.

### *3.2.6. Sekundarna kolonizacija*

Sekundarna se kolonizacija odnosi na migracije Čeha koji su ranije doselili na prostor Hrvatske, ali su se zbog nezadovoljstva uvjetima života preseljavali. Doseljenici su se često najprije nastanili kod rodbine ili poznanika, ali čim su se za to pojavile mogućnosti, krenuli su svojim putem. Doseljenici prvih etapa doseljavanja rijetko su napuštali mjesta koja su prvotno naselili, dok su kasniji doseljenici bili mnogo mobilniji. Razlozi za sekundarnu kolonizaciju bili su prevelika gustoća naseljenosti i brojnost novopristiglog

stanovništva, nemogućnost kupovine dovoljno obradive zemlje, nezadovoljstvo veleposjednicima zbog nametanja teških uvjeta života i nemogućnost prilagode na prirodne uvjete.

Naselja iz kojih su doseljenici najmanje odlazili su Ivanovo Selo, Končanica i Ljudevit Selo, što implicira da su ova naselja bila vrlo kvalitetna, zbog čega su odgovarala doseljenicima. U ovim naseljima još i danas žive potomci prvih doseljenika (Matušek, 1996). Spomenuti potomci vrlo često žive na istom posjedu kao i njihovi doseljeni preci.

Drugi oblik sekundarne kolonizacije odnosi se na nastanak tzv. Vinograda. U gusto naseljenim selima nije bilo mogućnosti kupovine jeftine zemlje pa su nastajali zaseoci u neposrednoj blizini matičnog naselja. Takvi su zaseoci ispočetka imali samo nekoliko radničkih kuća, ali su s vremenom postali prava seoska naselja. U početku, prvi su stanovnici živjeli u Vinogradima kao radna snaga, a s vremenom su postali vlasnici vlastite zemlje (Matušek, 1996). U okolici Končanice ta naselja postoje i danas, a to su Brestovačka Brda, Končenjački Vinogradi te Boriš.

Treći oblik sekundarne kolonizacije odnosi se na preseljenja većinom mladog stanovništva iz sela u gradove. S obzirom na dobru održivost sela daruvarskog prostora (gdje su Česi najbrojniji), migracija selo-grad nije vrlo intenzivna. Najčešće dolazi do spoja života u ruralnom, a rada u urbanom prostoru, koji je prometno vrlo dostupan selima.

#### 4. Kretanje broja Čeha u Hrvatskoj

Popisom stanovništva na prostoru Hrvatske 1880. g., utvrđeno je da je broj Čeha iznosio 14 584 (tab. 2). Broj Čeha nadalje kontinuirano raste, što je posljedica najintenzivnijeg doseljavanja Čeha u ovom povijesnom razdoblju, kao i slabijeg miješanja s ostalim narodima. Naime, većina češkog stanovništva živjela je u ruralnim područjima u kojima je lakše očuvati posebnost u odnosu na druge narode. Najveće povećanje broja Čeha odnosi se na međupopisno razdoblje 1880. – 1890. g. – za 88,7 %. Najveći udio u ukupnom stanovništvu Hrvatske Česi bilježe 1900. g. (1,3 %) od kada kontinuirano pada i danas iznosi 0,2 %.

Najveći broj Čeha u Hrvatskoj zabilježen je 1910. g. te je tada iznosio 32 376, što je rezultat najintenzivnijeg doseljavanja Čeha krajem 19. stoljeća, koji su se prilagodili novim uvjetima i uspješno širili svoja imanja i obitelji.

Tab. 2. Kretanje broja Čeha u Hrvatskoj prema popisima od 1880. do 2011. godine

Godina	Broj Čeha	Indeks - lančani	Udio u stanovništvu Hrvatske (%)
1880.	14 584	-	0,7
1890.	27 521	188,7	1,2
1900.	31 588	114,8	1,3
1910.	32 376	102,5	0,9
1921.	32 139	99,3	0,6
1931.	-	-	-
1948.	28 991	90,2	0,8
1953.	25 967	89,6	0,7
1961.	23 391	90,1	0,6
1971.	19 001	81,2	0,4
1981.	15 061	79,3	0,3
1991.	13 086	86,9	0,3
2001.	10 510	80,3	0,2
2011.	9 641	91,7	0,2

Izvor: Vodvarka, 1993, *Popis stanovništva*, 2011

Nakon 1910. g. dolazi do konstantnog smanjenja broja Čeha u Hrvatskoj, koje se intenzivira u godinama nakon Drugog svjetskog rata. Najveće smanjenje broja Čeha zabilježeno je u razdoblju 1971. – 1981. g. (20,7 %). Ovakva situacija najvjerojatnije proizlazi iz tadašnje društveno-političke situacije, kada su se Česi djelomično izjašnjavali i kao Jugoslaveni (Nejašmić, 1990). Zamjetno je i smanjenje u razdoblju 1991. – 2001. g. (19,7 %). Prema popisu stanovništva 2011. g. broj Čeha iznosio je 9641, što je smanjenje od oko 70 % u odnosu na 1910. g. kada je zabilježen maksimalan broj Čeha u Hrvatskoj. Smanjenju broja Čeha uz asimilaciju doprinosi i prirodni pad stanovništva.

## 5. Suvremeni prostorni razmještaj Čeha u Hrvatskoj

### 5.1. Prostorni razmještaj Čeha po županijama

Najveći broj Čeha u Hrvatskoj živi u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji – 6287, odnosno 65,21 % svih Čeha u Hrvatskoj. Česi čine 5,25 % stanovništva Bjelovarsko-bilogorske županije (tab. 3), dok je u svim ostalim županijama njihov udjel manji od 1 % (u većini i od 1 ‰).

Na drugom mjestu, ali s puno manjom brojnošću Čeha, nalazi se Grad Zagreb u kojem živi 8,66 % Čeha u Hrvatskoj. Grad Zagreb našao se ispred ostalih županija zahvaljujući svojoj ulozi društvenog i gospodarskog središta Hrvatske, što privlači svo, pa tako i dio češkog stanovništva. Većina češkog stanovništva Grada Zagreba zapravo je sekundarnom migracijom doselila u Zagreb, najčešće iz ruralnih dijelova Hrvatske koji i danas bilježe najveći broj Čeha.

Tab. 3. Broj i udio Čeha po županijama u Republici Hrvatskoj 2011. godine

Županija	Broj Čeha	Udio stanovnika županije (%)	Udio Čeha u Hrvatskoj (%)
Bjelovarsko-bilogorska	6 287	5,25	65,21
Grad Zagreb	835	0,11	8,66
Požeško-slavonska	649	0,83	6,73
Sisačko-moslavačka	578	0,34	6,00
Zagrebačka	244	0,08	2,53
Primorsko-goranska	198	0,07	2,00
Splitsko-dalmatinska	175	0,04	1,80
Istarska	131	0,06	1,36
Virovitičko-podravska	104	0,12	1,08
Brodsko-posavska	77	0,05	0,80
Osječko-baranjska	57	0,02	0,59
Zadarska	54	0,03	0,56
Dubrovačko-neretvanska	50	0,04	0,52
Koprivničko-križevačka	39	0,03	0,40
Vukovarsko-srijemska	36	0,02	0,37
Šibensko-kninska	33	0,03	0,34
Varaždinska	26	0,01	0,27
Međimurska	21	0,02	0,22
Karlovačka	19	0,01	0,20
Krapinsko-zagorska	15	0,01	0,16
Ličko-senjska	13	0,03	0,13
Republika Hrvatska	9 641	-	100

Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

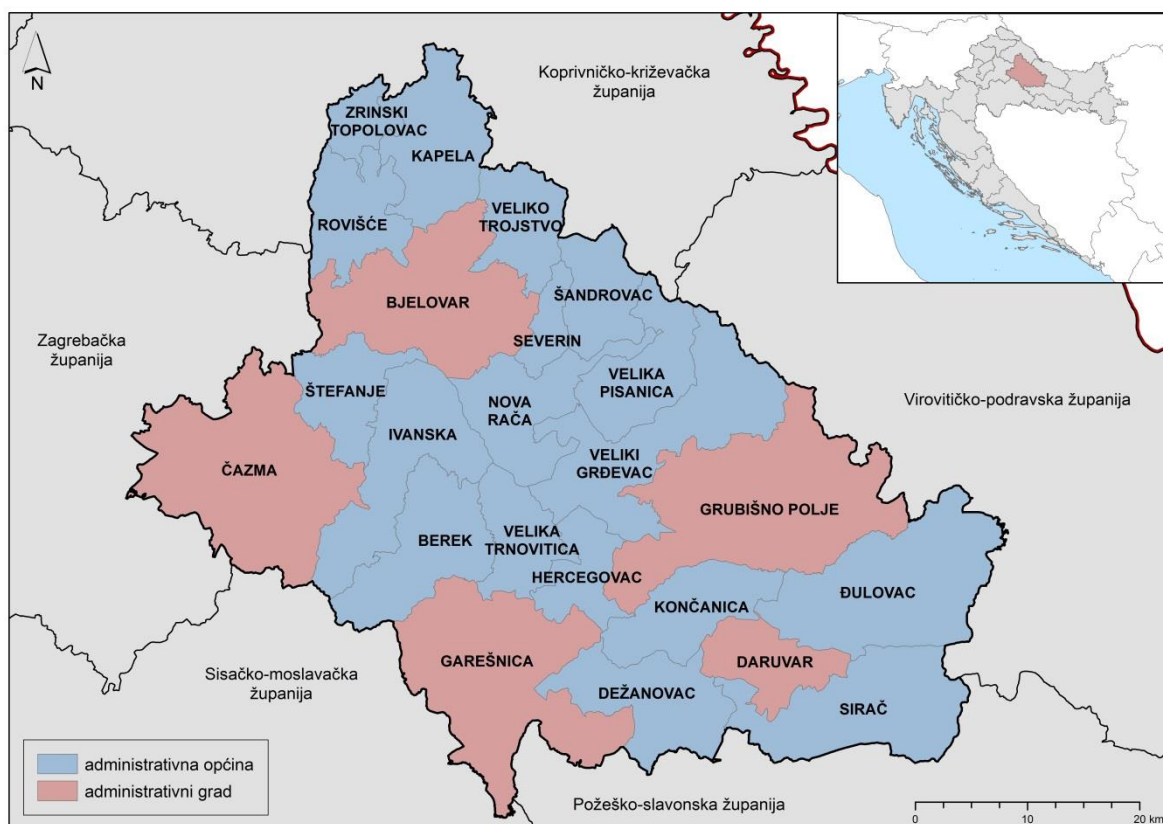
Od 649 Čeha koji su 2011. g. živjeli u Požeško-slavonskoj županiji, najviše ih je zabilježeno u upravnim gradovima Pakracu (267 Čeha ili 3,2 % stanovništva grada) i

Lipiku (181 Čeh ili 2,9 % stanovništva grada) te općinama Kutjevo (73 Čeha ili 1,2 % stanovništva općine) i Kaptol (64 Čeha ili 1,8 % stanovništva općine). Sisačko-moslavačka županija brojala je 2011. g. 578 Čeha, a najviše u upravnim gradovima Kutini (314 Čeha ili 1,4 % stanovništva grada) i Sisku (96 Čeha ili 0,2 % stanovništva grada) te u općini Lipovljani (88 Čeha ili 2,5 % stanovništva općine).

Ovakav recentni prostorni razmještaj Čeha u Hrvatskoj odgovara prikazanim obilježjima doseljavanja Čeha. Na područja navedenih županija Česi su se u prošlosti najintenzivnije doseljavali te zbog toga danas u te tri županije i Gradu Zagrebu živi 86,6 % Čeha u Hrvatskoj. Osim doseljavanja, važno je što su na ovim prostorima Česi bili najbolje organizirani, što je osiguralo očuvanje tradicije i kontinuiteta naseljenosti ovih prostora do danas.

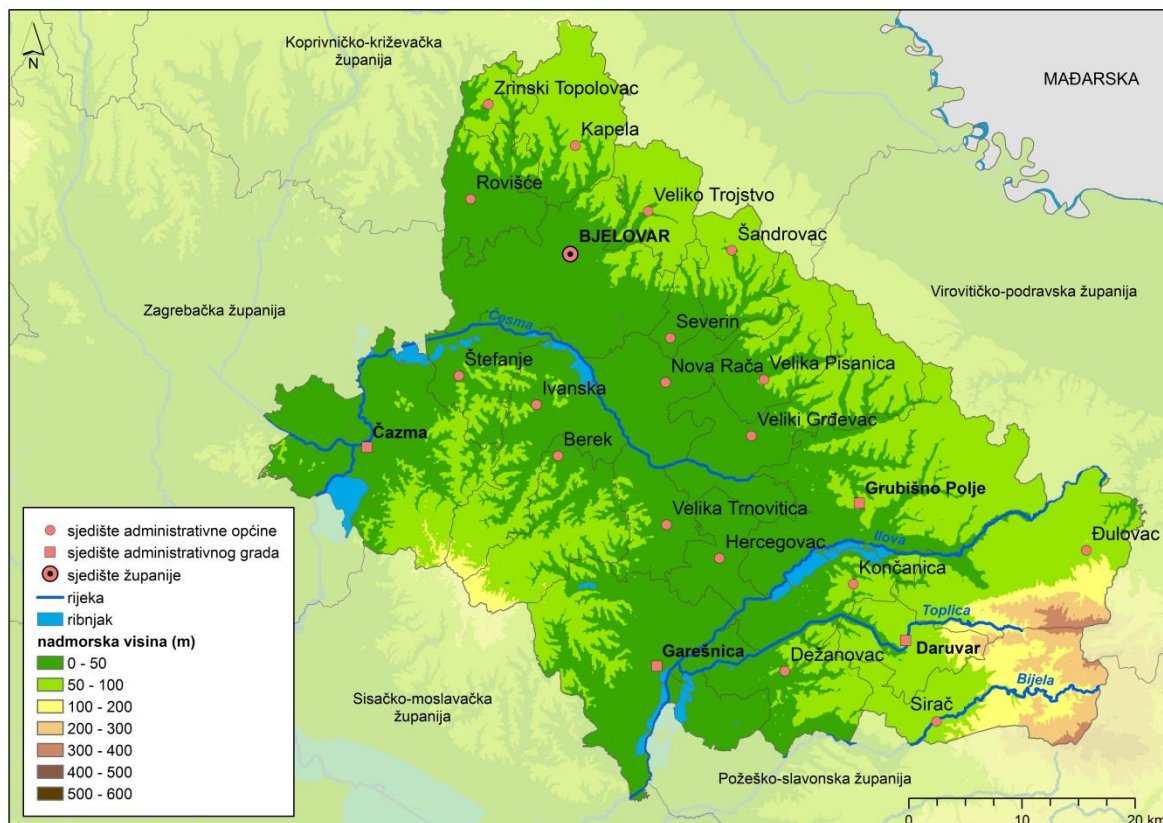
Povezano s potonjim, u svim ostalim županijama u Hrvatskoj broj Čeha vrlo je mali. U preostalim 17 županija živi 13,4 % Čeha. To ne znači da Česi nisu naseljavali ove prostore (doduše u puno manjoj mjeri), već se u njima nisu zadržali ili su se asimilirali.

## 5.2. Prostorni razmještaj Čeha u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji



Sl. 5. Administrativni ustroj Bjelovarsko-bilogorske županije 2018. godine

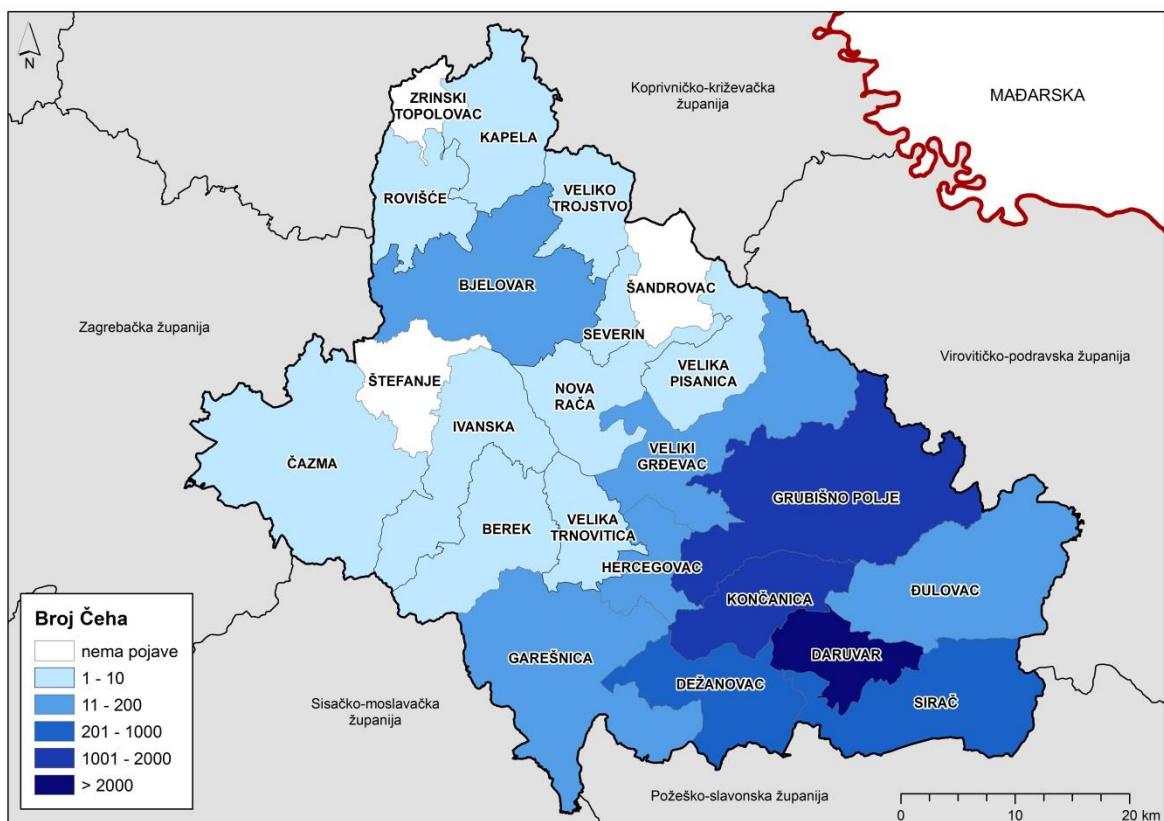
Bjelovarsko-bilogorska županija smještena je na prijelazu iz sjeverozapadne Hrvatske u Slavoniju. Administrativno, županija je podijeljena na pet administrativnih gradova – Bjelovar, Daruvar, Garešnica, Čazma i Grubišno Polje i 18 administrativnih općina (sl. 5).



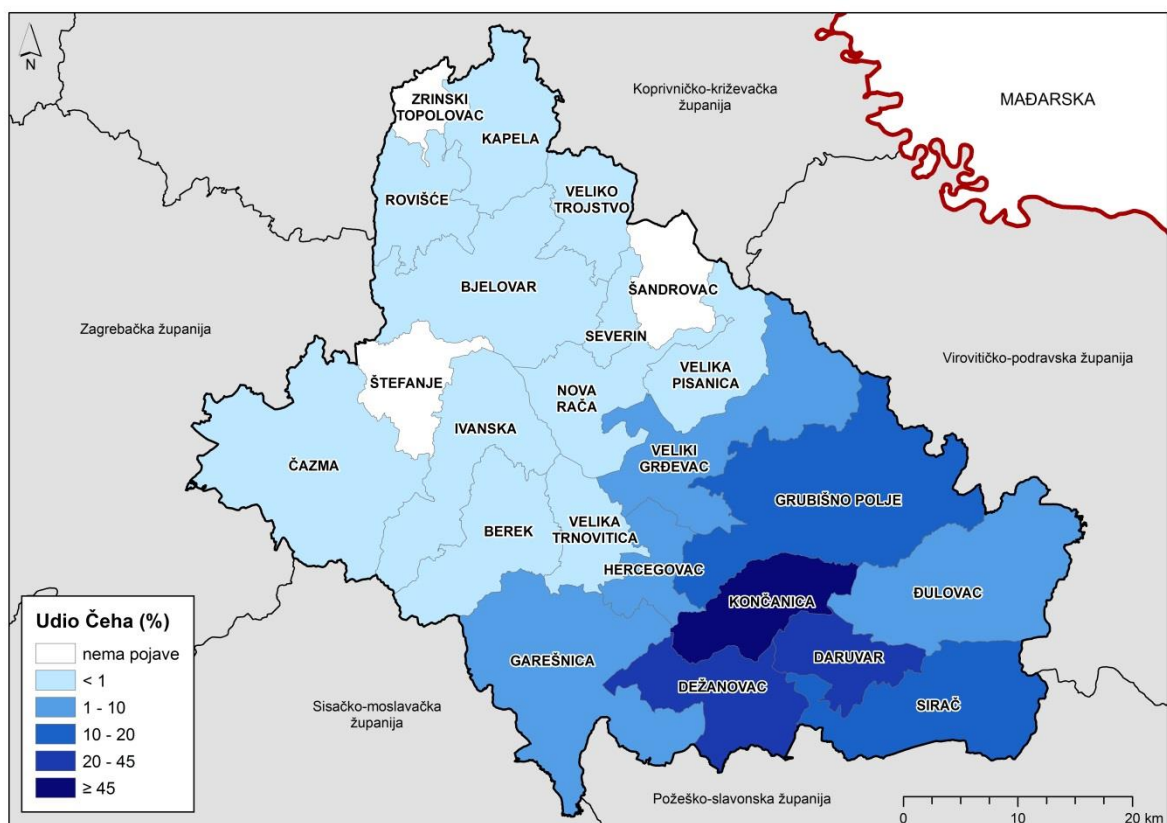
Sl. 6. Bjelovarsko-bilogorska županija

U fizičko-geografskom pogledu, županija obuhvaća tri karakteristična prostora (sl. 6). Na sjeveru županije nalazi se bjelovarski kraj s južnim brežuljcima Bilogore. Južni dio županije obuhvaća niska i na dijelovima zamočvarena Ilovsko-čazmanska zavalu uz porječja Ilove na istoku te Česme na zapadu. Uz ove su rijeke nastali najpoznatiji sjevernohrvatski ribnjaci – Končanica, Narta, Blatnica, Sišćani, Garešnica i Vukšinc. Istok županije obuhvaća brežuljke Papuka i Ravne gore, gdje se smjestio grad Daruvar (Feletar i Petrić, 2006). Pepeonik (1967) navodi kako su se češka naselja u Hrvatskoj pružala u dva kraka – jedan prema Bjelovaru, a drugi prema Sisku. Sam kontinuitet rasprostiranja Čeha od Ilove prema istoku donekle je prekinut obroncima Papuka i Psunja, koje Česi nikada, kao izraziti ratari nisu naselili, jer je teren bio nepogodan za bavljenje poljoprivredom.



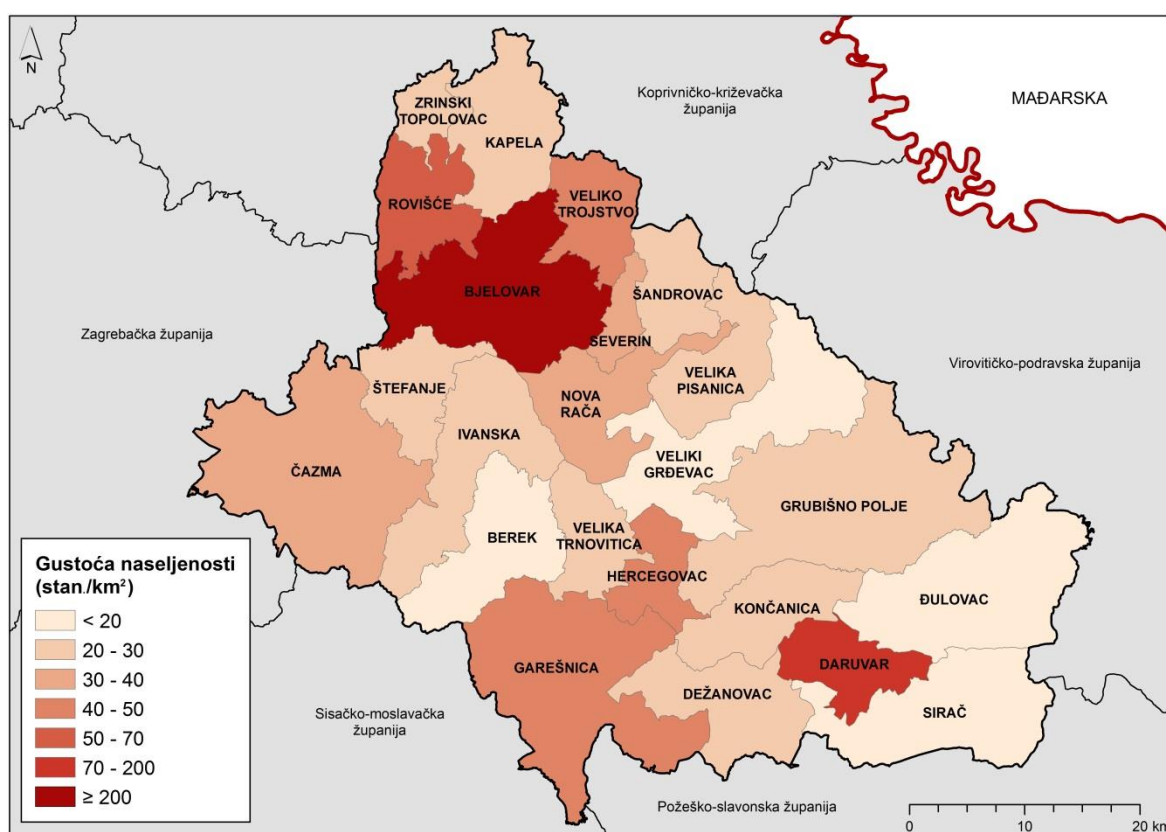


Sl. 7. Broj Čeha po administrativnim jedinicama Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. g.  
Izvor: *Popis stanovništva, 2011*



Sl. 8. Udio Čeha po administrativnim jedinicama Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. g.  
Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

Razmještaj češkog stanovništva ne podudara se s razmještajem ukupnog stanovništva Bjelovarsko-bilogorske županije. Naime, kako je primjetno na kartama broja (sl. 7) i udjela (sl. 8) Čeha po administrativnim jedinicama Bjelovarsko-bilogorske županije, Česi većinom naseljavaju područja koja su u županiji rjeđe naseljena (sl. 9). Prosječna gustoća naseljenosti županije iznosi 45 stanovnika po kvadratnom kilometru (Popis stanovništva, 2011). Najgušće je naseljeno područje Grada Bjelovara (214 stan./km<sup>2</sup>) i Grada Daruvara (181 stan./km<sup>2</sup>). Susjedne općine Grada Bjelovara bilježe gušću naseljenost, što nije slučaj kod susjednih općina Grada Daruvara. Potonje su općine ruralnog karaktera sa značajnijom češkom naseljenosti.



Sl. 9. Gustoća naseljenosti Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. godine

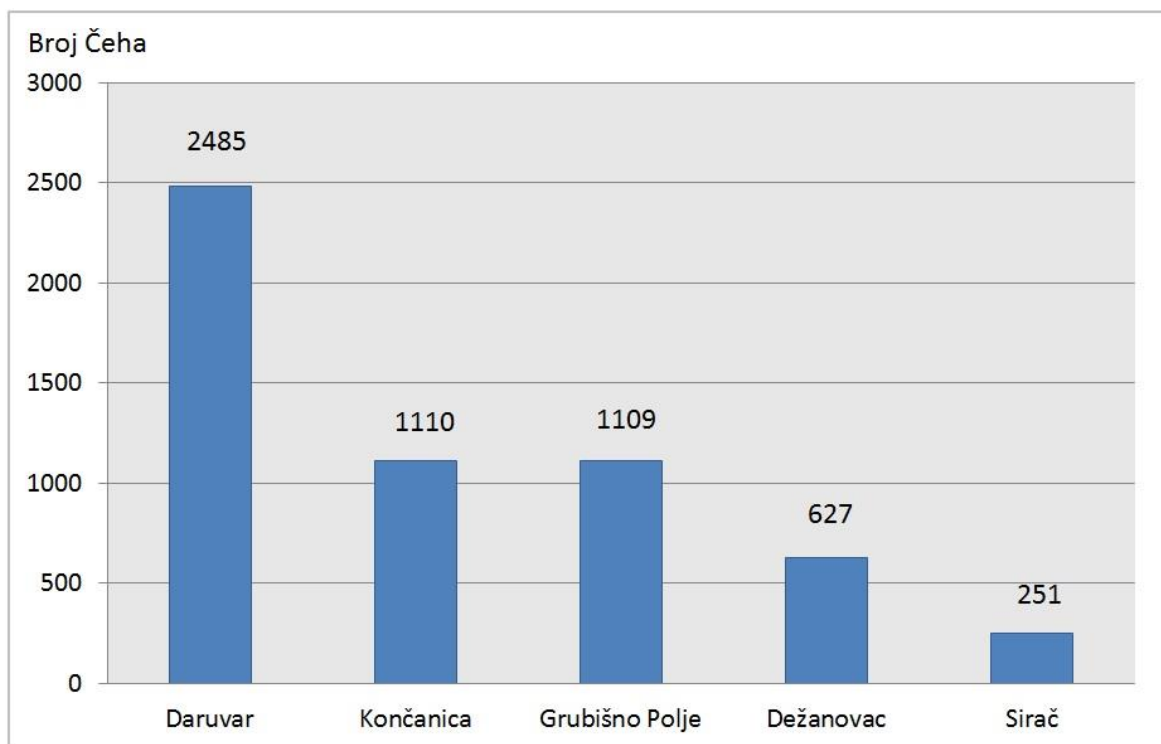
Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

Samo u tri općine 2011. godine nije zabilježen niti jedan pripadnik češke manjine, a to su općine – Šandrovac, Štefanje i Zrinski Topolovac. Razlog tome jest položaj općina - ne nalaze se na području najveće koncentracije Čeha u županiji, niti su gradska središta zbog čega bi se moglo očekivati doseljavanje Čeha iz ruralnih dijelova županije.

U apsolutnom broju najviše Čeha živi na području Grada Daruvara – 2485 (sl. 10), ali Česi ni tamo ne čine većinu, nego tek oko petine ukupnog broja stanovnika (21,4 %).

Po broju Čeha slijedi općina Končanica s 1110 pripadnika češke manjine. Končanica je specifična jer se radi o jedinoj općini u Hrvatskoj gdje češka manjina čini značajan udio stanovništva – 47 % stanovništva općine 2011. godine bili su Česi.

Grad Grubišno Polje broji 1109 pripadnika češke manjine, što je neznatno manje od Končanice, međutim Česi u Grubišnom Polju čine samo 17,1 % stanovništva.



Sl. 10. Upravni gradovi i općine Bjelovarsko-bilogorske županije s najvećim brojem Čeha 2011. godine

Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

Općina Dežanovac je 2011. g. brojala 627 Čeha, što je već znatno manji broj u odnosu na prije spominjane administrativne jedinice. Međutim, po udjelu Čeha Dežanovac se nalazi na drugom mjestu, iza Končanice, s 23,1 % češkog stanovništva u ukupnom stanovništvu općine.

U općini Sirač broj Čeha iznosio je 251, a općina je peta po redu promatramo li udio Čeha, koji je u Siraču 2011. g. iznosio 11,3 % ukupnog stanovništva općine.

Na području preostalih gradova i općina broj Čeha ne prelazi 200, a udio Čeha ne prelazi 10 % ukupnog stanovništva. Općine Hercegovac i Veliki Grđevac bilježe 8,2 % odnosno 4,7 % Čeha u ukupnom stanovništvu. U Gradu Bjelovaru zabilježeno je 148, a u Gradu Garešnici 147 Čeha, ali u ukupnom stanovništvu ovih gradova udio Čeha ne prelazi 1 %. U preostalih jedanaest općina udio Čeha manji je od 1 %, a promatrajući broj Čeha u

tim općinama, može se zaključiti da se radi o izdvojenim obiteljima. To su općine: Berek, Čazma, Đulovac, Ivanska, Kapela, Nova Rača, Rovišće, Severin, Velika Pisanica, Velika Trnovitica i Veliko Trojstvo.

Najveća koncentracija Čeha u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (pa i u cijeloj Hrvatskoj) je u jugoistočnom dijelu županije. Ovakav suvremeni prostorni razmještaj Čeha u Hrvatskoj rezultat je složenih povijesnih događaja i prilika. Današnji razmještaj Čeha odgovara opisanom tijeku doseljavanja Čeha. Česi su u najvećoj mjeri naselili ove prostore jer su im odgovarali s gospodarskog aspekta – zemlja je bila puno jeftinija nego u Češkoj, a ravničarski prostor odgovarao je njihovim ratarskim aspiracijama.

Današnji najveći udio Čeha u Končanici, Dežanovcu, Daruvaru, Grubišnom Polju i Siraču objašnjava se najboljim uvjetima za ratarstvo i obrtništvo, najvećim stupnjem kohezije Čeha na ovim prostorima te njihovom najboljom kulturnom organizacijom. Stoga će se ovi prostori u daljnjoj analizi smatrati reprezentativnim prostorima češke naseljenosti u Hrvatskoj.

Druga skupina općina i gradova s nešto nižim udjelom Čeha nalazi se uz prostore s najvećim udjelom Čeha. To su Hercegovac, Veliki Grđevac, Garešnica i Đulovac. Radi se također o ravničarskom prostoru koji je Česima odgovarao za život, ali je prostor udaljeniji od Daruvara - žarišta očuvanja češke kulture, zbog čega je na ovim prostorima manje Čeha. Također, valja istaknuti šaroliku etničku strukturu navedenih općina.

S udaljavanjem od Končanice i Daruvara drastično se smanjuje udio Čeha po administrativnim općinama. Brdovitiji bilogorski i moslavački krajevi nisu odgovarali Česima kao izrazitim ratarima.

## 6. Demografska obilježja Čeha u Hrvatskoj

### 6.1. Prirodno kretanje

Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva (migracije) čine ukupno kretanje stanovništva. Odrednice prirodnog kretanja su natalitet i mortalitet, a njihova je rezultanta prirodna promjena (Friganović, 1990). Doseljavanje Čeha u Hrvatsku i ukupno kretanje broja Čeha opisani su u ranijim poglavljima, a prirodno kretanje češkog stanovništva u Hrvatskoj mijenjalo se, ovisno o široj društvenoj situaciji.

U vrijeme doseljavanja u 18. i 19. stoljeću Česima nisu svugdje odgovarali zatečeni prirodni uvjeti i uvjeti života. Područja na kojima su trebali podignuti nova naselja ili razviti zatečena često su bila močvarnog karaktera ili zarasla šumama. Ovakvi su prirodni uvjeti uzrokovali širenje plućnih bolesti koje su, uz težak rad, uzrokovale visoke stope smrtnosti (Herout i dr., 1988). Takva je situacija bila u mnogim selima, ali za Daruvarski Brestovac i Končanicu postoje brojčani podaci (tab. 4). Najviše umrlih je u početnim godinama doseljavanja bilo među djecom do 10 godina starosti. Kako bi se demografski održali, doseljenici su bili prisiljeni imati više djece, pa su i stope nataliteta bile relativno visoke. Situacija upućuje na predtranzicijsku etapu demografskog razvoja. Međutim, Herout (1988) navodi kako su prvi doseljenici većinom bili siromašni te nisu bili u mogućnosti podizati velik broj djece pa je upravo zbog toga smrtnost bila najveća među djecom. Prema tome, prirodna je promjena gotovo svake godine oscilirala iz pozitivne u negativnu i obratno.

Tab. 4. Broj rođenih i umrlih te prirodna promjena u naseljima Daruvarski Brestovac i Končanica od 1824. do 1840. godine

Godina	Daruvarski Brestovac			Končanica		
	Rođeni	Umrli	Prirodna promjena	Rođeni	Umrli	Prirodna promjena
1824.	7	5	2	1	2	-1
1825.	15	1	14	7	1	6
1826.	9	3	6	9	20	-11
1827.	8	12	-4	9	5	4
1830.	15	9	6	7	11	-4
1835.	4	3	1	17	8	9
1840.	4	10	-6	19	20	-1

Izvor: Herout i dr., 1988

Sličan broj rođenih i umrlih kao Daruvarski Brestovac i Končanica u prvim godinama doseljavanja imala su i ostala naselja u koja je doseljavalo češko poljoprivredno

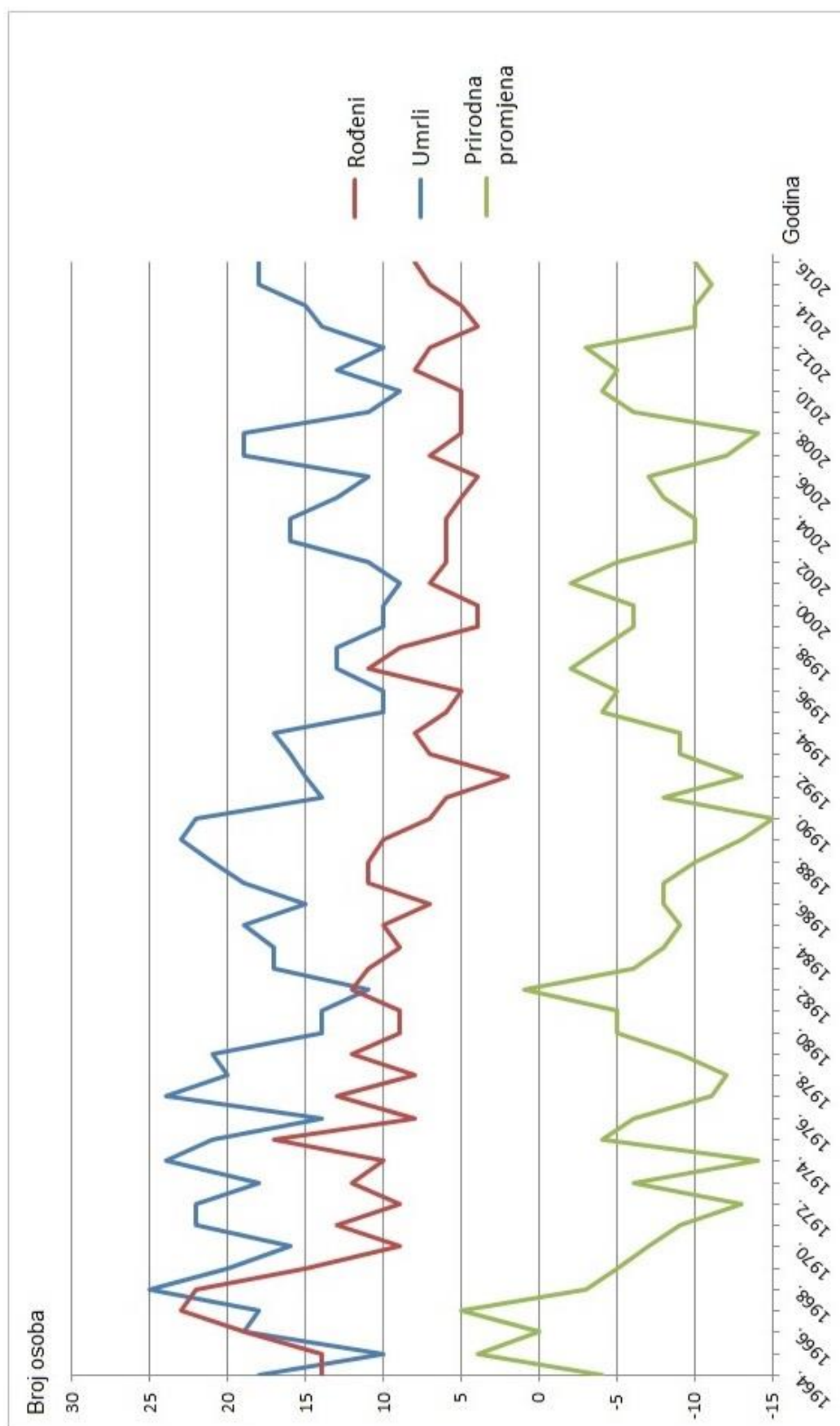
stanovništvo. Broj umrlih počeo je opadati kada su se iskrčile vlažne šume i isušile močvare. Time su stvoreni kvalitetniji i zdraviji uvjeti za život, ali i potrebne obradive površine, čime je osigurano dovoljno hrane za preživljavanje. Smrtnost djece u dobi do 10 godina znatno se smanjila pa se povećao broj potomaka. Češko se stanovništvo sada moglo zadržati i održati u novonaseljenim područjima s obzirom na pad smrtnosti i porast rodnosti (Herout i dr, 1988).

Stope nataliteta ostale su visoke do Prvog svjetskog rata, kada počinju opadati (Herout i dr, 1988). Rat je razdvojio mnoge obitelji, znatan dio mladog muškog stanovništva je i poginuo pa su stope mortaliteta porasle. Takva je situacija bila i za vrijeme Drugog svjetskog rata.

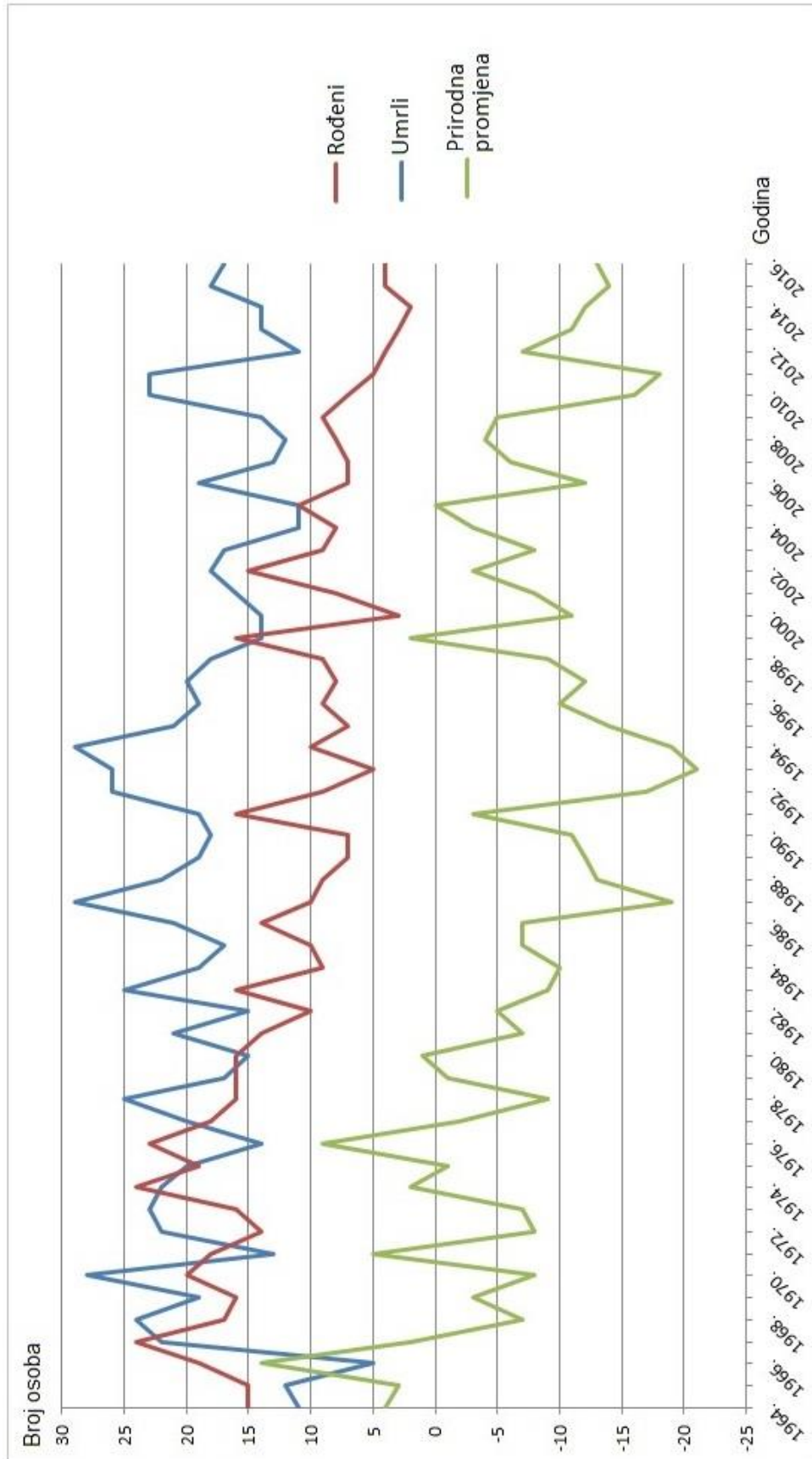
Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do društvenog oporavka, ali je gospodarska situacija bila izrazito nepovoljna. Mehaničko kretanje stanovništva narušilo je prirodno, jer je znatan dio mladog stanovništva preselio iz sela u gradove. Kako je češko stanovništvo većinom koncentrirano u ruralnim područjima, sela su ostala bez znatnog dijela reproduktivnog stanovništva zbog čega dolazi do prirodnog pada stanovništva. Ovakva se situacija, s niskim stopama nataliteta, a rastućim stopama mortaliteta nastavlja u drugoj polovici 20. stoljeća, sve do danas.

Prirodno kretanje od 1964. godine u naseljima Daruvarski Brestovac i Končanica, reprezentativan je primjer prirodnog kretanja češkog stanovništva u Hrvatskoj. Broj umrlih u Daruvarskom Brestovcu nadmašuje broj rođenih od kraja 1960-ih, pa naselje bilježi prirodni pad stanovništva tijekom cijele druge polovice 20. stoljeća (sl. 11). Prirodna je promjena negativna i bilježi sve negativnije vrijednosti – od -3 1968. godine do -10 2016. g. Broj umrlih u Končanici nadmašuje broj rođenih od kraja 1970-ih (sl. 12). Prirodna je promjena u Končanici 1960-ih bila puno povoljnija nego u Daruvarskom Brestovcu – njene su se vrijednosti nalazile između 0 i 14. Međutim, od 1980-ih Končanica poprima negativnije vrijednosti prirodne promjene od Daruvarskog Brestovca, dakle intenzivnije gubi stanovništvo. Prirodna promjena je u Končanici 2016. g. iznosila -16. Oba naselja administrativno pripadaju općini Končanica, a posljednjim popisom utvrđeno je da Daruvarski Brestovac ima 702, a Končanica 874 stanovnika. Končanica je tijekom 20. stoljeća imala više stanovnika i funkcija od Daruvarskog Brestovca, ali bez obzira na to oba naselja danas intenzivno gube stanovništvo.

Iz navedenog proizlazi da je broj rođenih među Česima u Hrvatskoj u kontinuiranom padu, dok je broj umrlih bio relativno visok tijekom cijelog 20. stoljeća naovamo. Populacija Čeha u Hrvatskoj, dakle, bilježi negativnu prirodnu promjenu.



Sl. 11. Prirodno kretanje stanovništva u naselju Daruvarski Brestovac od 1964. do 2016. g.  
Izvor: Rođeni po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g., Umrli po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g.



Sl. 12. Prirodno kretanje stanovništva u naselju Končanica od 1964. do 2016. godine  
 Izvor: Rođeni po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g., Umrli po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g.



Nejašmić (1990, 36) ističe kako „uzroke brojčane regresije Čeha u Hrvatskoj treba tražiti u općem procesu ruralnog egzodusa i prirodnoj depopulaciji seoskog stanovništva, od čega nisu ostala pošteđena ni sela s većim ili manjim udjelom Čeha“. Također, Nejašmić navodi da je prirodno kretanje stanovništva u češkim selima negativno od 1968. godine. „Takvo kretanje posljedica je tradicionalno niskih normi u ravničarskim krajevima Hrvatske, tj. kraj je zahvaćen principom „bijeke kuge“ - sistemom jednog djeteta. Poznato je da su tome naginjala bogatija domaćinstva, a takvih je među Česima bio velik broj“, navodi Nejašmić (1990, 36). Osim negativne prirodne promjene i ukupnog pada broja Čeha, ovakva situacija uzrokuje i promjene u biološkom sastavu Čeha u Hrvatskoj.

## **6.2. Biološki sastav**

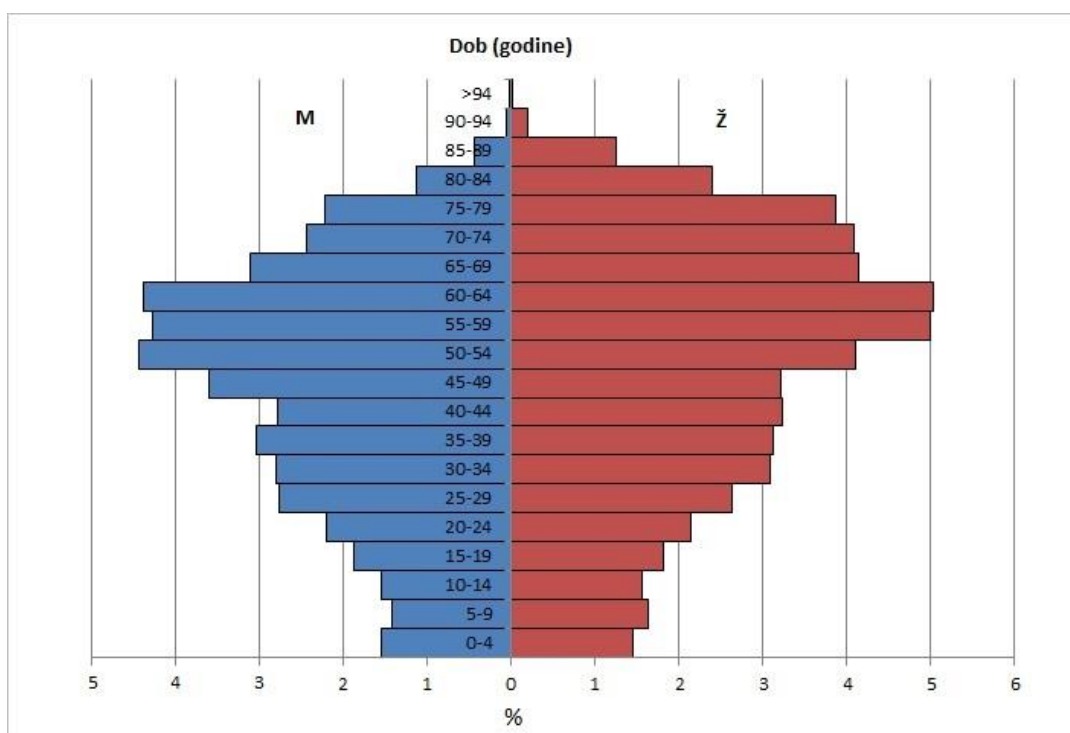
Biološki sastav obuhvaća sastav stanovništva prema spolu i dobi.

U prvim desetljećima doseljavanja Čeha u Hrvatsku, dobno-spolna struktura češkog stanovništva bila je poremećena. U početnim fazama doseljavanja, prevladavali su muškarci, a broj žena počeo se povećavati kad su se doseljenici ustalili u pojedinim naseljima. Kao što je spomenuto, nakon doseljavanja, zavladao su teški uvjeti, zbog čega su stradala djeca i oni koji su naporno radili ili oboljeli pa je dobno-spolna struktura bila nagrižena zbog različitih razloga (Matušek, 1996).

Češka se naseljenost potpuno stabilizirala tijekom 20. stoljeća, a Herout (1988) ističe kako je tada udio žena u nekim naseljima bio veći od udjela muškaraca, a u nekima manji. Razlozi većeg broja žena u pojedinim naseljima su stradanja muškaraca u svjetskim ratovima, odlazak na rad u nepoljoprivredno naselje ili veći broj nesretnih slučajeva na radu. Također, Herout (1988, 70) navodi kako dobno-spolne strukture češkog stanovništva posljednjih desetljeća 20. stoljeća „ukazuju na višak žena starijih od 30 godina, a naročito iznad 65, dok muškarci prevladavaju u dobi do 30 godina.“ Ovakva je situacija karakteristična i za opću populaciju, a uzrok su diferencijalni natalitet i mortalitet.

Dobno-spolna struktura Čeha u Hrvatskoj 2011. g. (sl. 13) ukazuje na značajan manjak stanovništva u mlađim dobnim skupinama. S druge strane, najveći broj stanovnika pripada dobnim skupinama 50-54, 55-59 i 60-64 godine što ukazuje na značajnu starost populacije. Naime, prosječna starost Čeha u Hrvatskoj 2011. godine iznosila je visokih 48,5 godina, što je za 6,8 godina više od hrvatskog prosjeka koji iznosi 41,7 godina (Popis stanovništva, 2011). U ukupnom broju Čeha više je žena nego muškaraca, a više muškog stanovništva u mlađim dobnim skupinama posljedica je rađanja više muške djece. Veći udio žena u starijim dobnim skupinama posljedica je veće biološke otpornosti žena i, u pravilu, težih i

rizičnijih poslova koje obavljaju muškarci, zbog čega je smrtnost muškog stanovništva veća (Nejašmić, 2006). Navedeno potvrđuje veći udio žena nego muškaraca u zreloj i staroj dobi. Veći broj žena zrele i starije dobi među Česima u Hrvatskoj uzrokovao je i odlazak muškog stanovništva na rad u urbane sredine, zbog čega dolazi do njihove asimilacije. Koeficijent feminiteta Čeha u Hrvatskoj 2011. godine iznosio je 115,54, što je znatno više od hrvatskog prosjeka koji je iznosio 107,37 (Popis stanovništva, 2011).



Sl. 13. Dobno-polna struktura Čeha u Hrvatskoj 2011. godine

Izvor: *Popis stanovništva, 2011*

Čehe u Hrvatskoj karakterizira izrazito starenje stanovništva, čije se posljedice vide u opadanju broja stanovnika, a isto tako i u pogoršavanju dobno-polnog sastava – što pak vodi do daljnjeg pada broja stanovnika zbog smanjenja reproduktivnog potencijala stanovništva.

Takva situacija nije karakteristična samo za Čehe u Hrvatskoj, već za sva depopulacijska područja. Međutim, za češku je zajednicu ovakva situacija vrlo zabrinjavajuća. Broj Čeha je relativno mali te je u konstantnom padu pa je za očekivati da će u budućnosti proces starenja i pad ukupnog broja Čeha biti izraženiji nego isti procesi na razini države i ukupnog stanovništva u Hrvatskoj.

Uz sve navedene negativne procese, koji doprinose padu broja Čeha i pogoršanju struktura češkog stanovništva, treba nadodati još i proces asimilacije o kojoj će biti govora u idućim poglavljima.

## 7. Doprinosi Čeha hrvatskom prostoru i društvu

### 7.1. Gospodarski značaj Čeha u Hrvatskoj

Prostori koje su Česi u Hrvatskoj naseljavali bili su, u tadašnjoj društveno-gospodarskoj situaciji, rijetko naseljeni prostori, koji su osim ratnih razaranja trpjeli dugogodišnje loše gospodarenje prostorom i resursima. Vlasti su doseljavanje Čeha smatrale načinom koji će gospodarstvo prostora podići na višu razinu. Razlozi zbog kojih vlasti odabiru Čeha za naseljavanje ovih prostora leže u karakteristikama Čeha.

„Ponijeli su sa sobom sve one osobine češkog naroda, koje čine i njih doseljenike u stranoj zemlji naprednima i junacima u životnoj borbi za opstanak, a koje i ovdje čuvaju. U poslu su računđije. Ne poduzimaju ni jednog posla prije nego li su proračunali hoće li im se isplatiti ili ne. Svaki rad ima svoje određeno vrijeme kada se svršava. Nikad im se ne nagomila više poljskih poslova u jedno doba. Oni su okretni u poslu i osobito razumiju gospodariti, zemlju obrađivati i koristonosno je upotrijebiti. Na zemljištu na kojem je Srbin morao propasti, na tom živi više čeških porodica, žive i teku“, Herout i dr. (1988, 55) prenosi komentar pravoslavnog svećenika iz 1891. godine.

„Češkim je doseljenicima na početku ovih nevolja dakako pomogla njihova urođena sklonost i poznavanje različitih zanata“, ističe Matušek (1996, 19). Ivić (2017) navodi kako je na mnogo primjera dokazano da su Česi u Hrvatskoj svojom političkom nepristranošću, kulturnim djelatnostima i marljivošću doprinijeli razvoju Hrvatske.

Dakle, većina izvora karakterizira Čeha kao marljive, organizirane i vješte ljude, koji doprinose oporavku prostora, bez obzira na njihov imetak.

Osnovni i najizraženiji utjecaj na gospodarstvo Česi u Hrvatskoj imali su na primarni sektor, jer su se najčešće bavili poljoprivredom te im je osnovna namjera nakon doseljavanja u Hrvatsku bila kupovina relativno jeftine zemlje.

Naselja koja su Česi naseljavali bila su izrazito poljoprivredna naselja u kojima je stočarstvo bilo razvijenije od ratarstva. Ovce, koze i janjci bili su najzastupljenija grla, a u ratarstvu je dominiralo proso, dok krumpira gotovo da nije bilo. U prvoj polovici 19. stoljeća na prostoru Hrvatske vladala je agrarna kriza. Izvješće Županije požeške iz 1890. godine govori o upotrebi drvenih plugova, te da se zemlja do doseljavanja Čeha obrađivala prema redosljedu: prve godine žitarice, druge godine okopavine, a treće godine zemlja ostaje na ugaru. Upravo su novodoseljeni Česi zaslužni za izlazak iz agrarne krize i gospodarski oporavak prostora zahvaljujući poljoprivrednim inovacijama koje donose –

prijelaz na stajsko stočarstvo, gnojidbu, dublje oranje i likvidaciju ugarenja (Herout i dr., 1988).

Ivić (2017) ističe kako su Česi u prostore koje su naseljavali dovezli prvi željezni plug i širili ratarske kulture što je rezultiralo eliminacijom gladi. Osim toga, donose srednjoeuropski reformistički duh i mentalitet, koji podupire marljivost kao osnovnu životnu vrijednost. „Nekad pusti i nemarno obrađivani krajevi bjelovarske i požeške županije, danas hrane tisuće Čeha“, zaključuju Herout i dr. (1988, 58).

Katalog I. gospodarske izložbe u Daruvaru 1928. g. navodi da se u češkim selima upotrebljava željezni plug, sijačica za žito, kosilica za travu i vršalica. Poljoprivredom se u tadašnjem kotaru Daruvar bavilo 94 % stanovništva, a iz kotara se godišnje izvozilo: 1000 vagona krumpira, 200-300 vagona pšenice, 30 vagona jaja, 25 vagona vina te 5 vagona sira i maslaca (Herout i dr., 1988). Iz navedenih je podataka jasno kako je u potpunosti promijenjena poljoprivreda prostora kojeg su Česi zatekli prilikom doseljavanja. Dominira ratarstvo te se vrlo intenzivno uzgajaju kulture koje se do dolaska Čeha uopće nisu uzgajale.

Tab. 5. Poljoprivredne površine u naseljima Daruvarski Brestovac i Končanica 1961. godine

Naselje		Ukupno	Oranice i vrtovi	Livade	Voćnjaci	Pašnjaci	Neplodno
Daruvarski	ha	1 669	1 157	403	46	37	77
Brestovac	%	100	69,3	24,1	2,8	2,2	4,4
Končanica	ha	1 346	924	333	42	7	65
	%	100	68,6	24,7	3,1	0,5	4,8

Izvor: Herout i dr., 1988

Ekstenzivno je stočarstvo zamijenjeno intenzivnim, što je vidljivo u udjelu pojedinih poljoprivrednih površina odabranih naselja (tab. 5). Dominiraju oranice i vrtovi, dok su površine pod pašnjacima u usporedbi s livadama relativno male. Livade, koje zapremaju gotovo četvrtinu poljoprivrednih površina, povezane su s razvijenim i dominantnim stajskim govedarstvom. Češki doseljenici posvećivali su znatnu pažnju proizvodnji mlijeka, pa se naglo smanjio broj koza i ovaca u korist krava. Mlijeko predstavlja važan dio prehrane, kao i sirovinu za preradu. Neplodna se zemljišta odnose na površine pod močvarama i trsticima, ali su u kontinuiranom smanjenju radi širenja ribnjačarstva –

također razvijene djelatnosti. Krčenjem šuma dolazilo se do poljoprivrednih površina, a iskrčena se sirovina obrađivala ili prodavala, pa je neposredno razvijeno i šumarstvo (Herout i dr., 1988).

U zbirci obiteljskih fotografija prevladavaju one s prizorima obavljanja poljoprivrednih radova ili poslova u domaćinstvu (Prilog 1). Druga se polovina fotografija najčešće odnosi na svadbene ili određene kulturne svečanosti. Ova činjenica potvrđuje opisane karakteristike i mentalitet Čeha.

Do zamaha u razvoju djelatnosti sekundarnog sektora na području koja su naselili Česi dolazi zbog toga što je među doseljenicima bilo mnogo ratara koji su znali neki zanat (Matušek, 1996). Primjerice, početkom 20. stoljeća u Daruvaru je bilo 38 krojača, od kojih su 34 bila češkog podrijetla. Zanatlije su posjedovali i zemlju te su naselili prostor oko Daruvara. Na taj je način doseljenicima bilo lakše prebroditi gospodarsku krizu, koja je nakon 1928. g. počela zahvaćati sela. Zahvaljujući takvom sastavu čeških doseljenika, kotar Daruvar bio je po broju zanatlija na prvom mjestu u Požeškoj županiji. Kotar je 1912. g. brojao 412 obrtnika od kojih su većina bili Česi.

Prvi počeci prehrambene industrije pojavili su se u Končanici. Prvu mljekaru i siranu u Hrvatskoj utemeljio je 1898. g. Ljudevit Modly te je njena djelatnost bila vrlo uspješna, ističe Matušek (1996). Modly je otkupljivao mlijeko od 485 sitnih ratara koji su posjedovali 1300 krava, a sirana je proizvodila ementaler, maslac i topljeni sir.

Modlyjeva mljekara i sirana prestala je s radom 1956. g., nakon čega je uključena u Mljekarstvo Zdenka te su njena postrojenja preseljena u susjedno naselje - Velike Zdence. Otkup mlijeka, što ga je vršila Mljekarska industrija Zdenka, predstavljao je dopunski prihod za 70 % domaćinstava šire okolice 1970-ih (Herout i dr., 1988). Osim toga, zapošljavala je značajan broj radnika, koji su se najčešće bavili i poljoprivredom.

Tvornica za preradu krumpira u krumpirov čips („Franck“) u Hercegovcu također je povezivala poljoprivredu i proizvodnju, otkupljujući krumpir od lokalnih kooperanata. Pritom je prosječno svaka obitelj proizvela 6000 – 8000 kilograma krumpira (Herout i dr., 1988).

Dugo su djelatnosti primarnog sektora bile jedini izvor prihoda na selu i rijetki su odlazili na rad u gradska naselja (Vodvarka, 1993). Deagrarizacija, odnosno napuštanje poljoprivrede kao grane djelatnosti, intenzivira se u drugoj polovici 20. stoljeća. U prostorima naseljenim Česima, deagrarizaciju nije u potpunosti pratio i proces deruralizacije (napuštanja sela kao mjesta stanovanja), zbog snažne tradicije. Ipak, u tom razdoblju dolazi do intenzivnijeg iseljavanja stanovništva u gradove, koje traje i danas.

Promet je, kao djelatnost tercijarnog sektora, doprinio razvoju ostalih djelatnosti pa tako i cjelokupnog prostora. Česi su nerijetko sudjelovali u izgradnji cesta, željeznica i lokalnih prometnica (Herout i dr., 1988).

Početak 20. stoljeća češki kapital počeo je prodirati na prostore tadašnje Hrvatske i Slavonije. Čehoslovačka je banka osnovana 1921. g. u Daruvaru od strane brojnih malih dioničara. Ulozi u banku mogli su biti relativno mali pa je tako omogućena štednja čak i sitnim ratarima. Čehoslovački kapital bio je investiran u industrijske komplekse, uz koje su nicali manje ili veće češke kolonije, a s njima i češka društva i škole; sa češkim investicijama stizali su i češki službenici koji su djelotvorno utjecali na razvoj gospodarskih, kulturnih i političkih odnosa između Čehoslovačke i Jugoslavije; konačno, banka i službenici pomagali su kulturni život Čeha godišnjim izdvajanjima za kulturne, prosvjetne, dobrotvorne i narodne svrhe – bila je to najčešće gradnja narodnih domova i čeških škola (Matušek, 1996).

Horina (2017) ističe kako danas osnovni gospodarski potencijal za Čehe u Hrvatskoj leži u turizmu i djelatnostima povezanim s turizmom. Predlaže da češka manjina svoje kulturne manifestacije registrira na hrvatskoj Listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara te da lokalna samouprava potiče osnivanje OPG-a u svrhu razvoja ruralnog turizma. Osnovnim emitivnim područjem Horina (2017) smatra Češku, odnosno češke turiste, koji putuju na Jadran, od kojih većina ne zna da u Hrvatskoj postoji češka manjina, zbog čega predlaže različite vrste informiranja čeških turista, prvenstveno na prometnici D5.

## **7.2. Politička uloga Čeha u Hrvatskoj**

U ključnim trenucima hrvatske povijesti, kao što su Drugi svjetski rat te Domovinski rat, Česi u Hrvatskoj pokušavali su zadržati neutralnu poziciju, sve do trenutka kada im situacija više nije ostavljala tu mogućnost. U ovim su se situacijama Česi u Hrvatskoj priključivali strani koja je zastupala hrvatske interese, odnosno djelovali su protiv okupacijskih sila. Tijekom Drugog svjetskog rata, Česi u Hrvatskoj staju na antifašističku stranu te su zbog tih zasluga u poslijeratnoj Jugoslaviji stekli status nacionalne manjine sa svim pripadajućim pravima i mogućnosti očuvanja identiteta. Tijekom Domovinskog rata Česi u Hrvatskoj u velikoj su mjeri bili priključeni snagama hrvatske obrane te su doprinijeli obrani okolice Daruvara, komunikaciji te humanitarnoj pomoći. Ivić (2017) navodi kako je hrvatska i europska povijest puna primjera kada su manjine određene države u ratnim zbivanjima stale na okupacijsku stranu, zbog čega posebno hvali djelovanje Čeha u Hrvatskoj.

Osim toga, na zahtjev Saveza Čeha i Slovaka reagirala je Češka Republika, koja je pristala pružiti pomoć za vrijeme Domovinskog rata, osiguravajući višemjesečni smještaj za brojne žene i djecu, bez obzira na nacionalnost. Ivić (2017) navodi kako je ovo do danas jedinstveni primjer pomoći matične države nacionalnoj manjini i državi u kojoj ta manjina živi.

### 7.3. Kulturna obilježja Čeha u Hrvatskoj

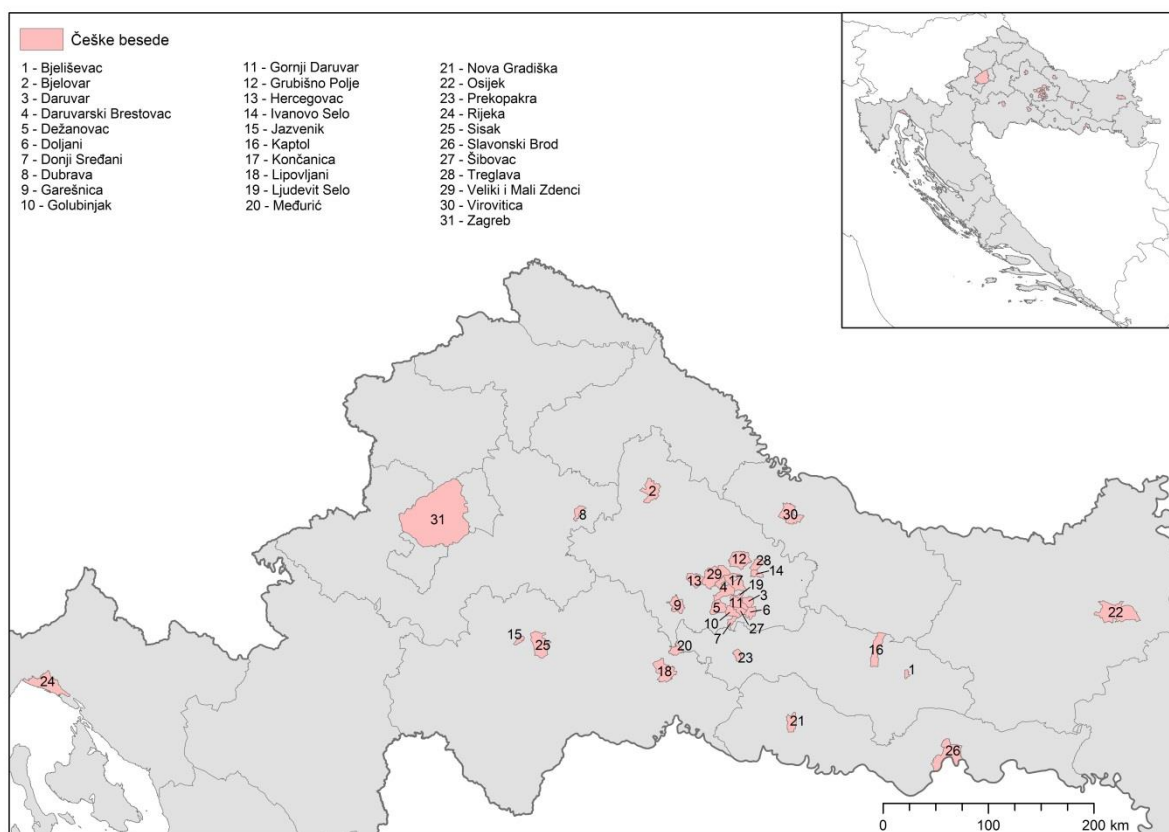
S obzirom na dugogodišnju očuvanu prisutnost Čeha u Hrvatskoj, jasno je da su zadržana i kulturna obilježja naroda, odnosno da su tradicije kvalitetno pretočene u kulturni život manjine. Češka manjina u Hrvatskoj nerijetko se karakterizira kao najbolje organizirana manjina u Hrvatskoj te najbolje organizirana češka manjina u svijetu (Stranjik, 2017).

Češka društva počela su se osnivati u drugoj polovici 19. stoljeća u većim gradovima (Zagreb 1874., Dubrovnik 1876. g.), a intenzivnije su počela nicati u 20. stoljeću u ruralnim sredinama. Cilj im je bio okupiti i organizirati Čehe, prvenstveno u međusobno udaljenijim selima te osnovati institucije kojima bi svrha također bila očuvanje češke kulture i identiteta. U početku su češka društva imala mali broj članova koji su se sastajali u gostionicama, kavanama i stanovima (Matušek, 1996), a 1920-ih počinje izgradnja čeških domova (sl. 14).



Sl. 14. Češki dom i Češka osnovna škola Josipa Ružičke u Končanici  
Izvor: Snimila Monika Rohlik, 2018

U svrhu boljeg očuvanja jezika i kulture te egzistencije manjine, Česi u Hrvatskoj su 1921. godine osnovali krovnu organizaciju Čeha u Hrvatskoj – Savez Čeha (Stranjik, 2017). Sjedište Saveza Čeha nalazi se u Daruvaru - gradu koji predstavlja urbano središte češke naseljenosti u Hrvatskoj. Savez ima šest stručnih savjeta koji skrbe za kulturu i obrazovanje – savjet za školska pitanja, kazališnu i lutkarsku djelatnost, povijest, izdavačku djelatnost, informiranje te glazbeno-folklorni savjet (Horina, 2007). Sva češka društva, odnosno Češke besede (kulturno-umjetnička društva) okupljene su oko Saveza Čeha te surađuju. U Hrvatskoj je 2018. g. djelovala 31 Češka beseda (URL 5), pri čemu je najzapadnija, a ujedno i jedina primorska Češka beseda u Rijeci (sl. 15). Najveći se broj Čeških beseda nalazi na širem daruvarskom području. Besede se razlikuju po broju članova, ali i po njihovim interesima te tradicijama koje njeguju. Najzastupljenije su folklorne i pjevačke skupine, limena glazba te kazališne skupine, koje ujedno imaju najdužu tradiciju.



Sl. 15. Naselja u Republici Hrvatskoj u kojima se nalaze Češke besede, 2018. godine

Izvor: URL 5

Časopis Jugoslávští Čechoslováci počinje izlaziti 1922. g. te prodire u češka sela. Tjednik Jednota počeo je s djelatnošću 1946. g. te izlazi i danas, a 1965. g. osnovana je Novinsko-izdavačka ustanova Jednota, koja izdaje knjige Čeha u Hrvatskoj (Stranjik,



2017). U Daruvaru se nalazi Središnja knjižnica za češku manjinu u RH, koja je osnovana 1991. g., a organizira edukativne radionice, predavanja i izložbe za korisnike svih uzrasta (URL 6).

Očuvanju kulture i identiteta posredno su pridonosila dobrovoljna vatrogasna društva, koja su Česi u Hrvatskoj počeli osnivati nakon što su veći požari u pojedinim selima nanijeli štetu gospodarskim zgradama i obiteljskim kućama (Matušek, 1996). Vatrogasna su društva značajna zbog očuvanja češke glazbe jer su gotovo svi češki i mješoviti vatrogasni zborovi imali svoju limenu glazbu.

Središnja kulturna manifestacija Čeha u Hrvatskoj su Žetvene svečanosti (Dožínky) – tradicionalna smotra kulturne, prosvjetne i gospodarske aktivnosti Čeha te narodnih običaja i tradicije (sl. 16). Prve su Žetvene svečanosti održane 1925. g., a zajednički je cilj svečanosti, uz očuvanje baštine, slavljenje završetka žetve. Manifestacija se održava svake druge godine u drugom mjestu uz sudjelovanje svih Čeških beseda u Hrvatskoj, što im omogućuje susret i suradnju. Organizira ju Savez Čeha uz suradnju s jednom Češkom besedom u čijem se naselju svečanost održava. Žetvene svečanosti ukupno posjeti i do par tisuća posjetitelja (Horina, 2007).



Sl. 16. Početak povorke na Žetvenim svečanostima u Končanici 2012. godine  
Izvor: URL 7

Osim ljetnih Žetvenih svečanosti i ostala godišnja doba bilježe različite lokalne kulturne običaje. Za zimu su karakteristične maškare ili masopust, a gotovo svako naselje sa značajnim udjelom češkog stanovništva ima vlastite maškare. U nekim naseljima se karakteristične maske javljaju već više od sto godina. Primjerice, u Končanici postoji

trinaest tradicionalnih maski od kojih svaka ima svoju simboliku (sl. 17). Povorka maski i limene glazbe rano ujutro kreće i prolazi cijelim selom, od kuće do kuće (Horina, 2007).



Sl. 17. Tradicionalne maškare u Končanici 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik

Ujesen se u češkim selima održava tradicija nalik na proštenje odnosno kirvaj – posvivení. Herout i dr. (1988) navode kako se ta tradicija nastavila nakon doseljavanja Čeha, a odnosi se na slavljenje kralja Večeslava (sv. Václava). Osnovna je namjera proslaviti uspješno završene godišnje poljske poslove.

Većina ovih izvornih običaja davno je izgubljena u Češkoj Republici (Bahnik, 2017).

Iz komentara pravoslavnog svećenika iz 1891. g., kojeg prenose Herout i dr. (1988, 57), saznajemo o važnosti glazbe, pa tako i običaja za Čehe koji su doselili u Hrvatsku – „Čeha ne možete predstaviti bez muzike. Neće biti za porugu im, nego tek za šalu, ako rečem kako je neki Švaba napravio šalu s muzičkim duhom češkim, nacrtavši Kolumbusa gdje prvi put izlazi na američku zemlju, a njega tamo dočekuju dobrodošlicom – češki muzikanti. Nema kod njih prave zabave bez glazbe. To im je tako reći prirodno“.

Češki jezik kojim su govorili prvi doseljeni Česi u Hrvatsku nije se razlikovao od češkog jezika kojim se govorilo na prostoru Češke. Međutim, nakon doseljavanja otpočeo je proces asimilacije – u početnoj fazi promjenom jezika. „Kod kuće uvijek govore češki, no ne posve čisto, osobito ako su već dulje ovdje, nego pomiješano s hrvatinom, tako da će ih prije razumjeti inteligentan Hrvat, nego brat ih Čeh“, Herout i dr. (1988, 59) donose

komentar pravoslavnog svećenika. S češkim su se jezikom s vremenom miješali hrvatski, njemački i turski jezik – izrazima, frazama i naglascima. Zbog toga, jeziku Čeha u Hrvatskoj desetljećima opada kvaliteta. Posljedično, zbog izolacije od matične države i utjecaja drugih jezika, češki jezik kojim danas govore Česi u Hrvatskoj poprilično se razlikuje od današnjeg standardnog češkog jezika. Jezik Čeha u Hrvatskoj poseban je češki jezik – mješavina češkog jezika s prijelaza 19. na 20. st. i hrvatskog jezika (Burger, 2017). Nerijetko dolazi do problema u komunikaciji između hrvatskih Čeha i onih koji žive u Češkoj.

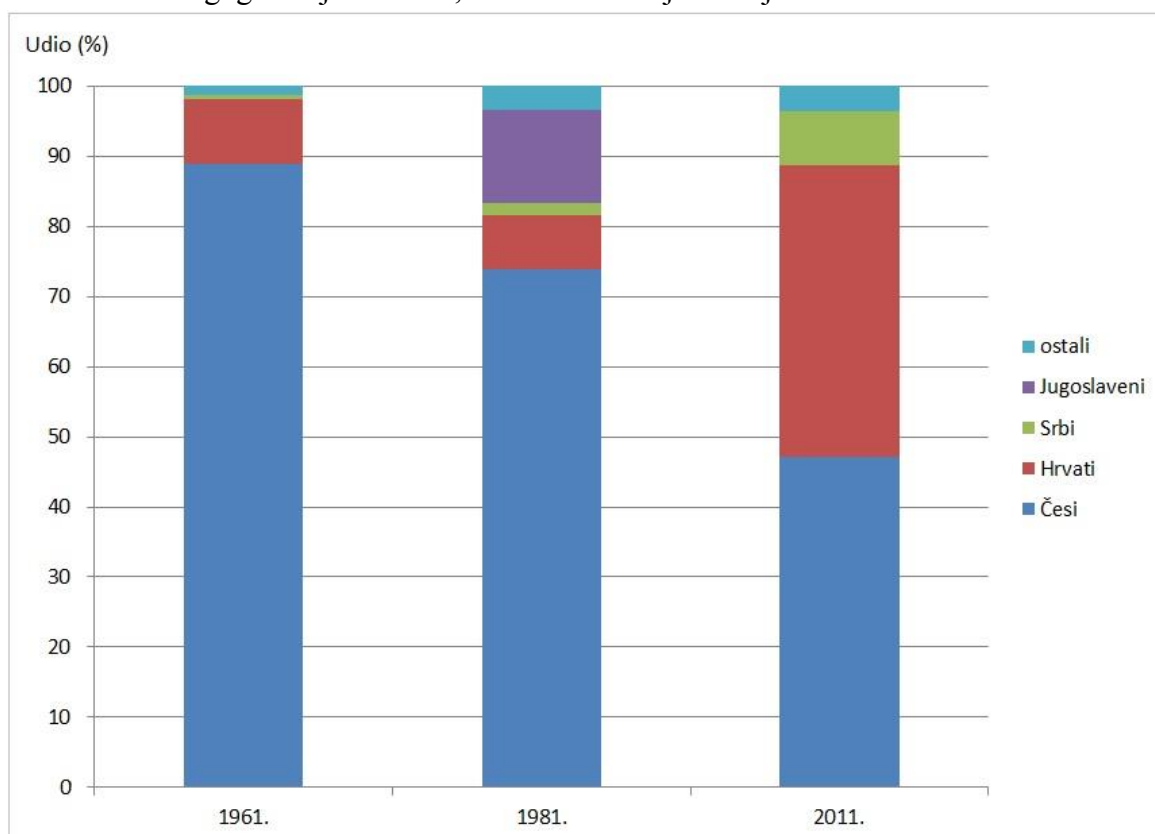
Tab. 6. Broj Čeha u Hrvatskoj prema narodnosti te broj i udio Čeha prema materinskom jeziku prema popisima 1953. – 2011. godine

Godina	Broj Čeha	Broj Čeha kojima je češki materinski jezik	Udio Čeha kojima je češki materinski jezik (%)
1953.	25 967	21 826	84,1
1961.	23 391	-	-
1971.	19 001	-	-
1981.	15 061	12 953	86,0
1991.	13 086	10 378	79,3
2001.	10 510	7 178	68,3
2011.	9 641	6 292	65,3

Izvor: Bahník, 2017

Osim što jezik Čeha u Hrvatskoj odstupa od standardnog češkog jezika, značajno je što ne smatraju svi Česi u Hrvatskoj češki jezik svojim materinskim jezikom. Prema Popisu stanovništva iz 2011. g. tek 65,3 % Čeha istaknulo je češki kao svoj materinski jezik. Sredinom 20. stoljeća, značajan je udio Čeha (84,1 %) smatrao češki svojim materinskim jezikom (tab. 6). Iduća dva popisa ne donose podatke o materinskom jeziku stanovništva, ali je značajno da dugogodišnje razdoblje neizjašnjavanja prema materinskom jeziku nije prouzročilo negativne posljedice. Potonje se potvrđuje podatkom o 86 % Čeha koji su 1981. g. smatrali češki svojim materinskim jezikom. Međutim, od kraja 20. stoljeća naovamo dolazi do kontinuiranog pada udjela Čeha kojima je češki materinski jezik. Bahník (2017) ističe kako je najveći uzrok ovakvoj situaciji porast udjela mješovitih (interetničkih) brakova. Ovakva je situacija dokaz da je proces asimilacije na snazi.

Tijekom 20. stoljeća proces asimilacije Čeha u Hrvatskoj nije bio suviše intenzivan, ali se intenzivira posljednjih desetljeća 20. stoljeća. Asimilacija je, kako je prikazano, vidljiva u kvaliteti češkog jezika kojim govore Česi u Hrvatskoj, ali i u broju govornika češkog jezika u Hrvatskoj. Osim navedenog, asimilacija je vidljiva i u analizi strukture stanovništva prema narodnosti pojedinih naselja. S obzirom da je rečeno da je Končanica naselje u kojem dominira češko stanovništvo, značajno je promotriti asimilaciju Čeha u Končanici (sl. 18). Česi su 1961. g. u Končanici predstavljali apsolutnu većinu stanovništva s 88,8 %. Od tada se udio Čeha u Končanici kontinuirano smanjuje te je 1981. g. iznosio 74 %. U tom se razdoblju smanjuje i udio Hrvata (7,7 %) u korist Jugoslavena koji su činili 7,3 % stanovništva. Čak i nakon raspada SFRJ te nestanka kategorije Jugoslavena, udio Čeha u Končanici nije se povećao, već se drastično smanjio. Tako je 2011. g. u Končanici bilo 47 % Čeha u ukupnom stanovništvu. Udio Hrvata bilježi najznačajnije povećanje te je 2011. g. u Končanici bilo 41,7 % Hrvata. Česi i dalje u Končanici čine većinu, iako je sada ta većina relativna te se može prepostaviti kako će se, nastave li se dugogodišnji trendovi, udio Čeha i dalje smanjivati.



Sl. 18. Stanovništvo prema narodnosti u Končanici 1961., 1981. i 2011. godine

Izvor: Herout i dr., 1988, *Popis stanovništva 2011*

Najznačajniju ulogu u usporavanju procesa asimilacije, osim očuvanja kulture i tradicije, ima sustav obrazovanja.

## **8. Obrazovanje Čeha u Hrvatskoj**

Ivić (2017) ističe kako je češka manjina u Hrvatskoj sistematičnim djelovanjem u domeni obrazovanja i kulture maksimalno usporila proces asimilacije.

Prema Članku 11. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina iz 2002. g. (URL 2), pripadnici manjina u Hrvatskoj, pa tako i Česi, imaju pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku i pismu kojim se služe. Potonje se obavlja u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama te drugim školskim ustanovama. Nastavni plan i program uz opći dio obavezno sadrži dio čiji je sadržaj u vezi s posebnosću nacionalne manjine (materinski jezik, književnost, povijest, zemljopis i kulturno stvaralaštvo nacionalne manjine). Odgoj i obrazovanje pripadnika nacionalne manjine može se provoditi za manji broj učenika od onog koji je propisan za školske ustanove s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu. Pravo je i obveza učenika koji se odgajaju i obrazuju na opisan način jest da uz svoj materinski jezik i pismo uče i hrvatski jezik i latinično pismo prema utvrđenom nastavnom planu i programu. Opisan odgojno-obrazovni rad obavljaju nastavnici iz reda nacionalne manjine koji potpuno vladaju jezikom i pismom nacionalne manjine, odnosno nastavnici koji nisu iz redova nacionalne manjine, a potpuno vladaju jezikom i pismom nacionalne manjine.

Odgoj i obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj provodi se na temelju tri modela organiziranja i provođenja nastave – model A, model B i model C (URL 8).

Cjelokupni nastavni program modela A izvodi se na jeziku i pismu nacionalne manjine, uz obavezno učenje hrvatskog jezika u istom broju sati u kojem se uči jezik manjine. Učenici imaju pravo i obvezu učiti dodatne sadržaje vezane uz manjinsku zajednicu. Ovaj se model nastave provodi u posebnoj ustanovi, ali ga je moguće provoditi i u ustanovama s nastavom na hrvatskom jeziku u posebnim odjelima.

Prema modelu B nastava se izvodi dvojezično. Prirodna se grupa predmeta uči na hrvatskom jeziku, a društvena grupa predmeta na jeziku nacionalne manjine. Nastava se provodi u ustanovi s nastavom na hrvatskom jeziku, ali u posebnim odjelima.

Nastavni se program prema modelu C izvodi na hrvatskom jeziku, uz dodatna dva do pet školskih sati tjedno, koji su namjenjeni učenju (njegovanju) jezika i kulture nacionalne manjine. Dodatna satnica obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti te glazbene i likovne umjetnosti.

Prije Prvog svjetskog rata Česi u Hrvatskoj nisu imali niti jednu manjinsku školu, a hrvatske škole je pohađalo oko 3000 učenika češke narodnosti, donosi Matušek (1996). O otvaranju čeških škola u Jugoslaviji, a posebice u Hrvatskoj, brigu je vodio Savez Čeha uz pomoć čeških društava. Prva češka škola osnovana je u Daruvaru 1922. g. kao privatna škola, a 1926. g. dobiva ime Jana Amosa Komenskog. Češke su škole 1920-ih najčešće bile osnivane u mjestima gdje su djelovala snažnija češka društva ili gdje su bile utemeljene tvornice u kojima su radili češki radnici. U školama su nakon 1929. g. češka odjeljenja nastajala tamo gdje je bilo najmanje 30 kandidata za školu i gdje je to država odobrila.

Učitelji su morali biti pripadnici češke manjine i jugoslavenski državljani. Troškove rada ovakvih škola trebale su snositi općine, zbog čega je nerijetko dolazilo do protivljenja zbog nemogućnosti financiranja obiju škola. Često općine nisu prema češkim paralelkama izvršavale svoje obaveze, učitelji su imali dodatne obveze, a priprema i udžbenika je nedostajalo, što su bili samo neki od problema obrazovanja Čeha. S vremenom su se ustalile češke paralelke, odnosno češka odjeljenja u školama na širem daruvarskom području (Daruvarski Brestovac, Dežanovac, Golubinjak, Hercegovac, Kaptol, Končanica, Lipovljani, Prekopakra, Veliki Zdenci). U Daruvaru je 1927. g. osnovan češki dječji vrtić Ferde Mravenca, a 1954. g. osnovana je gimnazija u kojoj se može učiti češki jezik.

Danas se dvojezično obrazovanje Čeha u Hrvatskoj odvija u nekoliko škola, a najznačajnije su tri škole u kojima su nastava odvija po A i B modelima: Osnovna škola Josipa Ružičke u Končanici, Osnovna škola Jana Amosa Komenskog u Daruvaru te Gimnazija Daruvar.

U Češkoj osnovnoj školi Josipa Ružičke u Končanici 61 učenik se školske godine 2017./2018. obrazovao po Modelu A dvojezičnog obrazovanja (tab. 7). Razredna nastava se u osnovnoj školi u Končanici u potpunosti odvija na češkom jeziku, odnosno ne postoje hrvatska odjeljenja razredne nastave. Predmetna se nastava odvija u češkim i hrvatskim odjeljenjima. Brojčano stanje učenika je relativno malo što odgovara opisanim demografskim obilježjima čeških ruralnih sredina.

U Češkoj osnovnoj školi Jana Amosa Komenskog 229 učenika se školske godine 2017./2018. obrazovalo po Modelu A dvojezičnog obrazovanja (tab. 7). U Češkoj osnovnoj školi u Daruvaru se i razredna i predmetna nastava odvija na češkom jeziku, a nastava na hrvatskom jeziku se u Daruvaru odvija u drugoj školi – Osnovnoj školi Vladimira Nazora. U Češkoj osnovnoj školi u Daruvaru postoji po jedan razredni odjel

Tab. 7. Broj učenika Čeških osnovnih škola u Končanici i Daruvaru po Modelu A 2017./2018. školske godine

	Broj učenika po razredima								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Ukupno
Češka osnovna škola Josipa Ružičke (Končanica)	5	6	8	11	10	6	7	8	61
Češka osnovna škola Jana Amosa Komenskog (Daruvar)	42	29	28	26	23	31	27	23	229

Izvor: Tajništvo Češke osnovne škole Josipa Ružičke, Tajništvo Češke osnovne škole Jana Amosa Komenskog

u svakoj generaciji s iznimkom prvog razreda u kojemu je nastava organizirana za dva razredna odjela. S obzirom da se škola nalazi u gradu, broji više učenika od škole u Končanici. Primjetan je pozitivan trend, odnosno u posljednjih se nekoliko godina upisuje sve više učenika. Češka osnovna škola u Daruvaru 2017./2018. školske godine prvi put nakon 95 godina postojanja ima dva razredna odjela u prvom razredu (URL 9).

Tab. 8. Broj učenika Gimnazije Daruvar koji se obrazuju po dvojezičnim modelima 2017./2018. školske godine

Razred	Broj učenika	Model obrazovanja
1.	8	B
2.	4	B
3.	7	C
4.	7	B

Izvor: Tajništvo Gimnazije Daruvar

U Gimnaziji Daruvar 26 učenika se školske godine 2017./2018. obrazovalo po dvojezičnim modelima (tab. 8) Za prve i druge razrede dvojezično obrazovanje osigurano je u kombiniranim razrednim odjelima. Dakle, učenici prvih i drugih razreda koji uče češki jezik pohađaju kombinirani razredni odjel s učenicima koji nastavu slušaju na hrvatskom jeziku. Učenici 4. razreda posljednja su generacija koja se upisivala u poseban češki

razredni odjel. Do ovakve promjene došlo je zbog premalog broja učenika koji je upisivao češke razredne odjele, zbog čega su nastajale velike razlike između razrednih odjela prema broju učenika. Na ovaj je način olakšana organizacija nastave. Učenici 1., 2. i 4. razreda obrazuju se po modelu B, imaju četiri sata češkog jezika tjedno, a geografiju i povijest slušaju u odvojenoj skupini, na češkom jeziku. Likovnu i glazbenu umjetnost slušaju na hrvatskom jeziku jer nedostaje stručni kadar, odnosno stručan nastavnik koji govori češki. Iznimka je sedam učenika trećeg razreda koji se obrazuju po modelu C obrazovanja za nacionalne manjine te imaju dva sata tjedno češkog jezika.

Dvojezično obrazovanje Čeha po modelu C odvija se u osnovnim školama u Bjelovaru, Dežanovcu, Grubišnom Polju, Pakracu i Velikim Zdencima (Štrumf-Tuček, 2018). Broj učenika koji pohađaju dvojezično obrazovanje u navedenim naseljima relativno je mali i oscilira iz godine u godinu. Unatoč tome, značajno je što je dvojezično obrazovanje organizirano i u ovim naseljima, makar po C modelu, zbog značajnog udjela Čeha u ovim naseljima i općinama.

Od iznimne je važnosti Češki dječji vrtić Ferde Mravenca u Daruvaru. Vrtić je pedagoške godine 2016./2017. imao 153 upisane djece u šest odgojno-obrazovnih skupina. Posebnost je vrtića što ga ne pohađaju samo pripadnici češke nacionalne manjine. U vrtiću se, kako navodi godišnji plan i program, uz ostale sadržaje uči češki jezik, upoznaju običaji i kultura predaka te djeca uče kako različitosti ne treba samo tolerirati, nego i uvažavati te da one oplemenjuju sredinu u kojoj vrtić djeluje (URL 10). S jednakim ciljevima djeluje i Češki dječji vrtić u Končanici, koji pohađa puno manji broj djece u miješanoj skupini. Iako vrtić ima malo polaznika, važno je da je naselje Končanica zadržalo ovu funkciju. Na ovaj način djeca od najmanje dobi uče češki jezik te njihov cjelokupni odgojno-obrazovni proces kreće u dvojezičnom smjeru.

Češka dopunska škola Češke besede Zagreb osnovana je 1922. g. Prve školske godine upisano je 49 učenika koji su podijeljeni u četiri skupine s obzirom na dob i znanje češkog jezika. Ovakva se funkcionalna organizacija promijenila jer danas školu upisuju djeca koja kod kuće s roditeljima većinom govore samo hrvatski te je nastavni plan i program prilagođen toj činjenici. Nastava se odvija subotom, a učenici nakon završetka školske godine primaju svjedodžbu. Učenici su često uključeni u izvannastavne, primaju češki dječji časopis te Beseda svake godine organizira edukativno putovanje u Češku. Prema navodima Besede, u školu se godišnje upiše 65 učenika i studenata (URL 11).



Jezik češke manjine predstavlja potencijal, koji, bude li se kvalitetno koristio, može potaknuti kulturni pa i gospodarski razvoj te doprinijeti prosperitetu šireg prostora, ističe Novotni Golubić (2017). Djeca i mladi budući su nosioci identiteta svake populacije pa je tako i za Čehe u Hrvatskoj ključna izgradnja identiteta najmlađih članova češke manjine kao zalog za budućnost.

Gradnji identiteta mogu doprinijeti odgojno-obrazovne te kulturne ustanove. Burger (2017) smatra kako bi učenje češkog jezika i kulture u odgojno-obrazovnim ustanovama trebalo spontano dovesti do izgradnje identiteta mladih Čeha u Hrvatskoj. Osim toga, ističe kako izgradnja češkog identiteta ne mora isključivati hrvatski identitet te da identitet mladih može biti njihova mješavina. Pejić (2017) upozorava na dugogodišnji trend relativno slabog interesa mladih za aktivnosti Čeških beseda i kulturnih manifestacija. Donosi niz prijedloga za rješavanje navedenog problema, od kojih su ključni oni koju se tiču ispitivanja interesa mladih i prilagođavanja dijela kulturne djelatnosti mladima.

## 9. Održivost dvojezičnog obrazovanja Čeha u Hrvatskoj

Održivost sustava obrazovanja određena je obilježjima društva i procesima koji se zbivaju u društvu. Prema tome, primjerice, na održivost hrvatskog sustava obrazovanja negativno utječe pad nataliteta i emigracija stanovništva.

Česi u Hrvatskoj predstavljaju mali dio ukupne populacije te su i sami relativno mala zajednica koja se pak suočava s vlastitim i brojnijim problemima u sustavu obrazovanja. Čimbenici koje treba promatrati prilikom analiziranja održivosti dvojezičnog obrazovanja Čeha u Hrvatskoj su:

- pad ukupnog broja Čeha u Hrvatskoj,
- asimilacija Čeha u Hrvatskoj,
- interes Čeha u Hrvatskoj za dvojezičnim obrazovanjem.

Pad ukupnog broja Čeha u Hrvatskoj prisutan je od 1910. g. Rezultanta je negativne prirodne promjene i emigracije. Oba su uzroka pada ukupnog broja Čeha ranije dokazana i opisana. Osim pada broja rođenih i emigracije Čeha u veće gradove Hrvatske, češka populacija stari čime se dodatno narušava dobno-spolna struktura Čeha te je za pretpostaviti kako će u budućnosti djece biti sve manje. Dakle, u sustav obrazovanja ulazit će sve manji broj učenika čije bi obrazovanje moglo biti dvojezično.

Proces asimilacije Čeha u Hrvatskoj ranije je dokazan na temelju izjašnjavanja o materinskom jeziku i narodnosti. Iako brojni izvori ističu da je dobra organizacija kulturnog života Čeha u Hrvatskoj usporila proces asimilacije, ona je ipak na djelu jer je češka populacija u Hrvatskoj premala te dolazi u kontakt s ostalim stanovništvom (putem brakova, miješanja kulture i jezika itd.) te je nemoguće taj proces onemogućiti i zaustaviti. Asimilacija uzrokuje promjene u kulturi, jeziku, izjašnjavanju i vrijednostima, stoga je za očekivati da će uzrokovati probleme u održivosti dvojezičnog obrazovanja.

Međutim, interes Čeha u Hrvatskoj za dvojezičnim obrazovanjem značajan je čimbenik za održivost istog. Zbog toga je provedena anketa kojoj je cilj ispitati mišljenje mladih o dvojezičnom obrazovanju i obrazovanju njihove djece u budućnosti. Neupitno je i dokazano kako prva dva čimbenika negativno utječu na održivost dvojezičnog obrazovanja Čeha. Od velike je važnosti ispitati kakva je situacija po pitanju trećeg čimbenika, koji može osigurati budućnost dvojezičnog obrazovanja, ukoliko pokaže pozitivne trendove.

## **9.1. Obilježja ankete**

Anketna metoda oblik je ne-eksperimentalnog istraživanja koje kao osnovni izvor podataka koristi osobni iskaz o mišljenjima, uvjerenjima, stavovima i ponašanju, pribavljen odgovarajućim standardiziranim nizom pitanja. Primarna svrha ankete sastoji se u pružanju procjene mišljenja ili raspoloženja populacije o nekom društveno važnom pitanju (Milas, 2009).

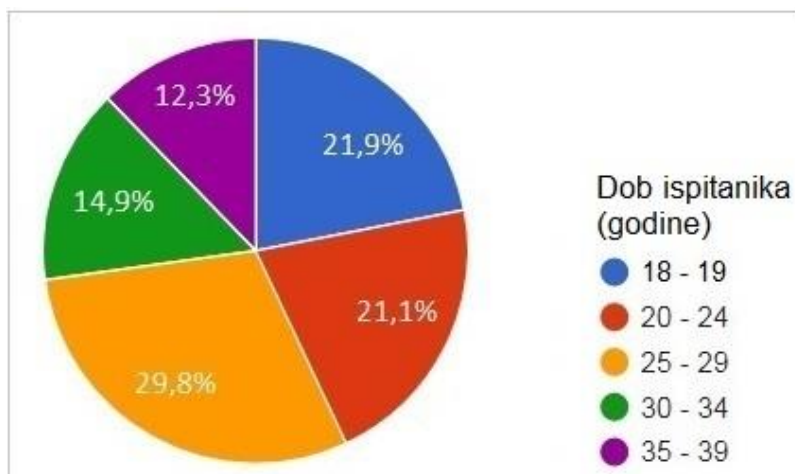
Naziv ankete provedene u svrhu istraživanja diplomskog rada je „Održivost dvojezičnog obrazovanja u Hrvatskoj“. Anketa je provedena putem interneta, a provedena je od veljače do svibnja 2018. godine.

## **9.2. Obilježja ispitanog uzorka populacije**

Šira zajednica čije mišljenje nastojimo procijeniti naziva se populacija (Milas, 2009). Ona predstavlja skupinu svih osoba koje posjeduju određeno svojstvo. U ovom slučaju, populacija predstavlja mlade koji su rođeni, odrasli i koji su se obrazovali na daruvarskom području.

Uzorak je podskup ili dio populacije izdvojen s ciljem njena istraživanja i proučavanja (Milas, 2009). U provedenoj je anketi korištena neprobabilistička metoda uzorkovanja – uzorkovanje tehnikom „snježne grude“. Ova se tehnika koristi u slučajevima kada je potrebno zahvatiti malu, ali po nečemu posebnu populaciju, a njena se primjena temelji na početnom odabiru uskog kruga ljudi potrebnih karakteristika koji sami šire uzorak, upućujući istraživača na osobe koje bi također mogao ispitati (Milas, 2009). Od početnog manjeg broja osoba prepoznatih kao dijela tražene populacije, uzorak se širi i narasta poput snježne grude te otuda i naziv tehnike. Na početku istraživanja, anketa je upućena nekolicini mladih koji žive na daruvarskom području, a nakon što su je ispunili, prosljedili su je putem interneta prijateljima, poznanicima i članovima obitelji ili su preporučili osobe koje bi mogle biti uključene u ispitivanje. S obzirom na obilježja istraživanja, ova je tehnika odabrana zbog ekonomičnosti i mogućnosti uvida u malu i specifičnu populaciju. Njena mana, da veće izgleda za sudjelovanje u istraživanju imaju društveno otvorenije, poznatije i komunikativnije osobe, prevladana je zahvaljujući kanalu kojim se obavljala – internet i virtualni svijet omogućavaju oslobađanje povučenijim i manje komunikativnim osobama.

Anketiranjem je obuhvaćeno 114 ispitanika, od čega je 59,6 % žena te 40,4 % muškaraca.



Sl. 19. Udio ispitanika prema dobnim skupinama

S obzirom na dob, ispitanici su podijeljeni na dobne skupine kojima pripadaju (sl. 19). Svi su ispitanici punoljetni. Razlog zbog kojeg anketa nije upućena mlađim osobama jest pretpostavka da mlađe osobe nemaju čvrsto određena mišljenja ili su im mišljenja često promjenjiva. Osim toga, osobe koje imaju 18 ili 19 godina punoljetne su i završavaju ili su završile srednjoškolsko obrazovanje te ozbiljnije razmišljaju o svojoj budućnosti. Polovica ispitanika (50,9 %) je u dvadesetim godinama života, što odgovara dobi završetka školovanja, početka stalnog zapošljavanja i osnutka obitelji. Dakle, ova je skupina ispitanika važna jer promišlja o obitelji, djeci i njihovom budućem odgoju i obrazovanju. Ispitanici u tridesetim godinama života većinom su u braku – njih 74,2 %. Svi ispitanici koji su u tridesetim godinama života i u braku imaju djecu. Ostali ispitanici u tridesetim godinama života koji nisu u braku (25,8 %) nemaju djecu, ali su se svi ti ispitanici izjasnili kako u budućnosti namjeravaju imati djecu.

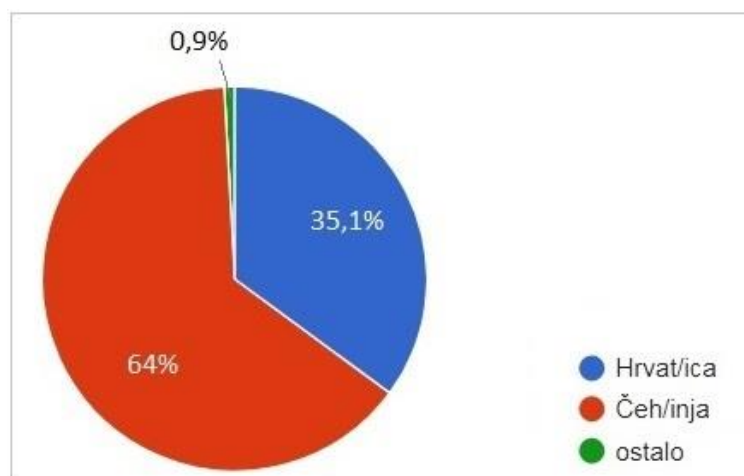


Sl. 20. Udio ispitanika prema završenom stupnju obrazovanja

Najveći udio ispitanika (40,4 %) navodi srednju školu kao najviši završeni stupanj obrazovanja (sl. 20). Visokoškolsko obrazovanje završilo je 34,2 % ispitanika. Valja istaknuti kako su ispitanici mlade osobe koje se još obrazuju, stoga će značajan dio ispitanika u budućnosti promijeniti svoj najviši završeni stupanj obrazovanja. Jedanaest ispitanika koji navode osnovnu školu kao dosadašnji završeni stupanj obrazovanja (9,6 %), maturanti su i pripadaju najmlađoj dobnoj skupini.

Zaposleno je 59,6 % ispitanika, 33,3 % ispitanika navelo je da nije zaposleno, dok povremeno radi 7 % ispitanika.

Bračni status ispitanika odgovara dobi uzorka anketnog ispitivanja. Slobodno je 29,8 % ispitanika, u vezi je 41,2 %, a u braku 28,1 % ispitanika. Jedna se osoba izjasnila kao razvedena. To znači da 71 % ispitanika nije osnovalo obitelj te da o njoj kao i o djeci ima samo razmišljanja. Manje od trećine ispitanika (28,1 %) je u braku i, kako je navedeno, svi od njih imaju djecu. Potonje je vrlo važno jer osobe koje imaju djecu ne samo da intenzivno razmišljaju o odgoju i obrazovanju svoje djece, već su trenutno u procesu odlučivanja o istome.

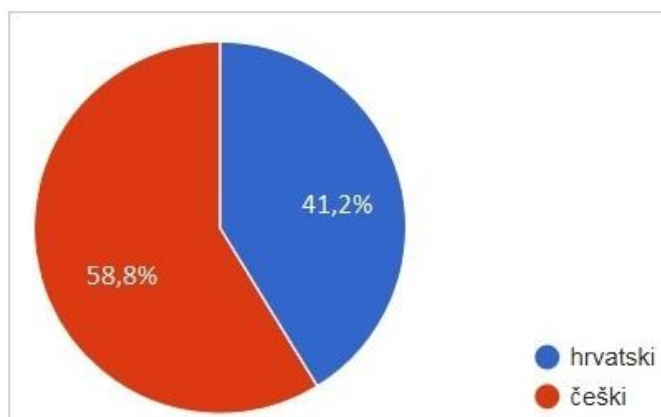


Sl. 21. Udio ispitanika prema narodnosti

S obzirom na tri dominantne narodnosti na daruvarskom području – hrvatsku, češku i srpsku, iste su bile ponuđene kao odgovori u anketnom ispitivanju. Ostale su narodnosti obuhvaćene kategorijom „ostalo“. Najveći udio ispitanika (64 %) su Česi, a 35,1 % ispitanika su Hrvati (sl. 21). Nitko od ispitanika nije naveo da je srpske narodnosti, a jedna je ispitana osoba neke druge narodnosti.

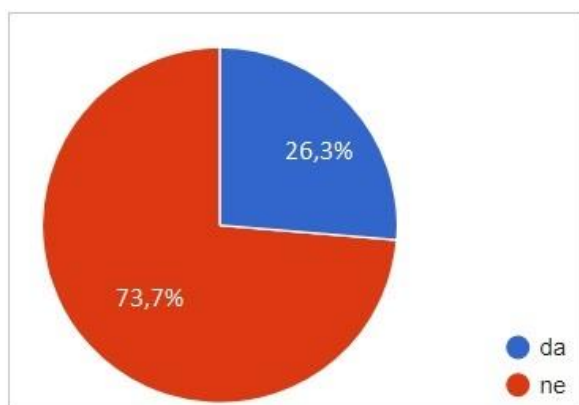
Sukladno logici koja je korištena za pitanje o narodnosti, ponuđeni materinski jezici u anketi bili su hrvatski, češki, srpski i kategorija „ostalo“. Nešto više od polovice ispitanika

(58,8 %) navodi češki jezik kao materinski, a 41,2 % ispitanika navodi hrvatski kao materinski jezik (sl. 22). Za preostale dvije kategorije nije se odlučio niti jedan ispitanik.

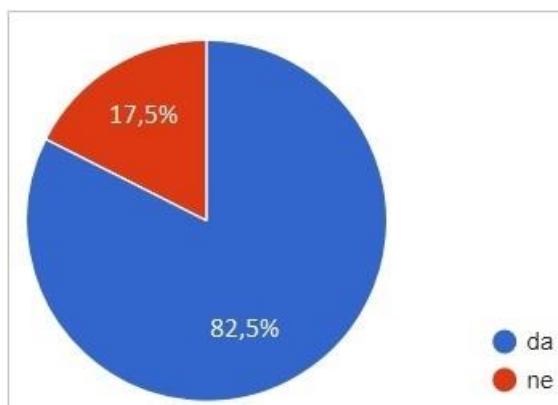


Sl. 22. Udio ispitanika prema materinskom jeziku

Uspoređujući udio Čeha i onih koji navode češki kao materinski jezik, i iz ovog je primjera vidljivo da ne smatraju svi Česi češki jezik materinskim. Naime, 91,7 % ispitanika uz češku narodnost navodi češki jezik kao materinski. U ukupnoj populaciji Čeha u Hrvatskoj situacija se bitno razlikuje – svega 65,3 % Čeha u Hrvatskoj navodi češki jezik kao materinski. Iz navedenog se može zaključiti kako je mlada populacija svjesna svog manjinskog identiteta te isti ističe i njeguje. Ovakav zaključak valjalo bi poduprijeti konkretnim mjerama u društvu, kako bi se mladi uklopili u manjinski život, a proces asimilacije usporio.



Sl. 23. Udio ispitanika koji imaju i koji nemaju djecu



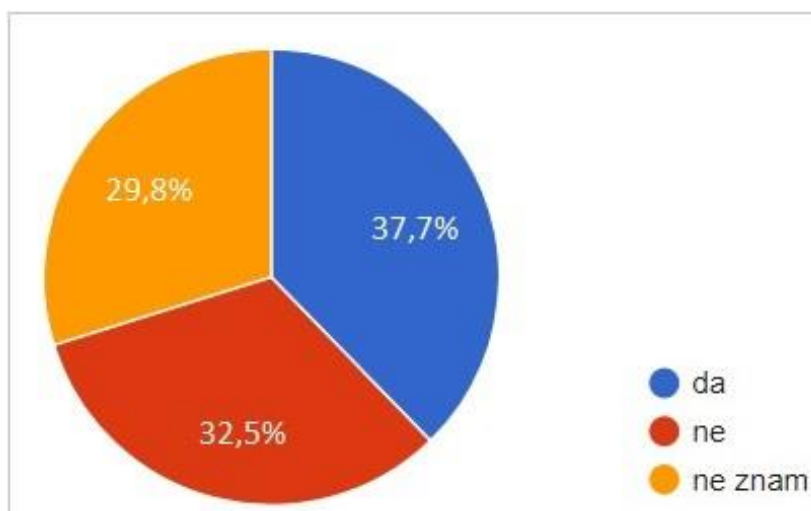
Sl. 24. Udio ispitanika koji namjeravaju i ne namjeravaju imati djecu u budućnosti

Manje od trećine ispitanika (26,3 %) ima djecu, dok 73,7 % ispitanika nema djecu (sl. 23). Većina ispitanika koja ima djecu su ispitanici u tridesetim godinama života (80 %), dok preostalih 20 % ispitanika s djecom pripada dobnim skupinama 20 – 24 i 25 – 29

godina. Moguće je da znatan dio ispitanika u dobnoj skupini 20 – 24 godine koji nemaju djecu još studiraju, što objašnjava situaciju. Međutim, alarmantan je veliki udio ispitanika u dobnoj skupini 25 – 29 koji nemaju djecu – 88,2 %. Utješno je za opću populaciju i sustav obrazovanja što je 91,2 % ispitanika dobi 25 – 29 godina izjavilo kako namjerava imati djecu u budućnosti.

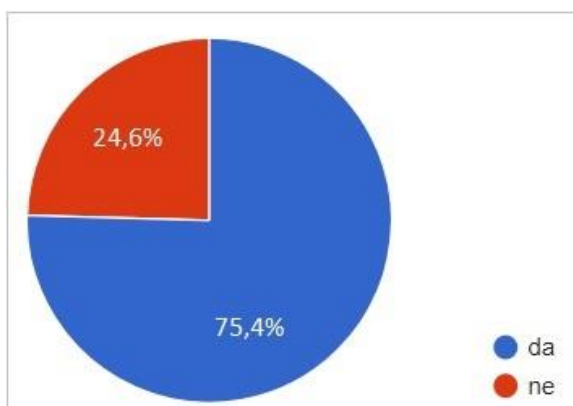
Općenito, 82,5 % ispitanika namjerava u budućnosti imati djecu, dok njih 17,5 % ne namjerava (sl. 24). Više od polovice (62,5 %) ispitanika koji ne namjeravaju imati djecu u budućnosti su ispitanici koji već imaju djecu. Ispitanici koji nemaju djecu i ne namjeravaju imati djecu u budućnosti čine 8,4 % ispitanika.

Samo nešto više od trećine ispitanika (37,7 %) namjerava u budućnosti živjeti na području Bjelovarsko-bilogorske županije (sl. 25). Gotovo trećina ispitanika (29,8 %) još ne zna hoće li živjeti na prostoru županije dok je 32,5 % ispitanika sigurno da neće. Projiciramo li uzorak na ukupnu populaciju Čeha u Hrvatskoj, situacija je zabrinjavajuća. Prema istraživanju, samo nešto više od trećine mladih sigurno je da će nastaviti život na prostoru gdje je češka populacija i kultura najraširenija u Hrvatskoj. Trećina će mladih emigrirati iz prostora – u veće hrvatske gradove ili inozemstvo. Sustav obrazovanja Čeha u Hrvatskoj također će trpjeti negativne posljedice jer će u prostoru ostati manje djece koja se mogu odlučiti na dvojezično obrazovanje.

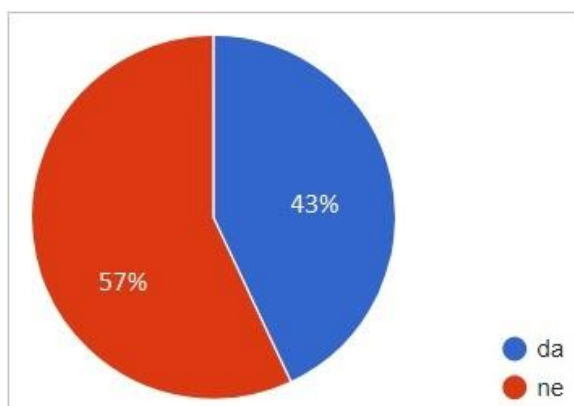


Sl. 25. Udio ispitanika prema namjeri da u budućnosti ostanu živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije

### 9.3. Mišljenje mladih o dvojezičnom obrazovanju i obrazovanju njihove djece u budućnosti



Sl. 26. Udio ispitanika prema pohađanju dvojezičnog obrazovanja u osnovnoj školi



Sl. 27. Udio ispitanika prema pohađanju dvojezičnog obrazovanja u srednjoj školi

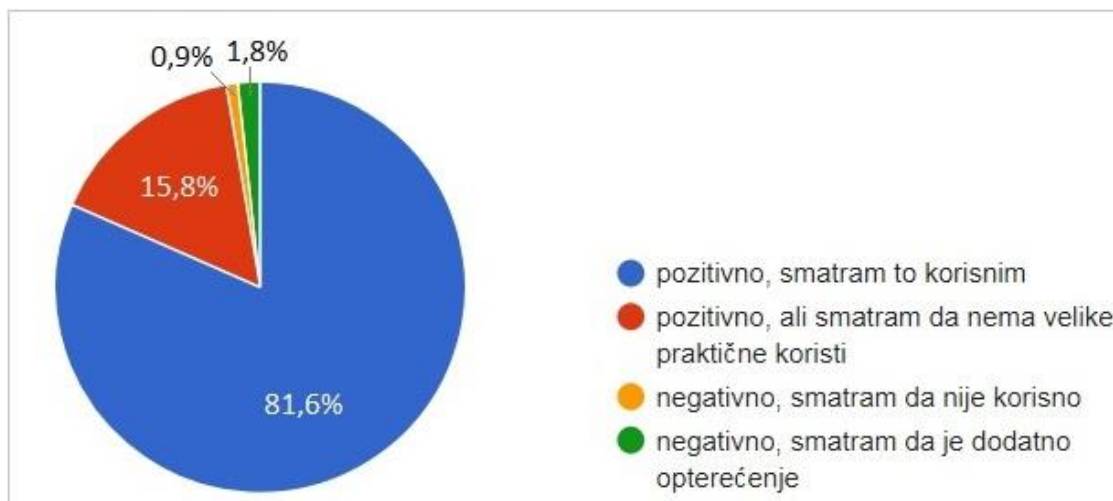
Nešto više od tri četvrtine ispitanika (75,4 %) obrazovalo se po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi (sl. 26). Istraživanje prema tome dokazuje da se ne obrazuju samo Česi po dvojezičnom modelu, s obzirom na to da je u anketi sudjelovalo 36 % ispitanika koji nisu češke narodnosti. Dakle, jedan se dio Hrvata također odlučuje na dvojezično obrazovanje u osnovnoj školi. Vjerojatno se radi o djeci iz miješanih brakova koja se izjašnjavaju kao Hrvati.

Udio ispitanika koji se u srednjoj školi obrazovao po dvojezičnom modelu značajno je manji (sl. 27). Manje od polovice ispitanika (43 %) obrazovalo se po dvojezičnom modelu u srednjoj školi. Samo nešto više od polovice ispitanika (54,7 %) koji su se obrazovali po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi, nastavilo je dvojezično obrazovanje u srednjoj školi.

Mali dio ispitanika češke narodnosti nije se obrazovao po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi (6,5 %, odnosno 5 od 73 ispitanika). Ovakva je situacija pozitivna i, dakako, poželjno je da takvih pojedinaca u budućnosti bude još manje. Moguće je da se navedeni ispitanici nisu obrazovali po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi ako su živjeli u naselju u kojem ta mogućnost nije postojala. Zabrinjavajuće je da se 46,6 % ispitanika češke narodnosti nije obrazovalo po dvojezičnom modelu u srednjoj školi. Valja imati na umu kako učenici koji su polazili bilo koju drugu srednju školu koja nije gimnazija u Daruvaru nisu niti imali tu mogućnost. Prema tome, indikativno je kako bi u budućnosti trebalo omogućiti polaznicima stručnih srednjih škola dvojezično obrazovanje, barem po C modelu obrazovanja.



Istraživanje pokazuje kako se većina ispitanih Čeha (85,3 %) koja se nije obrazovala prema dvojezičnom modelu u srednjoj školi, obrazovala na taj način u osnovnoj školi. Ta činjenica ipak ulijeva određenu sigurnost da većina Čeha u Hrvatskoj stekne barem osnovna znanja o materinskom jeziku i pismu.

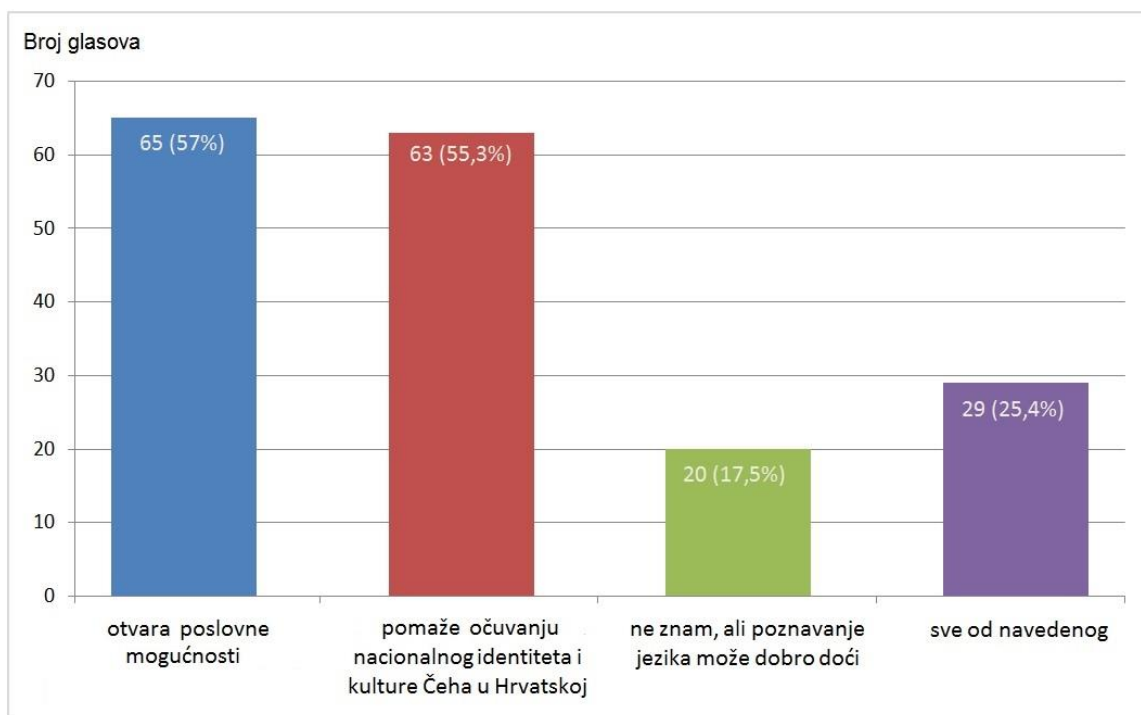


Sl. 28. Udio ispitanika prema mišljenju o dvojezičnom obrazovanju

Većina ispitanika (81,6 %) smatra dvojezično obrazovanje pozitivnim i korisnim (sl. 28). Pozitivnim, ali bez velike praktične koristi ga je okarakteriziralo 15,8 % ispitanika. Troje ispitanika, odnosno 2,7 %, ima negativno mišljenje o dvojezičnom obrazovanju – smatraju da nije korisno ili da je dodatno opterećenje.

Polovica ispitanika koji smatraju da je dvojezično obrazovanje pozitivno, ali nema velike praktične koristi češke su narodnosti te su se dvije trećine ove skupine ispitanika obrazovale po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi.

Većina ispitanika (67,8 %), koja je dvojezično obrazovanje okarakterizirala kao pozitivno i korisno, češke je narodnosti. Dakle, gotovo trećina (31,3 %) ispitanika koji imaju potpuno pozitivno mišljenje o dvojezičnom obrazovanju su Hrvati, što nije zanemarivo. Međutim, obrazovanje ovih ispitanika nije dovedeno u vezu s formiranjem njihovog mišljenja. Naime, 41,4 % Hrvata koji imaju potpuno pozitivno mišljenje o dvojezičnom obrazovanju obrazovalo se po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi. Dakle, većina se na taj način nije obrazovala, ali ipak ima pozitivno mišljenje o takvom obrazovanju. Potonje ima velik značaj jer pokazuje kako bi jedan dio Hrvata mogao uključiti svoju djecu u dvojezično obrazovanje jer je spoznalo dobrobiti istog.



Sl. 29. Broj ispitanika prema mišljenju o najkorisnijoj domeni dvojezičnog obrazovanja

Nakon izjašnjavanja prema mišljenju o dvojezičnom obrazovanju, ispitanici su iskazali mišljenje o tome u kojem polju smatraju dvojezično obrazovanje najkorisnijim (sl. 29), pri čemu su mogli odabrati više odgovora. Najviše glasova (65) dobila je opcija koja smatra dvojezično obrazovanje korisnim u poslovnom smislu, odnosno da ono u budućnosti otvara brojne mogućnosti. Samo nešto manje glasova (63) bilježi opcija koja primarno ističe važnost dvojezičnog obrazovanja radi očuvanja nacionalnog identiteta i kulture Čeha.

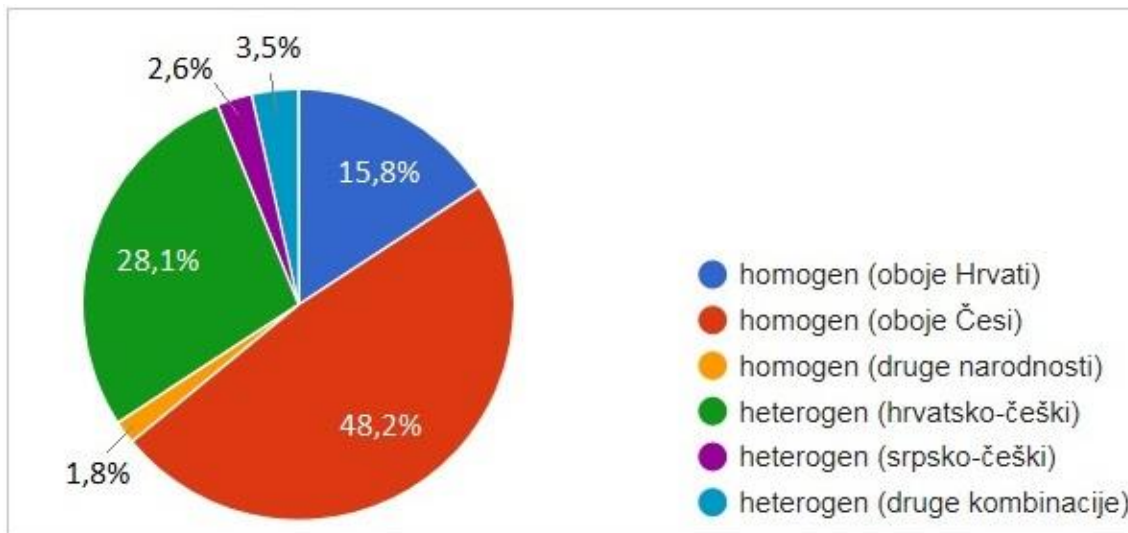
Nije pronađena povezanost između najvišeg završenog stupnja obrazovanja i mišljenja o tome u kojem je polju dvojezično obrazovanje najkorisnije. Naime, prepostavljeno je da će ispitanicima nižeg stupnja obrazovanja biti važnije očuvanje nacionalnog identiteta i kulture Čeha u Hrvatskoj, a da će ispitanicima koji su završili više od srednjoškolskog obrazovanja biti važnije poslovno korištenje dvojezičnog obrazovanja, ali rezultati ankete to nisu potvrdili.

Svi ispitanici koji su se izjasnili kako imaju namjeru u budućnosti živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije (37,7 %) kao mjesto stanovanja navode naselja koja se nalaze na daruvarskom području. To znači da se u njihovoj neposrednoj blizini nalaze škole koje bi njihovoj djeci u budućnosti mogle pružiti dvojezično obrazovanje. Zbog toga je važno mišljenje ove skupine ispitanika o istome. Naime, svi ispitanici koji imaju namjeru u budućnosti živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije izjasnili su se

kako dvojezično obrazovanje smatraju pozitivnim – pozitivnim i korisnim ga smatra 90,7 %, a pozitivnim, ali bez velike praktične koristi 9,3 % ispitanika ove skupine. Istraživanje je tako pokazalo da mladi koji imaju namjeru ostati živjeti u županiji prepoznaju važnost učenja češkog jezika, prema tome važno je u budućnosti osigurati stručni kadar, program i infrastrukturu koja će to njihovoj djeci omogućiti. Gotovo tri četvrtine ispitanika (74,4 %) koji će život nastaviti u županiji češke su narodnosti. To kazuje kako je većina mladih svjesna svoje narodnosti i pripadnosti manjini te želi istu očuvati. Istraživanje pokazuje kako osobe koje će ostati živjeti na prostoru županije u kojoj su odrasli prepoznaju vrijednosti iste i doprinosit će održivosti ukupnog prostora pa tako i stanovništva i obrazovanja. S druge strane, istraživanje jasno donosi da je problem u tome što relativno velik udio mladih još ne zna hoće li život nastaviti na prostoru županije (29,8 %), a 32,5 % mladih je sigurno da neće. Dakle, najveći problem nije u gubitku nacionalnog identiteta, asimilaciji i gubitku interesa za češkom kulturom i dvojezičnim obrazovanjem. Problem je u tome što mladi ne percipiraju navedeni prostor gospodarski održivim i sigurnim, zbog čega ovdje ne planiraju budućnost. To će naštetiti svim procesima, vezama i odnosima u prostoru pa tako i dvojezičnom obrazovanju. Više od dvije trećine ispitanika (64 %) koji su se izjasnili kako nemaju namjeru u budućnosti živjeti na prostoru županije češke su narodnosti. Dakle, emigraciji ne podliježu samo Hrvati ili samo Česi – namjere za iseljavanjem imaju podjednako i jedni i drugi, iz istih razloga.

Čak 81,3 % ispitanika koji su se obrazovali po dvojezičnom modelu u osnovnoj i srednjoj školi smatra isti pozitivnim i korisnim. Manje od petine (16,7 %) ispitanika ove skupine smatra kako je dvojezično obrazovanje pozitivno, ali nema velike praktične koristi. Moguće je da su individualne razlike u razmišljanjima uzrokovane različitim načinom korištenja stečenog znanja – osobe koje potonje koriste u poslovnom smislu vjerojatno imaju bolje mišljenje o dvojezičnom obrazovanju.

Najveći udio ispitanika (48,2 %) naveo je da je brak njihovih roditelja homogen te da su u toj kombinaciji oba roditelja Česi (sl. 30). Sljedeća je po brojnosti skupina ispitanika čiji su roditelji u mješovitom, hrvatsko-češkom braku (28,1 %). Mladi čiji su roditelji u heterogenom, srpsko-češkom braku čine 2,6 % ispitanika. Dakle, zbrojivši navedene kategorije vidljivo je da 78,9 % ispitanika ima barem jednog roditelja češke narodnosti. Kako je u anketi sudjelovalo 64 % ispitanika češke narodnosti, valja proučiti kako brak njihovih roditelja utječe na izjašnjavanje o narodnosti ispitanika.

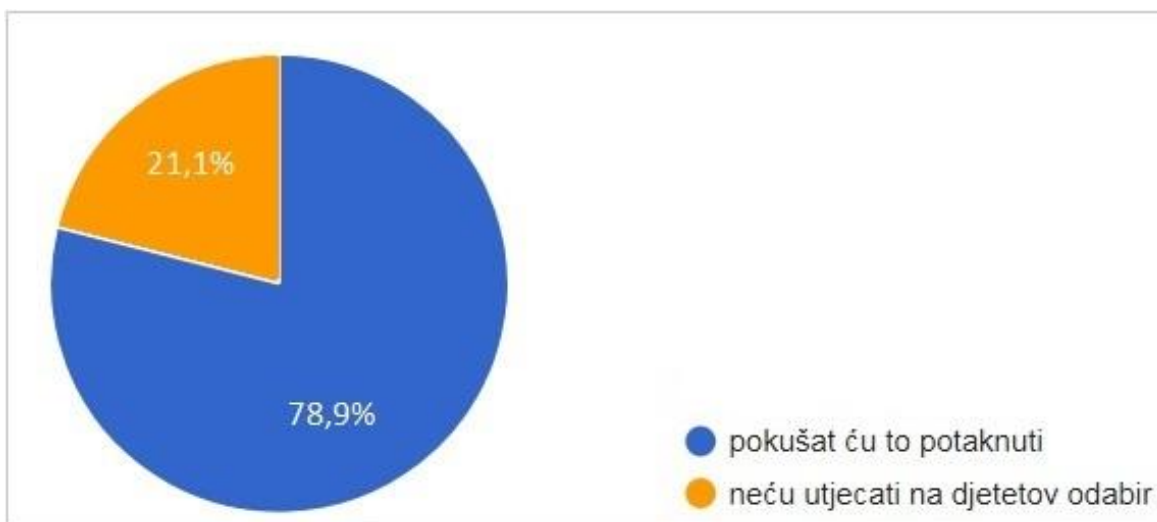


Sl. 30. Udio ispitanika prema vrsti braka njihovih roditelja

Tri ispitanika, odnosno 5,5 % ispitanika čiji su roditelji u homogenom češkom braku, prema narodnosti se izjasnilo Hrvatima. Dakle, 94,5 % mladih čiji su roditelji u homogenom češkom braku prema narodnosti se izjašnjavaju kao Česi.

Nešto više od polovice ispitanika (53,1 %) čiji su roditelji u heterogenom, hrvatsko-češkom braku, prema narodnosti se izjasnilo Česima. Dakle, vidljivo je kako mješoviti brak roditelja direktno i intenzivno utječe na izjašnjavanje mladih o vlastitoj narodnosti. Ovakav podatak ne čudi, mladi su odgajani u heterogenom okruženju, apsorbiraju vrijednosti dviju kultura, a prilikom izjašnjavanja mogu odabrati samo jednu. Mješoviti brakovi intenziviraju odnarođivanje i asimilaciju nacionalnih manjina. Preostaje istražiti interes ove skupine mladih ispitanika za učenjem češkog i dvojezičnim obrazovanjem.

Većina se, dakle, mladih ispitanika izjasnila da je njihovo mišljenje o dvojezičnom obrazovanju pozitivno. Međutim, valja promotriti kakvo je njihovo razmišljanje o obrazovanju njihove djece u budućnosti, odnosno hoće li isto poticati ili ne. Ovaj stav ispitanika presudan je u istraživanju jer pokazuje koliko su mladi zainteresirani za dvojezično obrazovanje svoje djece.



Sl. 31. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li i kako utjecati na izbor dvojezičnog obrazovanja svoje djece u budućnosti

Prvenstveno, pitanje koje je postavljeno u istraživanju formulirano je na sljedeći način: „Iako djeca naposljetku sama izabiru, hoćete li i kako utjecati na njihov izbor dvojezičnog obrazovanja?“. Ovakva formulacija pitanja ne ugrožava osnovnu slobodu djece – slobodu izbora pa tako i slobodu izbora vlastitog obrazovanja. Kako bi istraživanje ipak uspjelo dokučiti hoće li roditelji na neki način djecu usmjeravati, odgovori su formulirani koristeći glagole „pokušat ću“ i „neću utjecati“. Više od dvije trećine ispitanika (78,9 %) izjasnilo se kako će pokušati potaknuti svoju djecu na dvojezično obrazovanje (sl. 31). Nitko od ispitanika ne namjerava odgovoriti svoje dijete da odabere dvojezično obrazovanje. Nešto više od petine ispitanika (21,2 %) smatra da neće utjecati na djetetov odabir.

Većina ispitanika (64,5 %) koji smatraju da će pokušati potaknuti svoje dijete na izbor dvojezičnog obrazovanja izjasnili su se kako dvojezično obrazovanje smatraju najkorisnijim u poslovnoj domeni – smatraju da otvara brojne mogućnosti. Vjerojatno smatraju da bi njihova djeca, obrazujući se dvojezično, mogla to najbolje iskoristiti na taj način. Nadalje, dvije trećine ispitanika koji smatraju da će poticati djecu na dvojezično obrazovanje, izjasnili su se kako im je materinski jezik češki. Dakle, u najvećoj će mjeri dvojezično obrazovanje svoje djece poticati Česi kojima je materinski jezik češki. Ovakvo mišljenje ove vrste ispitanika vjerojatno oblikuju dva faktora. Prvenstveno, ovaj profil ispitanika ima drugačije vrijednosne obrasce, odnosno njihovi su interesi usmjereni ka interesima nacionalne manjine. Osim kulturnog faktora, vjerojatno smatraju kako će svojoj djeci moći pružiti pomoć tijekom obrazovanja ako i sami kvalitetno poznaju češki jezik. Više od polovice (54,5 %) ispitanika ove skupine navodi kako je brak njihovih roditelja

homogen, odnosno da su oba roditelja Česi. Međutim, za održivost dvojezičnog obrazovanja nije zanemariva niti trećina ispitanih Hrvata koji će poticati svoju djecu na isto. Ono što je zabrinjavajuće ponovno je povezano s mjestom gdje će mladi živjeti u budućnosti. Naime, samo 41,2 % ispitanika koji su se izjasnili da će poticati svoju djecu na dvojezično obrazovanje, planira u budućnosti živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije. Iako 30 % ispitanika ove kategorije još ne zna hoće li živjeti na prostoru županije, ove brojke pokazuju kako je upravo iseljavanje najveća ugroza dvojezičnom obrazovanju. Razlog je u tome što je dvojezično obrazovanje za Čehe u Hrvatskoj i ostale koji se na taj način žele obrazovati, ustrojeno samo u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, i to na daruvarskom području.

Skupina ispitanika koja se izjasnila kako neće utjecati na djetetov odabir dvojezičnog obrazovanja u najvećoj mjeri smatra takvu vrstu obrazovanja pozitivnom i korisnom – 62,5 % ispitanika ove skupine. Manje od trećine ove skupine ispitanika (29,2 %) su Česi i jednak se udio ispitanika ove skupine izjasnio kako im je češki jezik materinski. To je za trećinu manje nego u prethodnoj skupini ispitanika, koja smatra kako će pokušati potaknuti djecu na izbor dvojezičnog obrazovanja. Samo 25 % ispitanika skupine koja neće utjecati na djetetov odabir navodi kako je brak njihovih roditelja homogen, odnosno da su oba roditelja Česi. Vjerojatno su razlike u nazorima mladih ispitanika djelomično uzrokovane njihovim kulturnim različitostima. Po pitanju nastavka života na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije, ova skupina ispitanika pokazuje još nepovoljnije rezultate po održivost dvojezičnog obrazovanja – samo četvrtina ih je sigurna da će nastaviti život u županiji.

Dakle, nazori mladih o dvojezičnom obrazovanju ulijevaju nadu za održivost dvojezičnog obrazovanja, jer ga većina smatra pozitivnim i korisnim te će pokušati potaknuti djecu na dvojezično obrazovanje. Pravi problem leži u činjenici da većina mladih neće ili ne zna hoće li nastaviti život na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije, gdje je ustrojeno dvojezično (češko-hrvatsko) obrazovanje. Zbog toga, ispitanici su stavovi mladih o tome hoće li, ukoliko njihova djeca ne budu pohađala dvojezičnu vrstu obrazovanja, poticati djecu na izvannastavno učenje češkog i kako.



Sl. 32. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li poticati djecu na izvannastavno učenje češkog jezika i na koji način

Većina ispitanika (57 %) navodi kako će poticati djecu na izvannastavno učenje češkog jezika – svakodnevnom komunikacijom u slobodno vrijeme (sl. 32). Većina ispitanika ove skupine (70,8 %) navodi kako im je češki materinski jezik te je brak roditelja većine ispitanika ove skupine (64,6 %) homogen – oba roditelja su Česi. Ove su činjenice vrlo važne jer one povećavaju vjerojatnost da će djeca ove skupine ispitanika zaista imati priliku naučiti češki jezik svakodnevnom komunikacijom u krugu obitelji. Ispitanici, odnosno budući roditelji te djece govore češki, a osim toga bake i djedovi ispitanika također koriste češki u svakodnevnoj komunikaciji jer je to odlika homogenih (čeških) brakova. Podržavajući čimbenik je i to što se većina ove skupine ispitanika (84,6 %) obrazovala po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi pa su stekli i osnovno formalno obrazovanje na češkom jeziku. To povećava vjerojatnost da će ispitanici svoju djecu učiti pravilnom, gramatički čistom češkom jeziku.

Gotovo trećina (32,5 %) ispitanika navodi kako će poticati djecu na organizirano učenje češkog jezika u sklopu izvannastavnih aktivnosti. Osim dodatne i fakultativne nastave, ovakva vrsta učenja mogla bi uključivati aktivnosti u Češkim domovima gdje se posredno, uz učenje kulture ili folklora uči i jezik te posebno osmišljene radionice isključivo namjenjene učenju češkog jezika. Ono što je važno kod ove skupine ispitanika jest lokacija na kojoj namjeravaju živjeti u budućnosti, kako bi djeca bila u mogućnosti pohađati ovakve aktivnosti. Većina ispitanika ove skupine (62,2 %) navodi kako ima namjeru u budućnosti živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije te trenutno svi ovi ispitanici žive u nekom od naselja daruvarskog područja. Ova činjenica je važna jer je kulturna djelatnost Čeha na daruvarskom području najbolje organizirana te može poslužiti u svrhu izvannastavnog učenja češkog za djecu koja ne budu pohađala dvojezično

obrazovanje. Po ovom principu, manje će djece steći obrazovanje na češkom jeziku, ali je barem osigurano da će se proces asimilacije usporiti. U usporedbi s ispitanicima koji namjeravaju djecu učiti češki jezik svakodnevnom komunikacijom, ova skupina ispitanika bilježi osjetno manje onih kojima je češki jezik materinski (24,3 %) te ih se manje obrazovalo po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi (67,6 %).

Skupina ispitanika koja smatra da neće poticati djecu na izvannastavno učenje češkog jezika te da od istog nema koristi, odnosi se na 7,9 % ukupno ispitanih. Zanimljivo je da se većina ispitanika iz ove skupine izjasnila Hrvatima (77,8 %).

Tri ispitanice koje smatraju da neće poticati djecu na izvannastavno učenje češkog jezika jer ne žele da njihova djeca uče češki hrvatske su narodnosti, materinski jezik im je hrvatski te pripadaju najmlađoj dobnoj skupini.



Sl. 33. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li stupanje u mješoviti brak utjecati na njihovo mišljenje o dvojezičnom obrazovanju

S obzirom na dokazan utjecaj koji mješoviti brakovi imaju na izjašnjavanje o narodnosti djece te na asimilaciju, istraživanje je ispitalo mišljenja mladih o mješovitim brakovima (sl. 33). Pitanje je bilo formulirano na sljedeći način: „Ukoliko Vaš partner bude ili jest češkog podrijetla (bez obzira jeste li i vi), hoće li to utjecati na Vaše mišljenje o dvojezičnom obrazovanju za Vaše dijete?“. Važnost za održivost dvojezičnog obrazovanja imaju ispitanici koji žele da njihovo dijete uči materinski jezik roditelja (56,1 %) te ispitanici koji žele da njihovo dijete razumije jezik koji je vrlo raširen u prostoru u kojem živi (27,2 %). Većina ispitanika ovih dviju skupina (83,2 %) izjasnila se kako će pokušati potaknuti svoju djecu na izbor dvojezičnog obrazovanja.

Skupina ispitanika koja navodi da im narodnost partnera nije važna prilikom formiranja njihovog mišljenja o dvojezičnom obrazovanju njihove djece (7,9 %)



razočarava. Naime, 77,8 % ispitanika navedene skupine su Česi te 88,9 % ispitanika navodi kako brakovi njihovih roditelja imaju bar jednog roditelja Čeha. Međutim, ova skupina ispitanika je relativno mala, a faktori koji su formirali njihovo mnijenje mogu biti raznovrsni, stoga ne predstavljaju veliku ugrozu održivosti dvojezičnog obrazovanja, ali valja imati na umu kako i članovi češke manjine nemaju uvijek pozitivno mišljenje o dvojezičnom obrazovanju.

Konačno, istraživanje pokazuje kako postoji određen stupanj odnarođivanja Čeha u Hrvatskoj te da je asimilacija u tijeku. Međutim, dokazano je kako ovi faktori ne predstavljaju toliku ugrozu za održivost dvojezičnog obrazovanja kao gospodarska neodrživost prostora. Istraživanje je pokazalo kako bolje mišljenje o dvojezičnom obrazovanju imaju u većoj mjeri ispitanici češke narodnosti, kojima je češki jezik materinski, iz homogenih su čeških brakova te su se i sami obrazovali dvojezično. Ova skupina ispitanika pokazala je veću tendenciju poticanja svoje djece u budućnosti na dvojezično obrazovanje i/ili učenje češkog jezika. Značajno je za održivost dvojezičnog obrazovanja što su se u nekim slučajevima i ispitanici Hrvati o istom izjasnili vrlo pozitivno.

## 10. Zaključak

Nakon sveobuhvatne analize izvora i statističkih podataka, predočavanja rezultata ankete te sinteze, početne hipoteze bit će potvrđene ili odbačene.

Prva hipoteza, koja kazuje kako su Česi doprinijeli razvoju hrvatskih prostora koje su naselili, u potpunosti je potvrđena. Više je izvora okarakteriziralo Čehe marljivim, vještim i organiziranim doseljenicima, koji su svojim brojnim inovacijama i organizacijom rada doprinijeli gospodarskom oporavku zapuštenih prostora u koje su doselili.

Druga hipoteza također je potvrđena, odnosno dokazano je kako se proces asimilacije Čeha u Hrvatskoj intenzivirao tijekom 20. i 21. stoljeća. Češka nacionalna manjina ističe se svojom kulturnom organizacijom i djelatnošću, zbog čega je proces asimilacije u prošlosti bio usporen. Unatoč tome, relativno mali broj pripadnika češke manjine, depopulacija i mješoviti brakovi čimbenici su koji utječu na intenziviranje asimilacije u suvremeno doba.

Treća hipoteza, koja kao najveću ugrozu za održivost dvojezičnog obrazovanja ističe depopulaciju i asimilaciju Čeha u Hrvatskoj, djelomično je potvrđena. Naime, depopulacija je proces koji ugrožava održivost sustava obrazovanja u svim depopulacijskim prostorima, zbog manjka djece. Asimilacija dodatno ugrožava održivost dvojezičnog obrazovanja Čeha u Hrvatskoj, jer negativno utječe na manjinski identitet i osjećaj pripadnosti manjini pa tako i na odluku o dvojezičnom obrazovanju. Međutim, istraživanje je pokazalo kako najveću prijetnju održivosti dvojezičnog obrazovanja predstavlja gospodarska neodrživost i trenutna gospodarska situacija u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, gdje je dvojezično obrazovanje ustrojeno, a mladi neće ili ne znaju hoće li tamo u budućnosti živjeti.

Četvrta hipoteza u potpunosti je odbačena jer je istraživanje pokazalo kako se interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem njihove djece u budućnosti ne smanjuje. Većina ispitanika okarakterizirala je dvojezično obrazovanje pozitivnim i korisnim i smatra kako će svoju djecu u budućnosti pokušati potaknuti na takvo obrazovanje. Odbacivanje ove hipoteze je za održivost dvojezičnog obrazovanja izuzetno pozitivno, jer unatoč depopulaciji, asimilaciji i gospodarskoj situaciji, postoji faktor kojeg treba podržati i na njegovim temeljima graditi budućnost dvojezičnog obrazovanja.

Peta hipoteza, koja ističe kako će dvojezično obrazovanje svoje djece u većoj mjeri poticati roditelji koji su se i sami obrazovali po tom modelu, potvrđena je. Istraživanje je pokazalo kako su ispitanici koji su se i sami obrazovali po dvojezičnom modelu imali pozitivnije mišljenje o istom, vidjeli su od toga više koristi i u većoj mjeri izrazili mišljenje da će svoju djecu poticati na takvo obrazovanje. Ipak, valja istaknuti kako je skupina ispitanika koja se nije obrazovala dvojezično te ovi ispitanici nisu pripadnici češke

manjine, navela kako će svoju djecu poticati na dvojezično obrazovanje i/ili učenje češkog jezika.

Neupitno je kako depopulacija i asimilacija Čeha u Hrvatskoj negativno utječu na održivost dvojezičnog obrazovanja. Međutim, neizmjereno je važna činjenica koju je istraživanje pokazalo, a odnosi se na značajan interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem njihove djece u budućnosti. Ovo je čimbenik na kojemu valja graditi budućnost dvojezičnog obrazovanja. Ključne su sveobuhvatne političke, gospodarske i socijalne mjere koje bi omogućile gospodarski oporavak prostora i gospodarsku održivost prostora. Nužno je i osigurati prateću infrastrukturu sustavu obrazovanja te kvalitetan stručni kadar koji će provoditi dvojezično obrazovanje. Uz potonje i postojeći interes mladih za dvojezičnim obrazovanjem – dvojezično obrazovanje ima šansu za postizanje održivosti.

## Popis literature i izvora

### Literatura

1. Bahnik, M., 2017: *Interetnički brakovi Čeha u Hrvatskoj, 1970. – 2015.*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru
2. Burger, M., 2017: Mladí lidé – identita – jazyk – škola aneb Proč se učit českému jazyku v Chorvatsku?, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 45-51.
3. Dugački, V., 2009: Historiografija o Česima u Hrvatskoj, *Historijski zbornik* 61 (1), 235-252.
4. Dugački, V., 2013: *Češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji (1918. - 1941.)*, Ibis grafika, Zagreb
5. Feletar, D., Petrić, H., 2006: *Povijest i zemljopis Hrvatske*, Meridijani, Samobor
6. Friganović, M., 1990: *Demogeografija – stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb
7. Graovac Matassi, V., 2004: Svjetski dan migracija, <http://www.geografija.hr teme/svjetski-dan-migracija/>, (17.3.2018.)
8. Herout, V., 1996: *Ivanovo Selo – Prošlost posuta trnjem i suzama*, Rimokatolički župni ured, Ivanovo Selo
9. Herout, V., Kuzle, M., Matušek, J., Orct, A., 1988: *Brestovac i Končanica – Prilozi za povijest sela*, Jednota, Daruvar
10. Heršak, E, 1998: *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Školska knjiga, Zagreb
11. Hill, P., 1993: National minorities in Europe, *Journal of Intercultural Studies* 14 (1), 33-48.
12. Horina, I., 2007: *Česi u Hrvatskoj*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu
13. Horina, I., 2017: Turistické potenciály české menšiny, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 41-44.
14. Ivić, V., 2017: Některé historické zkušenosti české menšiny v Chorvatsku jako hlavní směrnice k jejímu zachování do budoucna, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 59-62.
15. Ludwig, K., 1995: *Leksikon etničkih manjina u Europi*, C. H. Beck, München
16. Matušek, J., 1996: *Česi u Hrvatskoj*, Jednota, Daruvar

17. Milas, G., 2009: *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Slap, Zagreb
18. Nejašmić, I., 1990: Česi u Hrvatskoj: kratka analiza suvremenih demografskih procesa, *Geografski horizont* 2, 33-37.
19. Nejašmić, I., 2006: *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb
20. Novotni Golubić, T., 2017: Význam a perspektivy české menšiny v Bjelovarsko-bilogorskom županství, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 27-34.
21. Pejić, J., 2017: Identita mladých Čechů v Chorvatsku – pokyny pro lepší praxi, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 53-58.
22. Pepeonik, Z., 1967: Česi u Hrvatskoj, *Geografski glasnik* 29, 43.-49.
23. Stranjik, L., 2017: Svaz Čechů v RCH – neustálá snaha čelit asimilaci, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 35 (2017), 7-11.
24. Štruml-Tuček, A. M., 2018: Odevzdání uznání nejlepším žákům, *Jednota* 25 (2018), 4-7.
25. Vodvarka, A., 1993: Demografska situacija područja općine Daruvar od prvog popisa do 1991. g. – Kratka demogeografija Čeha u Republici Hrvatskoj do 1991. godine, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 14 (1993), 3-20.

## **Izvori**

*Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr) (30.4.2018)

*Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama*, [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr) (13.3.2018.)

Rođeni po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g., DZS, Zagreb

Savez Čeha u Republici Hrvatskoj, izložba povodom 95. obljetnice osnutka češke osnovne škole Jana Amosa Komenskog Daruvar i 90. obljetnice osnutka češkog dječjeg vrtića

Ferde Mravenca, 28.10.2017.

Tajništvo Češke osnovne škole Josipa Ružičke

Tajništvo Češke osnovne škole Jana Amosa Komenskog

Tajništvo Gimnazije Daruvar

Umrli po naseljima Hrvatske od 1964. do 2016. g., DZS, Zagreb

- URL 1: Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj – Narodne novine, [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1992\\_06\\_34\\_896.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1992_06_34_896.html) (13.3.2018.)
- URL 2: Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (13.3.2018.)
- URL 3: Austro-Ugarska Monarhija – Proleksis enciklopedija, <http://proleksis.lzmk.hr/9976/> (17.3.2018.)
- URL 4: Vojna krajina - Hrvatska enciklopedija, [http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/Vojna\\_Krajina\\_nakon\\_1745.jpg](http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/Vojna_Krajina_nakon_1745.jpg) (18.3.2018.)
- URL 5: Besedy – Savez Čeha u Republici Hrvatskoj, <https://www.savez-ceha-rh.hr/index.php/cz/krajanske-spolky> (22.5.2018.)
- URL 6: Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar – Središnja knjižnica za češku manjinu u RH, <https://knjiznica-daruvar.hr/sredisnja-knjiznica-za-cesku-manjinu/> (22.5.2018.)
- URL 7: Općina Končanica – Dožinky 2012 – Povorka, <http://www.koncanica.hr/dozinky-2012-povorka-169> (24.5.2018.)
- URL 8: Odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu kojim se služe – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, <https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/polozaj-i-prava-pripadnika-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/odgoj-i-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-kojim-se-sluzje/621> (29.5.2018.)
- URL 9: Zbog sve većeg broja učenika dograđuje se Češka osnovna škola, <https://lokalni.vecernji.hr/zupanije/zbog-sve-veceg-broja-ucenika-dogra-uje-se-ceska-osnovna-skola-7840> (18.6.2018.)
- URL 10: Godišnji plan i program rada Češkog dječjeg vrtića Ferde Mravenca Daruvar pedagoške godine 2016./2017., <https://www.vrtic-ferde-mravenca.hr/site/wp-content/uploads/2016/01/GODI%C5%A0NI-PLAN-I-PROGRAM-2016-17.pdf> (18.6.2018.)
- URL 11: Dopunska škola Češke besede Zagreb, [http://www.ceska-beseda-zg.hr/hr/dopunska\\_skola/](http://www.ceska-beseda-zg.hr/hr/dopunska_skola/), (18.6.2018.)

## **Popis slika, tablica i priloga**

### **Popis slika**

- Sl. 1. Prostorni obuhvat istraživanja ..... 1
- Sl. 2. Austro-Ugarska Monarhija početkom 20. stoljeća ..... 8

Sl. 3. Način života čeških doseljenika krajem 19. stoljeća opisan u romanu „Živi kapitali“ .....	11
Sl. 4. Ustroj Vojne krajine i civilne Hrvatske i Slavonije nakon 1745. godine .....	14
Sl. 5. Administrativni ustroj Bjelovarsko-bilogorske županije 2018. godine .....	22
Sl. 6. Bjelovarsko-bilogorska županija .....	23
Sl. 7. Broj Čeha po administrativnim jedinicama Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. g. .....	24
Sl. 8. Udio Čeha po administrativnim jedinicama Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. g. .....	24
Sl. 9. Gustoća naseljenosti Bjelovarsko-bilogorske županije 2011. godine .....	25
Sl. 10. Upravni gradovi i općine Bjelovarsko-bilogorske županije s najvećim brojem Čeha 2011. godine .....	26
Sl. 11. Prirodno kretanje stanovništva u naselju Daruvarski Brestovac od 1964. do 2016. g. .....	30
Sl. 12. Prirodno kretanje stanovništva u naselju Končanica od 1964. do 2016. godine .....	31
Sl. 13. Dobno-spolna struktura Čeha u Hrvatskoj 2011. godine.....	33
Sl. 14. Češki dom i Češka osnovna škola Josipa Ružičke u Končanici .....	38
Sl. 15. Naselja u Republici Hrvatskoj u kojima se nalaze Češke besede, 2018. godine .....	39
Sl. 16. Početak povorke na Žetvenim svečanostima u Končanici 2012. godine .....	40
Sl. 17. Tradicionalne maškare u Končanici 1970-ih .....	41
Sl. 18. Stanovništvo prema narodnosti u Končanici 1961., 1981. i 2011. godine .....	43
Sl. 19. Udio ispitanika prema dobnim skupinama .....	51
Sl. 20. Udio ispitanika prema završenom stupnju obrazovanja .....	51
Sl. 21. Udio ispitanika prema narodnosti .....	52
Sl. 22. Udio ispitanika prema materinskom jeziku .....	53
Sl. 23. Udio ispitanika koji imaju i koji nemaju djecu .....	53
Sl. 24. Udio ispitanika koji namjeravaju i ne namjeravaju imati djecu u budućnosti .....	53
Sl. 25. Udio ispitanika prema namjeri da u budućnosti ostanu živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije .....	54
Sl. 26. Udio ispitanika prema pohađanju dvojezičnog obrazovanja u osnovnoj školi .....	55
Sl. 27. Udio ispitanika prema pohađanju dvojezičnog obrazovanja u srednjoj školi .....	55
Sl. 28. Udio ispitanika prema mišljenju o dvojezičnom obrazovanju .....	56
Sl. 29. Broj ispitanika prema mišljenju o najkorisnijoj domeni dvojezičnog obrazovanja .....	57
Sl. 30. Udio ispitanika prema vrsti braka njihovih roditelja .....	59

Sl. 31. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li i kako utjecati na izbor dvojezičnog obrazovanja svoje djece u budućnosti .....	60
Sl. 32. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li poticati djecu na izvannastavno učenje češkog jezika i na koji način .....	62
Sl. 33. Udio ispitanika prema mišljenju o tome hoće li stupanje u mješoviti brak utjecati na njihovo mišljenje o dvojezičnom obrazovanju .....	63
Sl. 34. Prizor vaganja žita u vršidbi, obitelj Rohlik, 1970-ih .....	XIII
Sl. 35. Vađenje i spremanje krumpira, obitelj Rohlik, 1970-ih .....	XIII
Sl. 36. Mužnja krave – Blaženka Rohlik, 1970-ih .....	XIII
Sl. 37. Prizor kolinja, obitelj Rohlik, 1970-ih .....	XIV
Sl. 38. Prizor oranja, Jindřich Rohlik, 1970-ih .....	XIV

### **Popis tablica**

Tab. 1. Ukupan broj stanovnika i pripadnika nacionalnih manjina te udio pripadnika nacionalnih manjina po županijama u Republici Hrvatskoj 2011. godine .....	6
Tab. 2. Kretanje broja Čeha u Hrvatskoj prema popisima od 1880. do 2011. godine .....	20
Tab. 3. Broj i udio Čeha po županijama u Republici Hrvatskoj 2011. godine .....	21
Tab. 4. Broj rođenih i umrlih te prirodna promjena u naseljima Daruvarski Brestovac i Končanica od 1824. do 1840. godine .....	28
Tab. 5. Poljoprivredne površine u naseljima Daruvarski Brestovac i Končanica 1961. godine .....	35
Tab. 6. Broj Čeha u Hrvatskoj prema narodnosti te broj i udio Čeha prema materinskom jeziku prema popisima 1953. – 2011. godine .....	42
Tab. 7. Broj učenika Čeških osnovnih škola u Končanici i Daruvaru po Modelu A 2017./2018. školske godine .....	46
Tab. 8. Broj učenika Gimnazije Daruvar koji se obrazuju po dvojezičnim modelima 2017./2018. školske godine .....	46

### **Popis priloga**

Prilog 1: Fotografije iz zbirke fotografija obitelji Rohlik .....	XIII
Prilog 2: Anketni upitnik .....	XV



Prilog 1: **Fotografije iz zbirke fotografija obitelji Rohlik**



Sl. 34. Prizor vaganja žita u vršidbi, obitelj Rohlik, 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik



Sl. 35. Vađenje i spremanje krumpira, obitelj Rohlik, 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik



Sl. 36. Mužnja krave – Blaženka Rohlik, 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik



Sl. 37. Prizor kolinja, obitelj Rohlik, 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik



Sl. 38. Prizor oranja, Jindřich Rohlik, 1970-ih  
Izvor: Zbirka fotografija obitelji Rohlik

**Prilog 2: Anketni upitnik - <https://goo.gl/forms/7PuazeuhEwLrb0wj2>**

**1. Spol:**

žensko       muško

**2. Dob:**

18 – 19       20 – 24       25 - 29       30 – 34       35 – 39

**3. Mjesto stanovanja (naselje):** \_\_\_\_\_

**4. Završeni stupanj obrazovanja:**

osnovna škola       srednja škola       viša škola / preddiplomski studij  
 fakultet / diplomski studij       magisterij / doktorat

**5. Jeste li zaposleni:**

da       ne       povremeno

**6. Bračni status:**

slobodan/na       u vezi       u braku       razveden/a

**7. Narodnost:**

Hrvat/ica       Čeh/inja       Srbin/Srpkinja       ostalo

**8. Materinski jezik:**

hrvatski       češki       srpski       ostalo

**9. Brak Vaših roditelja jest:**

homogen (oboje Hrvati)       heterogen (hrvatsko – češki)  
 homogen (oboje Česi)       heterogen (srpsko – češki)  
 homogen (druge narodnosti)       heterogen (druge kombinacije)

**10. Namjeravate li u budućnosti živjeti na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije?**

da       ne       ne znam

**11. Imate li djecu?**

da       ne

**12. Namjeravate li u budućnosti imati djecu?**

da       ne

**13. Jeste li se obrazovali po dvojezičnom modelu u osnovnoj školi?**

da       ne

**14. Jeste li se obrazovali po dvojezičnom modelu u srednjoj školi?**

da       ne

**15. Kakvo je Vaše mišljenje o dvojezičnom obrazovanju?**

- pozitivno, smatram to korisnim
- pozitivno, ali smatram da nema velike praktične koristi
- negativno, smatram da nije korisno
- negativno, smatram da je dodatno opterećenje

**16. U kojem polju smatrate dvojezično obrazovanje najkorisnijim? (MOGUĆE VIŠE ODGOVORA)**

- poslovnom – otvara brojne mogućnosti
- pomaže pri očuvanju nacionalnog identiteta i kulture Čeha u Hrvatskoj
- ne znam, ali poznavanje jezika može dobro doći
- sve od navedenog

**17. Iako djeca naposljetku sama izabiru, hoćete li i kako utjecati na njihov izbor dvojezičnog obrazovanja?**

- pokušat ću to potaknuti
- pokušat ću to spriječiti
- neću utjecati na djetetov odabir

**18. Ukoliko Vaše dijete ne bude učilo češki jezik u školi, hoćete li ga poticati na izvannastavno učenje češkog?**

- da, organizirano u sklopu izvannastavne aktivnosti
- da, svakodnevnom komunikacijom u slobodno vrijeme
- ne, smatram da nema koristi od toga
- ne, ne želim da uči češki jezik

**19. Ukoliko Vaš partner bude ili jest češkog podrijetla (bez obzira jeste li i Vi), hoće li to utjecati na Vaše mišljenje o dvojezičnom obrazovanju za Vaše dijete?**

- da, želim da moje dijete uči materinski jezik roditelja
- da, želim da moje dijete razumije jezik koji je vrlo raširen u prostoru u kojem živi
- ne, to mi nije važno
- ne znam

## Pisana priprema za projektnu nastavu geografije

PISANA PRIPREMA ZA PROJEKTNU NASTAVU GEOGRAFIJE		
Naziv i sjedište škole	Češka osnovna škola Jana Amosa Komenskog, Daruvar, Masarykova 5	
Obrazovni program (zanimanje)	osnovna škola	
Ime i prezime nastavnika	Monika Rohlik	
Trajanje projekta	veljača-lipanj 2018.	
Naziv projekta	Česi u Hrvatskoj / Češi v Chorvatsku	
Razred	8.	
Tip sata	projekt, dodatna nastava	
Kompetencije	Ishodi učenja	Zadaci kojima ću provjeriti ishode
1. Geografska znanja i vještine	<ul style="list-style-type: none"> <li>- nabrojiti veće nacionalne manjine u RH</li> <li>- pokazati prostorni razmještaj većih nacionalnih manjina u RH na karti</li> <li>- analizirati udio pripadnika nacionalnih manjina pojedinih županija RH uz pomoć tablice</li> <li>- objasniti prava nacionalnih manjina u RH</li> <li>- obrazložiti uzroke doseljavanja Čeha na hrvatske prostore</li> <li>- analizirati pojedine etape doseljavanja Čeha na hrvatske prostore uz pomoć vremenske lente</li> <li>- analizirati suvremeni prostorni razmještaj Čeha u RH uz pomoć karte</li> <li>- navesti prostore na kojima živi najveći broj Čeha u RH uz pomoć karte</li> <li>- analizirati udio Čeha u pojedinim općinama i gradovima uz pomoć tematske karte</li> </ul>	<p>Nabroji veće nacionalne manjine u RH. Uz pomoć karte pokaži prostore u RH na kojima žive pojedine veće nacionalne manjine. Uz pomoć tablice analiziraj udio pripadnika nacionalnih manjina pojedinih županija RH. Nabroji nekoliko prava nacionalnih manjina u RH i objasni ih.</p> <p>Obrazloži uzroke doseljavanja Čeha na hrvatske prostore.</p> <p>Analiziraj pojedine etape doseljavanja Čeha na hrvatske prostore. Posluži se vremenskom lentom.</p> <p>Analiziraj suvremeni prostorni razmještaj Čeha u RH uz pomoć karte. Navedi prostore na kojima živi najveći broj Čeha u RH uz pomoć karte. Analiziraj udio Čeha u pojedinim općinama i gradovima uz pomoć tematske karte. Navedi razloge koncentracije češke naseljenosti u tim</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- obrazložiti kretanje broja Čeha u Hrvatskoj uz pomoć dijagrama</li> <li>- analizirati prirodno kretanje češkog stanovništva uz pomoć dijagrama</li> <li>- objasniti dobno-spolnu strukturu češkog stanovništva uz pomoć dijagrama</li> <li>- analizirati karakteristike Čeha zbog kojih su bili poželjni doseljenici na hrvatske prostore</li> <li>- analizirati utjecaj čeških doseljenika na pojedine gospodarske djelatnosti</li> <li>- objasniti doprinos Čeha hrvatskim prostorima koje su naselili</li> <li>- objasniti načine kulturne organizacije Čeha u Hrvatskoj</li> <li>- navesti kulturne manifestacije Čeha u Hrvatskoj</li> <li>- opisati pojedine običaje Čeha u Hrvatskoj</li> </ul>	<p>administrativnim jedinicama. Obrazloži kretanje broja Čeha u Hrvatskoj uz pomoć dijagrama.</p> <p>Analiziraj prirodno kretanje češkog stanovništva uz pomoć dijagrama.</p> <p>Objasni dobno-spolnu strukturu češkog stanovništva uz pomoć dijagrama.</p> <p>Analiziraj karakteristike Čeha zbog kojih su bili poželjni doseljenici na hrvatske prostore.</p> <p>Analiziraj utjecaj čeških doseljenika na pojedine gospodarske djelatnosti. Objasni doprinos Čeha hrvatskim prostorima koje su naselili.</p> <p>Objasni načine kulturne organizacije Čeha u Hrvatskoj. Navedi kulturne manifestacije Čeha u Hrvatskoj. Opiši pojedine običaje Čeha u Hrvatskoj.</p>
<b>2. Metodička kompetencija</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- unaprijediti vještinu prikupljanja literature s ključnom tematikom</li> <li>- unaprijediti sposobnost ekstrakcije značajnih informacija iz literature i izvora</li> <li>- poboljšati vještinu samostalne obrade složenijeg teksta</li> <li>- prezentirati rezultate rada ostalim učenicima</li> <li>- integrirati podatke</li> <li>- izraditi grafičke priloge i karte</li> <li>- izraditi prezentaciju u PowerPointu</li> </ul>	
<b>3. Komunikacijska kompetencija</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- unaprijediti sposobnost usmenog izražavanja vlastitih ideja</li> <li>- poboljšati vještinu slušanja sudionika rasprave i raspravljanja</li> <li>- unaprijediti vještine rada u skupinama i organizacije rada</li> <li>- steći iskustvo komunikacije i traženja informacija od članova lokalne zajednice</li> <li>- razviti sposobnost javnog nastupa</li> </ul>	
<b>4. Socijalna kompetencija</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- razviti interese za životnim okruženjem</li> <li>- intenzivirati aktivno sudjelovanje u društvenom životu zajednice</li> <li>- razviti društvene odnose unutar lokalne zajednice</li> <li>- prepoznati važnosti povijesnih i geografskih znanja za svakodnevni život unutar lokalne zajednice</li> <li>- senzibilizirati učenike u pogledu očuvanja manjinskih posebnosti</li> </ul>	

TIJEK PROJEKTA			
Etape sata	Cilj etape	Opis aktivnosti učitelja	Opis aktivnosti učenika
<b>Uvod</b>	○ poticanje znatiželje	- Na nastavnom satu geografije upoznajem učenike s mogućnošću polaznja dodatne nastave sa svrhom izrade projekta; iznosim temu projekta.	- Slušaju ideje i javljaju se za sudjelovanje na projektu.
	○ provjera predznanja	- Na dodatnoj nastavi provjeravam stečeno znanje o nacionalnim manjinama u RH te znanje i iskustvo učenika o Česima u RH.	- Iznose svoja znanja, razmišljanja i stavove.
	○ najava cilja	- Upoznajem učenike s ciljevima projekta; podjela ciljeva i zadataka za svaku skupinu te podjela odgovornosti unutar skupine.	
	○ podjela zadataka	- Podjela učenika u šest skupina: 1. Nacionalne manjine u RH 2. Doseljavanje Čeha na hrvatske prostore 3. Suvremeni prostorni razmještaj Čeha u RH 4. Demografska obilježja Čeha u RH 5. Gospodarski značaj Čeha u RH 6. Kulturna obilježja Čeha u RH  * Ovisno o broju prijavljenih učenika za sudjelovanje u projektu moguće su dodatne skupine poput kazališne skupine koja bi, objedinjujući saznanja svih učenika, s geografskog aspekta osmislila predstavu o Česima u Hrvatskoj. Folklorna skupina informacije bi pretočila u pjesmu i ples.	- Na temelju vlastitih interesa odabiru skupine te sudjeluju u podjeli zadataka unutar skupine i organiziraju rad.
	○ formiranje pravila rada	- Sugeriram pojedinim skupinama literaturu i izvore, posjet knjižnici te pojedinih naselja i obavljanje intervjua.  - Dogovaramo pravila rada i rokove za pojedine faze	- Sudjeluju u dogovoru i



		rada. Dogovaramo načine komunikacije među članovima skupina i među skupinama. Upućujem učenike na moguće konzultacije.	formiranju pravila rada, predlažu svoje ideje te postavljaju dodatna pitanja.
<b>Glavni dio projekta</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>o naučiti temeljne pojmove (nacionalna manjina, agrarna prenaseljenost, Vojna krajina, dobno-spolna struktura, narodnost, materinski jezik, manjinski identitet) pojave i procese (migracije, depopulacija, prirodno kretanje, agrarna kriza, asimilacija, kulturna djelatnost)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Pridržavam se plana rada i pravila dogovorenih na prvom sastanku, stojim na raspolaganju za sugestije i pomoć učenicima, omogućujem skupinama individualnu komunikaciju ukoliko je potrebna.</li> <li>- U veljači i ožujku na svakom nastavnom satu dodatne nastave s učenicima analiziram prikupljene podatke, literaturu i izvore te raspravljamo o novim idejama i mogućnostima usmjeravanja rada.</li> <li>- Posebnu pozornost na svakom satu posvećujem razgovoru s učenicima o prikupljenim informacijama. Potičem razvoj njihovih razmišljanja i pitam učenike kakvi su njihovi stavovi o novim saznanjima. Pokazujem interes za obiteljske priče učenika i komentiram ih s učenicima.</li> <li>- Na posljednjem satu u ožujku formiramo privremene skupine radi ponavljanja naučenog i prikupljenih podataka. Nove skupine čini po jedna osoba iz svake</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Pridržavaju se plana rada i pravila dogovorenih na prvom sastanku.</li> <li>- Svaka skupina radi na prethodno dogovorenim zadacima. Svaki član skupine radi na svom dijelu zadatka, obavještava ostale članove o svom napretku te članovi raspravljaju i objedinjuju segmente rada.</li> <li>- Na satove dodatne nastave dolaze informirani i s dodatnim pitanjima.</li> <li>- Bilježe ideje i savjete potrebne za nastavak rada. U dosadašnji rad unose korekcije ukoliko su potrebne.</li> <li>- Iznose svoje misli, ideje i posebno svoje vlastito iskustvo te iskustvo svojih obitelji ili bližnjih. Osim literature i službenih izvora, na satove donose obiteljske fotografije, priče, dojmove i zanimljivosti koje dijele s ostalim učenicima uz komentare.</li> <li>- Predstavnici primarnih skupina iznose svoja saznanja ostalim članovima nove radne</li> </ul>

	<p>o razvijati vještine: čitanja teksta i grafičkih prikaza, interpretacije preglednih i tematskih karata, izrade dijagrama, tematskih karata, usmenog i pisanog izražavanja, organiziranja, dogovaranja, pridržavanja pravila rada u skupinama</p>	<p>primarne skupine. Cilj je da se unutar novih skupina predstave saznanja primarnih skupina. Tijekom rada potičem razgovor unutar novih skupina, potičem predstavnike svojih skupina da kvalitetno informiraju kolege, kako bi svi učenici imali saznanja svih skupina. Kvizom provjeravamo naučeni sadržaj. Nakon sata raspuštamo nove i vraćamo se primarnim skupinama.</p> <p>- Upućujem učenike na sistematizaciju prikupljenih podataka i predlaganje vizualnih rješenja prikazivanja prikupljenih podataka.</p> <p>- Tijekom travnja potičem učenike na razmišljanje o vizualizaciji podataka.</p> <p>- Upućujem učenike na rad u programima MS Excel te ArcGIS. Ukoliko učenici kod kuće nemaju potrebna sredstva za rad (računala i programe) organiziramo zajednički rad.</p> <p>- U svibnju usmjeravam učenike na konačnu sistematizaciju prikupljenih i vizualiziranih podataka.</p>	<p>skupine. Svaki predstavnik ima kratko izlaganje u trajanju od 5-7min. Nakon toga slijede pitanja ostalih članova nove skupine. Članovi skupine bilježe informacije koje kolega izlaže. Nakon svih izlaganja unutar novih skupina, odvija se kviz. Pravilo kviza: na pitanje koje se tiče prve primarne skupine odgovaraju samo učenici koji nisu članovi prve primarne skupine, kako bi se provjerilo znanje koje su im kolege predstavile.</p> <p>- U travnju skupine grafički i kartografski vizualiziraju prikupljene podatke. Izrađuju tablice, dijagrame i tematske karte. Analiziraju ih unutar skupina te iznose rezultate svog rada.</p> <p>- Nakon što izrade priloge, pokazuju ih kolegama i provjeravaju je li sve razumljivo i shvaća li čitatelj priloga poruku kreatora priloga. Odnose priloge kući te ih pokazuju ukućanima i prijateljima u potrazi za „greškom vizualizacije“. Unose potrebne korekcije.</p> <p>- Povezuju prikupljena znanja, podatke i grafičke priloge u jedan sveobuhvatan projekt.</p>
--	---	--	--

		<p>- Potičem učenike na osmišljavanje kreativnih i publici zanimljivih načina za prikazivanje prikupljenih informacija.</p> <p>- U lipnju organiziram prostor i potrebne materijale za izvođenje točke učenika koji su sudjelovali u projektu. Satove dodatne nastave selimo u prostoriju u kojoj će se održati priredba, kako bi učenici svoju prezentaciju uvježbali u realnim uvjetima.</p>	<p>- Svi učenici zajednički promišljaju i predlažu načine prezentacije projekta. Raspravljaju o idejama.</p> <p>- Sve skupine zajednički izrađuju završnu prezentaciju projekta ili neki drugi način prezentacije naučenog za završnu školsku priredbu.</p> <p>* Ukoliko u projektu sudjeluje kazališna skupina, na satovima dodatne nastave bili su prisutni tijekom cijelog projekta i usvojili znanja kao i njihovi kolege. S obzirom da barata svim potrebnim informacijama, kazališna skupina ima ključnu ulogu prilikom kreiranja scenarija projekta. Folklorna skupina osmislila bi pjesmu na češkom jeziku koristeći prikupljene informacije te koreografiju koju bi izveli svi učenici uz podlogu češke limene glazbe.</p> <p>- Uvježbavaju sve točke u prostoru u kojem će se održati priredba.</p>
<p><b>Završni dio projekta</b></p>	<p>o primjena naučenog</p>	<p>- Aktivno sudjelujem u prezentaciji projekta na završnoj školskoj priredbi. Najavljujem točku svojih učenika, predstavljam njihov zadatak i ističem trud i rad koji su uložili u ispunjenje zadatka.</p>	<p>- Obavljaju posljednje pripreme za prezentaciju projekta.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>o formativno vrednovanje</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Samovrednovanje procesa rada s učenicima na projektu.</li> <li>- Nakon učeničkih komentara njihovog samovrednovanja, vrednujem napredak učenika s obzirom na stečena znanja i vještine. Pohvaljujem učenike zbog doprinosa manjinskoj zajednici i identitetu.</li> <li>- Zaključivanje ocjena.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Prezentiraju projekt pred uzvanicima priredbe. Izlažu, objašnjavaju vizualizirane podatke, pričaju iskustva, doživljaje svojih obitelji i bližnjih, izvode kazališnu i/ili folklornu točku.</li> <li>- Procjenjuju i vrednuju rezultate svog rada.</li> <li>- Komentiraju zaključne ocjene.</li> </ul>
--	--	--	---

#### **Nastavne metode**

metoda razgovora, usmenog izlaganja, demonstracije, izravna i neizravna grafička, rada na tekstu, istraživačke metode, korištenje računala u nastavi

#### **Oblici rada**

frontalni, samostalni, rad u skupinama, projektna nastava

#### **Nastavna sredstva i pomagala**

udžbenik, bilježnica, geografske karte, dijagrami, kartogrami, slike, fotografije, posteri, karikature, CD player, računalo, LCD projektor, računalni programi, prezentacija u PowerPointu, kostimi, nošnje, obuća, mikrofoni, zvučnici

#### **Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika**

- Herout, V., Kuzle, M., Matušek, J., Orct, A., 1988: *Brestovac i Končanica – Prilozi za povijest sela*, Jednota, Daruvar
- Matušek, J., 1996: *Česi u Hrvatskoj*, Jednota, Daruvar
- Matas, M., 1998: *Metodika nastave geografije*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
- Nastavni plan i program za osnovnu školu
- Nejašmić, I., 1990: *Česi u Hrvatskoj: kratka analiza suvremenih demografskih procesa*,

*Geografski horizont* 2, 33-37.

- Pepeonik, Z., 1967: Česi u Hrvatskoj, *Geografski glasnik* 29, 43.-49.

- Vodvarka, A., 1993: Demografska situacija područja općine Daruvar od prvog popisa do 1991. g. – Kratka demogeografija Čeha u Republici Hrvatskoj do 1991. godine,

*Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 14 (1993), 3-20.